

Building a better
working world

Η επάνοδος της
Ελλάδας ως επενδυτικού
προορισμού. Πώς θα
εκμεταλλευτούμε την
ευκαιρία;

EY Attractiveness Survey

Ελλάδα

Ιούλιος 2019

■ ■ ■
The better the question. The better the answer.
The better the world works.

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα	03
Σύνοψη	04
1 Η εικόνα των επενδύσεων στην Ευρώπη	06
2 Το μακροοικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα	18
3 Η εικόνα των ΑΞΕ στην Ελλάδα	32
4 Οι απόψεις της επενδυτικής κοινότητας για την ελκυστικότητα της Ελλάδας ως επενδυτικού προορισμού	40
5 Προτάσεις	70
Ταυτότητα της έρευνας	80
Μεθοδολογία	82
Σχετικά με το πρόγραμμα EY Attractiveness	83

Εισαγωγικό σημείωμα

Όλοι σήμερα αναγνωρίζουμε ότι η Ελλάδα χρειάζεται ένα επενδυτικό σοκ για να μπορέσει να επανέλθει σε υψηλούς και βιώσιμους ρυθμούς ανάπτυξης. Χρειάζεται, κυρίως, επενδύσεις σε νέα έργα (greenfield projects), που δημιουργούν νέες εγκαταστάσεις και βιώσιμες θέσεις εργασίας. Ωστόσο, η χώρα μας παραμένει διαχρονικά ουραγός στις άμεσες ξένες επενδύσεις, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η ΕΥ έχει αναδείξει από καιρό την ανάγκη ενίσχυσης της ελκυστικότητας της χώρας ως επενδυτικού προορισμού. Την ώρα που η χώρα μας βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι, η ΕΥ, με την έρευνα αυτή, φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για την ευαισθητοποίηση της Πολιτείας, των πολιτικών δυνάμεων και της δημόσιας διοίκησης ως προς την ανάγκη σημαντικών αλλαγών, για να μπορέσει η Ελλάδα να βρει, στον παγκόσμιο επενδυτικό χάρτη, τη θέση που της αναλογεί. Πιστεύουμε ότι, με τον τρόπο αυτό, βοηθάμε να οικοδομήσουμε έναν καλύτερο κόσμο, όπως προστάζει το όραμά μας.

Η έρευνα, η οποία αποτελεί αυτόνομο μέρος του ευρύτερου προγράμματος EY Attractiveness Survey για την ελκυστικότητα της Ευρώπης ως επενδυτικού προορισμού,

“
Δεν αρκεί να μη θέτουμε εμπόδια στις επενδύσεις, πρέπει και να αναζητήσουμε ενεργητικά τους επενδυτές, να τους προσελκύσουμε και να τους βοηθήσουμε να υλοποιήσουν τα επενδυτικά τους σχέδια.

Παναγιώτης Ι. Κ. Παπάζογλου
Διευθύνων Σύμβουλος
ΕΥ Ελλάδος

επιχειρεί μια ακτινογραφία των επιδόσεων της χώρας μας στον τομέα των επενδύσεων. Συγχρόνως, καταγράφει τις απόψεις της επενδυτικής κοινότητας για την Ελλάδα, τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, τις αδυναμίες που λειτουργούν αποτρεπτικά για την προσέλκυση επενδύσεων και τους τομείς όπου πρέπει να επικεντρωθούν οι προσπάθειες για την αναστροφή του κλίματος.

Η έρευνα επιβεβαιώνει αυτό που διαπιστώνουμε καθημερινά στην ΕΥ, κατά τις επαφές μας με ξένους επενδυτές: στη σημερινή συγκυρία, το ενδιαφέρον για τη χώρα μας είναι υψηλό, όμως χρειάζεται πολλή δουλειά για να μετατραπεί το ενδιαφέρον σε μετρήσιμα αποτελέσματα.

Χρειαζόμαστε, προφανώς, βαθιές τομές και μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, την παιδεία, την έρευνα, τη δικαιοσύνη, τις υποδομές και τη φορολογία. Όμως, δεν αρκούν αυτά. Δυστυχώς, στην Ελλάδα δεν αρκεί να νομοθετείς, πρέπει και να πείσεις ότι σκοπεύεις να υλοποιήσεις τις αλλαγές που νομοθετείς, με συνέπεια και σε βάθος χρόνου.

Χρειάζεται, λοιπόν, σε ένα ολόενα και πιο ανταγωνιστικό περιβάλλον, να παρουσιάσουμε ένα νέο, θετικό αφήγημα, και να πείσουμε τη διεθνή επιχειρηματική κοινότητα ότι, σαν χώρα, είμαστε έτοιμοι να κάνουμε ό,τι απαιτείται για να στηρίξουμε τις επενδύσεις, θέτοντας στη διάθεσή τους σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με άλλες χώρες. Με απλά λόγια: δεν αρκεί να μη θέτουμε εμπόδια στις επενδύσεις, πρέπει και να αναζητήσουμε ενεργητικά τους επενδυτές, να τους προσελκύσουμε και να τους βοηθήσουμε να υλοποιήσουν τα επενδυτικά τους σχέδια.

Η νέα αυτή επιθετική επενδυτική πολιτική, για να φέρει αποτελέσματα, πρέπει να έχει διάρκεια. Απαιτείται, συνεπώς, η δέσμευση όλων των κεντρικών πολιτικών δυνάμεων της χώρας, αλλά και του συνόλου της δημόσιας διοίκησης, στον στόχο αυτό. Διαφορετικά, μια μεγάλη ευκαιρία για την Ελλάδα κινδυνεύει να χαθεί.

Παναγιώτης Ι. Κ. Παπάζογλου
Διευθύνων Σύμβουλος
ΕΥ Ελλάδος

Σύνοψη

Σύμφωνα με το EY European Investment Monitor (EIM), μια εκτεταμένη βάση δεδομένων που επεξεργάζεται η EY, και παρακολουθεί τις επενδύσεις σε έργα που δημιουργούν νέες εγκαταστάσεις και νέες θέσεις εργασίας (greenfield projects), η χώρα μας παραμένει διαχρονικά ουραγός μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών ως προς την προσέλκυση επενδύσεων.

Η Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας (2009-2018), κατατάσσεται στην 32^η θέση ως προς τον αριθμό των άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) που προσέλκυσε, έχοντας υποδεχθεί συνολικά 129 επενδύσεις, που αντιστοιχούν στο 0,27% του συνόλου των επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη.

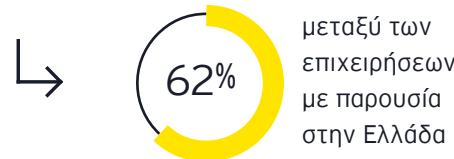
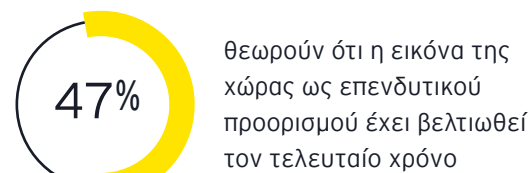
32^η θέση στην Ευρώπη σε αριθμό ΑΞΕ (2009-2018)

Τρεις στις πέντε επενδύσεις στην Ελλάδα (60%, έναντι 45% στην υπόλοιπη Ευρώπη) αφορούσαν γραφεία πωλήσεων και μάρκετινγκ, χαρακτηριστικό μιας οικονομίας που βρίσκεται σε πρώιμα στάδια ανάπτυξης σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις, ενώ η Ελλάδα υστερεί σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις στη βιομηχανία (20%, έναντι 27% στην Ευρώπη).

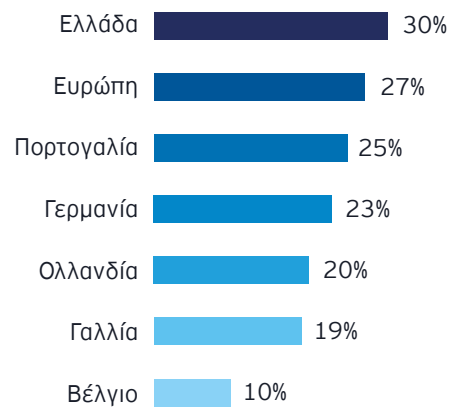
Παρά την απογοητευτική αυτή εικόνα που δίνουν οι πραγματικές επιδόσεις της χώρας, σύμφωνα με την έρευνα της EY, οι επενδυτές εμφανίζονται θετικοί για τη νέα εικόνα της Ελλάδας και αισιόδοξοι για τις προοπτικές της: 47% (62% μεταξύ των επιχειρήσεων με παρουσία στην Ελλάδα) θεωρούν ότι η εικόνα της χώρας ως επενδυτικού προορισμού έχει βελτιωθεί τον τελευταίο χρόνο, 76% εκτιμούν ότι θα βελτιωθεί περαιτέρω την επόμενη τριετία, ενώ 30% δηλώνουν ότι εξετάζουν σχέδια να δημιουργήσουν, ή να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους στη χώρα τη χρονιά που έρχεται, ποσοστό υψηλότερο από όλες τις άλλες χώρες που μετείχαν στην έρευνα.

Οι επενδυτές εμφανίζονται θετικοί για τη νέα εικόνα της χώρας και αισιόδοξοι για τις προοπτικές της

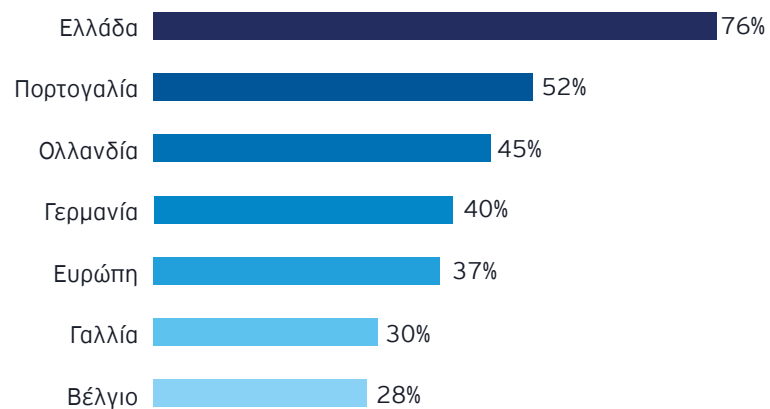
Η αντίληψη για την ελκυστικότητα της Ελλάδας έχει βελτιωθεί κατά τον τελευταίο χρόνο

Το ποσοστό πρόθεσης για επενδύσεις στο άμεσο μέλλον είναι το υψηλότερο στην Ευρώπη...

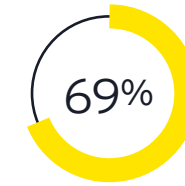

...καθώς και η αισιοδοξία

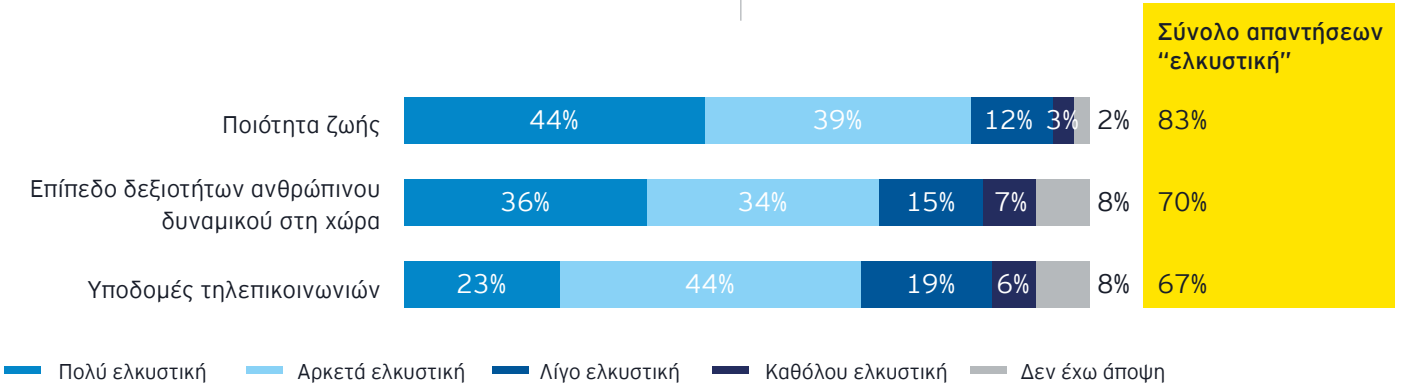

Οι επενδυτές που μετείχαν στην έρευνα εκτιμούν, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, ότι κινητήριο δύναμη της ανάπτυξης στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια θα αποτελέσει ο τουρισμός.

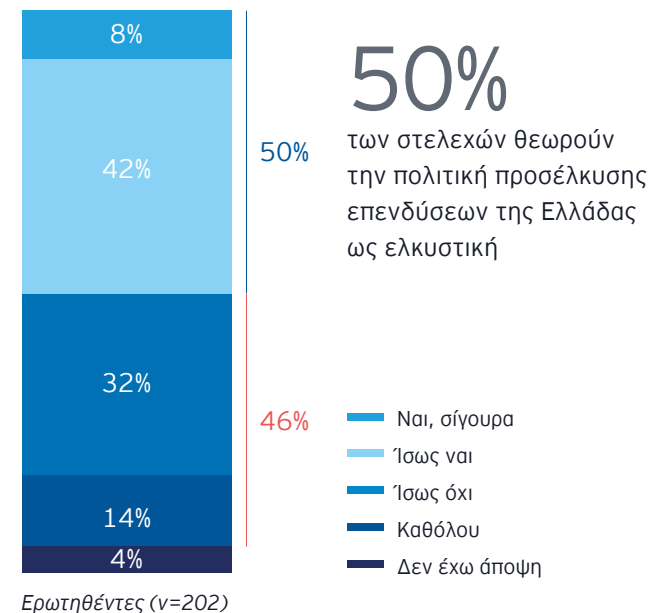
Συγχρόνως, θεωρούν ως βασικά θετικά στοιχεία της ελκυστικότητας της χώρας την ποιότητα ζωής (83%), το επίπεδο των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού (70%) και τις υποδομές τηλεπικοινωνιών (67%).

Η Ελλάδα ξεχωρίζει για ... τον **Τουρισμό** της, που θεωρείται η κινητήριο δύναμη της ανάπτυξής της

Ωστόσο, μόνο το 50% των ερωτηθέντων κρίνουν ότι η χώρα μας ακολουθεί μια πολιτική ελκυστικότητας που προσελκύει τους διεθνείς επενδυτές.

Οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα υποδεικνύουν μια σειρά από προτεραιότητες, στις οποίες πρέπει να εστιάσει η Ελλάδα για να βελτιώσει την ελκυστικότητά της. Κορυφαίες, μεταξύ αυτών, είναι η μείωση της φορολογίας (49%), η ενίσχυση της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων (32%), η στήριξη των κλάδων υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας (25%) και η στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (24%).

49% Μείωση της φορολογίας

32% Βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού

25% Υποστήριξη κλάδων υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας

24% Στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων

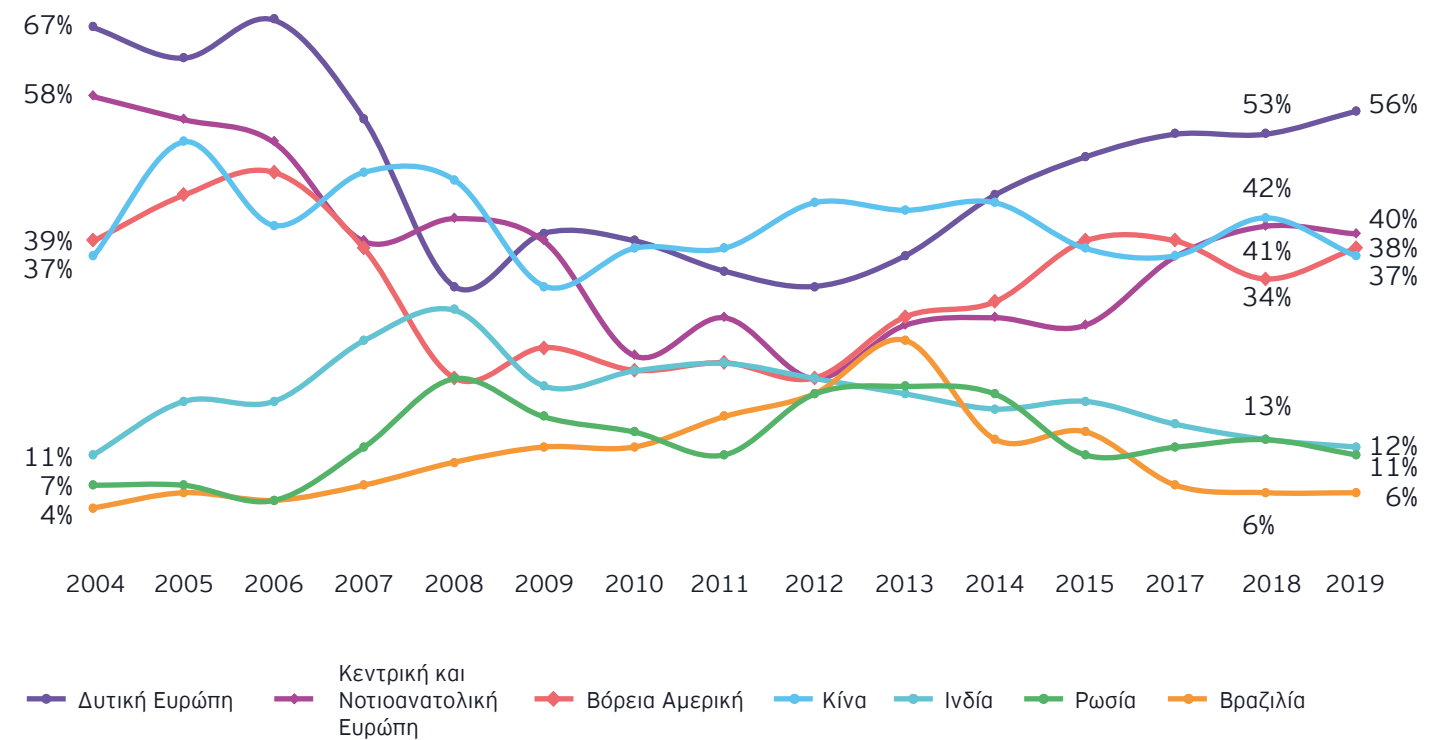
Το **70%** των επιχειρήσεων απαντούν ότι θα ήταν διατεθειμένες να επενδύσουν στη χώρα, εφόσον αντιμετωπιστούν τα αρνητικά σημεία που λειτουργούν αποτρεπτικά για την προσέλκυση επενδύσεων

1 Η εικόνα των επενδύσεων στην Ευρώπη

Η τελευταία έκδοση της ετήσιας έρευνας της EY, Attractiveness Survey Europe 2019, η οποία καταγράφει τις απόψεις 506 επιχειρήσεων διεθνώς, αναδεικνύει μια μικτή εικόνα ως προς την ελκυστικότητα της Ευρώπης ως επενδυτικού προορισμού. Η Δυτική Ευρώπη βρίσκεται

στην πρώτη θέση των προτιμήσεων των επενδυτών, με το υψηλότερο ποσοστό (56%) των τελευταίων δέκα ετών, ακολουθούμενη από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη (40%), η οποία βρισκόταν στην τέταρτη θέση πριν μία πενταετία.

Σε γενικές γραμμές, ποιες από τις παρακάτω περιοχές πιστεύετε ότι είναι οι τρεις πιο ελκυστικές για την προσέλκυση επενδύσεων;

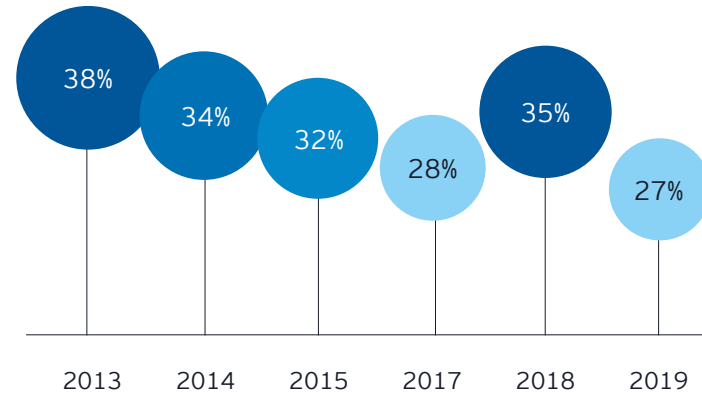

Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)
Σημείωση: Η έρευνα δεν πραγματοποιήθηκε το 2016.

Ωστόσο, ενώ η εικόνα της Ευρώπης σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο βελτιώνεται, η παγκόσμια οικονομική και πολιτική αβεβαιότητα έχει οδηγήσει την πραγματική διάθεση για επενδύσεις στην Ευρώπη στο χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων επτά ετών (εξαιρουμένου του 2016, οπότε δεν πραγματοποιήθηκε η έρευνα).

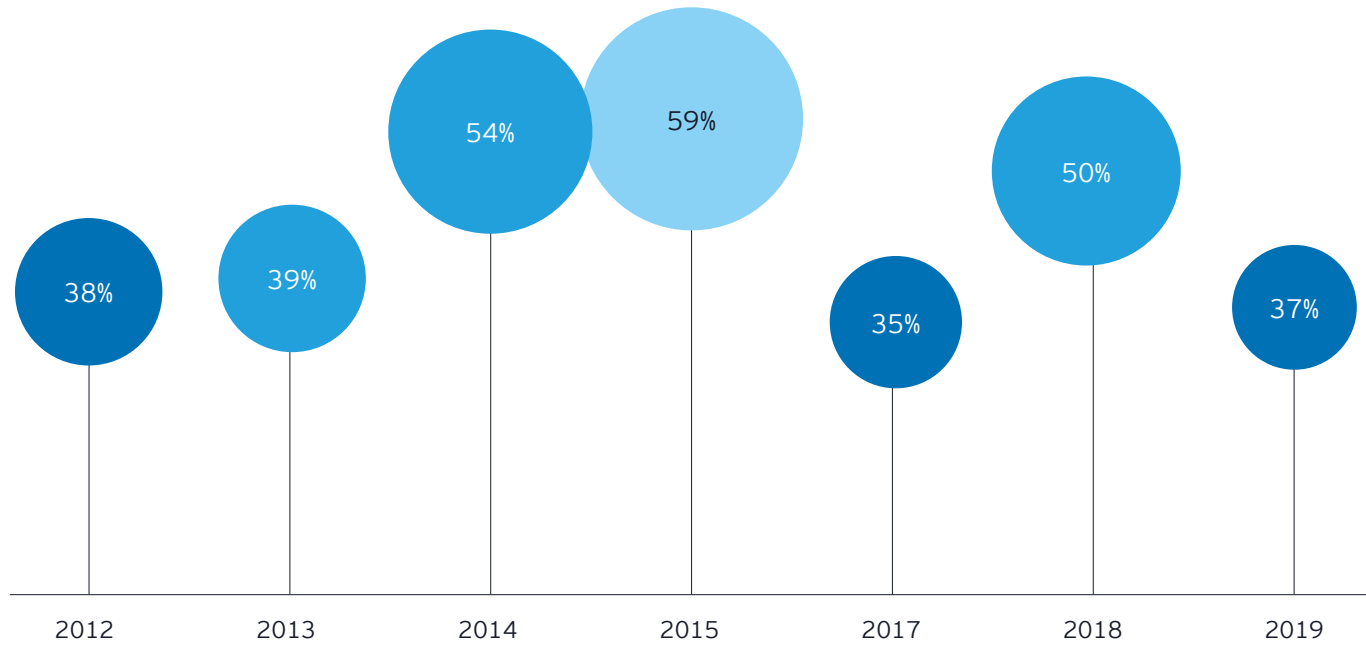
Μειωμένη είναι και η αισιοδοξία των επενδυτών ως προς τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές, με το ποσοστό όσων εκτιμούν ότι η ελκυστικότητα της Ευρώπης θα βελτιωθεί κατά την επόμενη τριετία να περιορίζεται στο 37%, έναντι 50% πέρσι, το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό της τελευταίας επταετίας.

Έχει η εταιρεία σας σχέδια να επενδύσει ή να επεκτείνει τις δραστηριότητές της στην Ευρώπη τον επόμενο χρόνο;

Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)
Σημείωση: Το μέγεθος του διαγράμματος αντιπροσωπεύει το ποσοστό των επενδυτών που απάντησαν «ναι» στην παραπάνω ερώτηση.

Σε τι βαθμό πιστεύετε ότι η ελκυστικότητα της Ευρώπης θα βελτιωθεί κατά την επόμενη τριετία;

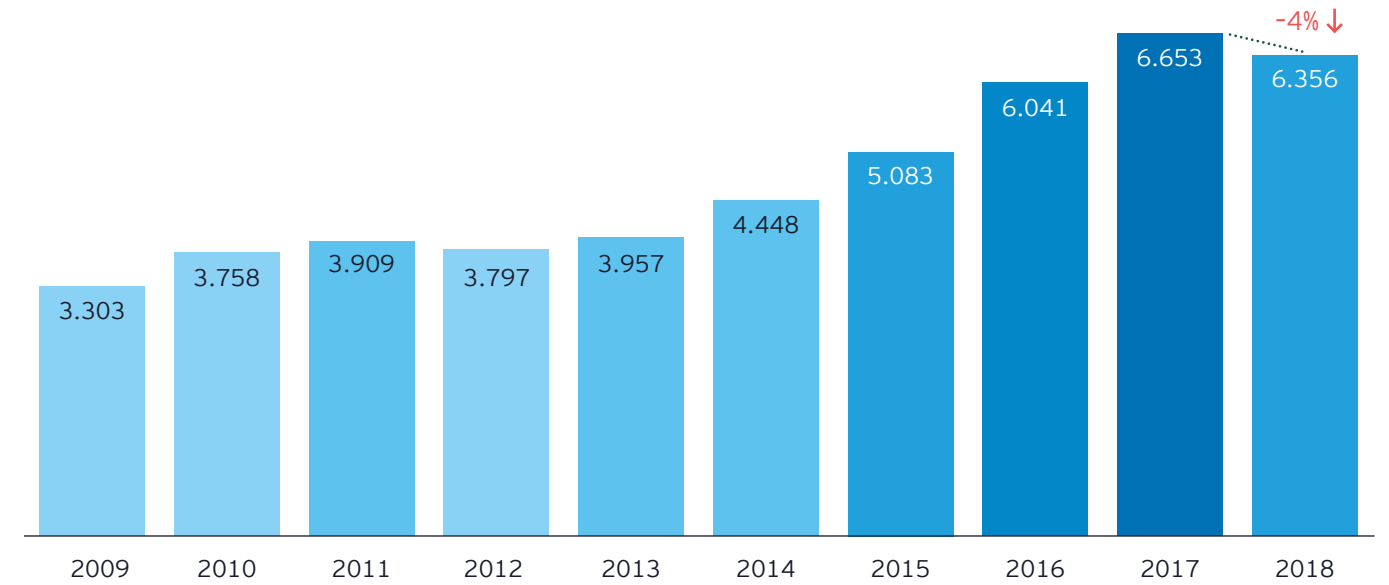

Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)
Σημείωση: Το μέγεθος του διαγράμματος αντιπροσωπεύει το ποσοστό των επενδυτών που απάντησαν «θα βελτιωθεί ελαφρώς ή θα βελτιωθεί σημαντικά» στην παραπάνω ερώτηση.

Το Brexit (38%), η πολιτική αστάθεια στην Ε.Ε. (33%) και η άνοδος του λαϊκισμού και του προστατευτισμού (22%) θεωρούνται από την επενδυτική κοινότητα ως οι τρεις μεγαλύτερες απειλές για την ελκυστικότητα της Ευρώπης κατά την επόμενη τριετία.

Η τάση αυτή αντανακλάται και στον αριθμό των άμεσων ξένων επενδύσεων που ολοκληρώθηκαν στην Ευρώπη το 2018, ο οποίος, αν και παραμένει υψηλός, μειώθηκε κατά 4% έναντι της προηγούμενης χρονιάς, μετά από μια σχεδόν διαρκή άνοδο τα τελευταία 10 χρόνια.

Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ευρώπη: Επισκόπηση τελευταίας 10ετίας (αριθμός ΑΞΕ)

Πηγή: EY European Investment Monitor (EIM), 2019

Κερδισμένες και χαμένες χώρες και πόλεις

Παράλληλα, καταγράφεται μια μετατόπιση του επενδυτικού ενδιαφέροντος εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου. Το πιο βαρύ πλήγμα υπέστησαν οι τρεις μεγαλύτερες οικονομίες της Ευρώπης: οι ΑΞΕ μειώθηκαν κατά 13% στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία, ενώ αυξήθηκαν μόλις κατά 1%

στη Γαλλία. Αντίθετα, ενισχυμένες εμφανίζονται ορισμένες από τις μεσαίου μεγέθους και περιφερειακές οικονομίες, όπως η Τουρκία (14%), το Βέλγιο (29%), η Ισπανία (32%), η Πολωνία (38%) και η Ιρλανδία (52%).

20 κορυφαίες χώρες σε ΑΞΕ

Κατάταξη	Χώρα	2017	2018	Μεταβολή 2017/18	Μερίδιο αγοράς (2018)
1	Ηνωμένο Βασίλειο	1.205	1.054	-13% ↓	17%
2	Γαλλία	1.019	1.027	1% ↑	16%
3	Γερμανία	1.124	973	-13% ↓	15%
4	Ισπανία	237	314	32% ↑	5%
5	Βέλγιο	215	278	29% ↑	4%
6	Πολωνία	197	272	38% ↑	4%
7	Τουρκία	229	261	14% ↑	4%
8	Ολλανδία	339	229	*	4%
9	Ρωσία	238	211	-11% ↓	3%
10	Ιρλανδία	135	205	52% ↑	3%
11	Φινλανδία	191	194	2% ↑	3%
12	Σερβία	118	119	1% ↑	2%
13	Ρουμανία	126	109	-13% ↓	2%
14	Ιταλία	63	103	63% ↑	2%
15	Ουγγαρία	116	101	-13% ↓	2%
16	Λιθουανία	74	83	12% ↑	1%
17	Πορτογαλία	95	74	-22% ↓	1%
18	Βοσνία & Ερζεγοβίνη	62	73	18% ↑	1%
19	Σουηδία	108	73	-32% ↓	1%
20	Τσεχία	134	65	-51% ↓	1%
	Άλλες χώρες**	628	538	-14% ↓	8%
	Σύνολο	6.653	6.356	-4% ↓	100%

Πηγή: EY European Investment Monitor (EIM), 2019

* Λόγω αλλαγής στη μεθοδολογία της Ολλανδίας το 2017, οι 229 ΑΞΕ που καταγράφηκαν το 2018 συγκρίνονται στην πραγματικότητα με 224 ΑΞΕ το 2017.

** Οι άλλες χώρες περιλαμβάνουν: Ελβετία, Δανία, Ουκρανία, Βουλγαρία, Αυστρία, Λετονία, Σλοβακία, Κροατία, Εσθονία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Λευκορωσία, Μάλτα, Αζερμπαϊτζάν, Ελλάδα, Γεωργία, Σλοβενία, Αρμενία, Βόρεια Μακεδονία, Ισλανδία, Κύπρο, Λιχτενστάιν, Μολδαβία, Αλβανία, Μαυροβούνιο και Μονακό.

Αντίστοιχα, έχει επηρεασθεί και η ελκυστικότητα των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων. Το Παρίσι παραμένει μεν στην πρώτη θέση με 30% των προτιμήσεων των επενδυτών, υποχωρώντας, όμως, κατά 7%, εξαιτίας ενδεχομένως της αβεβαιότητας που δημιουργούν οι κινητοποιήσεις της τελευταίας χρονιάς, ενώ το Λονδίνο υποχωρεί από το 34% στο 25%, λόγω της προοπτικής του Brexit. Αντίθετα, το Βερολίνο, σταθερά στο 24%, βρίσκεται πλέον μια αναπνοή από τη δεύτερη θέση, ενώ ακόμη δύο γερμανικές πόλεις, η Φρανκφούρτη και το Μόναχο βρίσκονται στην πρώτη εξάδα.

Ποιες είναι οι τρεις πιο ελκυστικές ευρωπαϊκές πόλεις για ξένους επενδυτές;

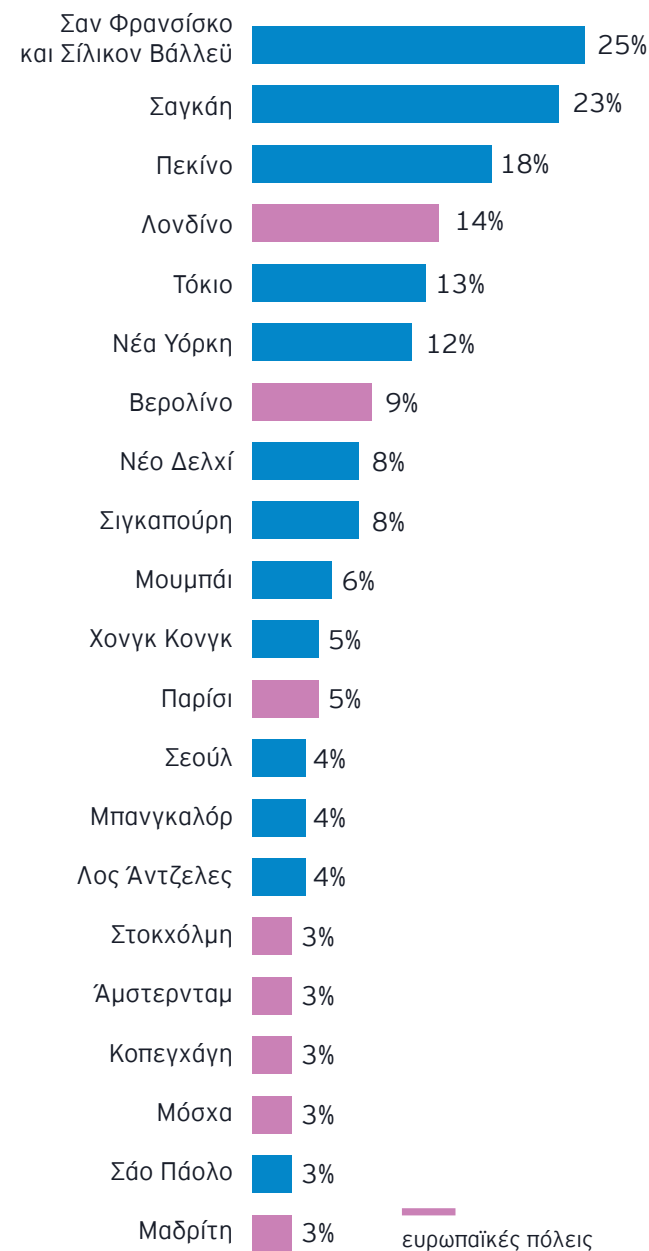
Πόλη	2019	% μεταβολή
Παρίσι	30%	-7% ↓
Λονδίνο	25%	-9% ↓
Βερολίνο	24%	0%
Φρανκφούρτη	19%	-3% ↓
Άμστερνταμ	14%	0%
Μόναχο	9%	+1% ↑
Μαδρίτη	8%	+2% ↑
Βαρσοβία	7%	+2% ↑
Βαρκελώνη	6%	-2% ↓
Βρυξέλλες	6%	-1% ↓

Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)

Η εικόνα ως προς την ελκυστικότητα των ευρωπαϊκών πόλεων διαφοροποιείται σε ό,τι αφορά τον κλάδο της τεχνολογίας, όπου το Λονδίνο διατηρεί τα σκήπτρα. Στην ερώτηση ποιες πόλεις σε ολόκληρο τον κόσμο συγκεντρώνουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να αναδείξουν τον επόμενο τεχνολογικό κολοσσό, το Λονδίνο βρίσκεται στην τέταρτη θέση. Το Βερολίνο, στην έβδομη θέση, είναι η μόνη άλλη ευρωπαϊκή πόλη στην πρώτη δεκάδα, ενώ το Παρίσι βρίσκεται στη 12^η θέση.

Ποιες τρεις πόλεις σε ολόκληρο τον κόσμο συγκεντρώνουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να αναδείξουν τον επόμενο τεχνολογικό κολοσσό;

Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)

Η επέλαση του digital συνεχίζεται

Τα στοιχεία για τις ΑΞΕ το 2018 επιβεβαιώνουν και τη στροφή των επενδύτων προς τον τομέα της ψηφιακής τεχνολογίας. Για έκτη συνεχή χρονιά, ο τομέας προσέλκυσε τον μεγαλύτερο αριθμό ΑΞΕ στην Ευρώπη (19% του συνόλου), καταγράφοντας αύξηση 5% έναντι του 2017. Ο αριθμός των επενδύσεων στον τομέα της ψηφιακής τεχνολογίας έχει υπερδιπλασιασθεί την τελευταία πενταετία. Οι παραδοσιακοί τομείς της βιομηχανίας (μηχανολογικός εξοπλισμός, εξοπλισμός μεταφορών, μεταφορές και logistics,

και χημική βιομηχανία) αυξήθηκαν, επίσης, συγκεντρωτικά κατά 4%. Αντίθετα, οι υπηρεσίες προς επιχειρήσεις, ένας βασικός πυλώνας των ευρωπαϊκών ΑΞΕ, κατέγραψε μείωση κατά 18%. Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η αλματώδης αύξηση του αριθμού των επενδύσεων στην έρευνα και τον επιστημονικό εξοπλισμό (427%), παρά τη μικρή συμμετοχή του κλάδου στο σύνολο των επενδύσεων. Αντίθετα, είναι εντυπωσιακή η μείωση κατά 60% των επενδύσεων στον τομέα της φαρμακοβιομηχανίας.

Ευρώπη: επιβεβαιώνεται η ελκυστικότητα του ψηφιακού κλάδου

Κλάδος	2018	Μεταβολή από το 2017	Μερίδιο αγοράς
Ψηφιακή τεχνολογία	1.227	5% ↑	19%
Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις	732	-18% ↓	12%
Εξοπλισμός μεταφορών	535	1% ↑	8%
Μηχανολογικός εξοπλισμός	456	39% ↑	7%
Χρηματοπιστωτικός	421	23% ↑	7%
Αγροδιατροφικός	402	11% ↑	6%
Μεταφορές και logistics	382	-4% ↓	6%
Χημική βιομηχανία	356	-12% ↓	6%
Πληροφορικής και Ηλεκτρονικών	302	18% ↑	5%
Επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας	181	-15% ↓	3%
Μέταλλα	175	-15% ↓	3%
Φαρμακοβιομηχανία	153	-60% ↓	2%
Πρώτες Ύλες	153	28% ↑	2%
Κλωστοϋφαντουργία, ενδύματα, δερμάτινα	142	31% ↑	2%
Έρευνα & επιστημονικός εξοπλισμός	137	427% ↑	2%
Άλλος	602	-34% ↓	9%
Σύνολο	6.356	-4% ↓	100%

Πηγή: EY European Investment Monitor (EIM), 2019

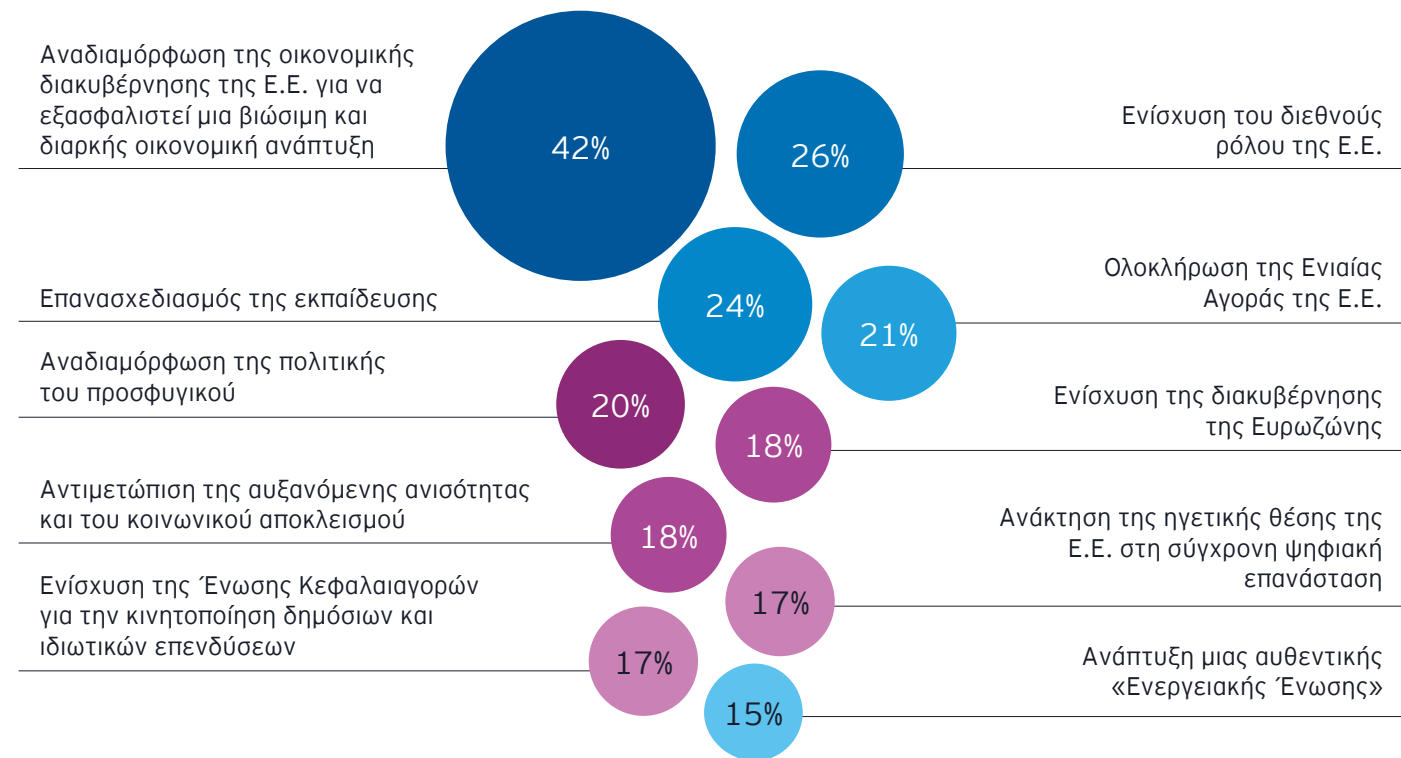
Για έκτη συνεχή χρονιά, ο τομέας της ψηφιακής τεχνολογίας προσέλκυσε τον μεγαλύτερο αριθμό ΑΞΕ στην Ευρώπη (19% του συνόλου), καταγράφοντας αύξηση 5% έναντι του 2017.

Προτεραιότητες για τη διατήρηση και ενίσχυση της ελκυστικότητας της Ευρώπης

Η έρευνα κατέγραψε, επίσης, τις απόψεις της επενδυτικής κοινότητας ως προς την κατεύθυνση στην οποία πρέπει να επικεντρώσει τις προσπάθειές της η Ευρωπαϊκή Ένωση για να βελτιώσει την ελκυστικότητα της ηπείρου ως επενδυτικού προορισμού. Πρώτη προτεραιότητα, με μεγάλη διαφορά, αναδεικνύεται το ζήτημα που ταλανίζει την Ευρώπη την τελευταία δεκαετία, η βελτίωση της οικονομικής διακυβέρνησης για να εξασφαλιστεί βιώσιμη και διαρκής ανάπτυξη (42%). Στη δεύτερη θέση, βρίσκεται η ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της Ε.Ε. (26%), ενώ ακολουθεί, με μικρή διαφορά, ο επανασχεδιασμός της εκπαίδευσης (24%).

Κατά την άποψή σας, πού θα πρέπει να επικεντρωθούν οι προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να διατηρηθεί η ανταγωνιστική της θέση στην παγκόσμια οικονομία;

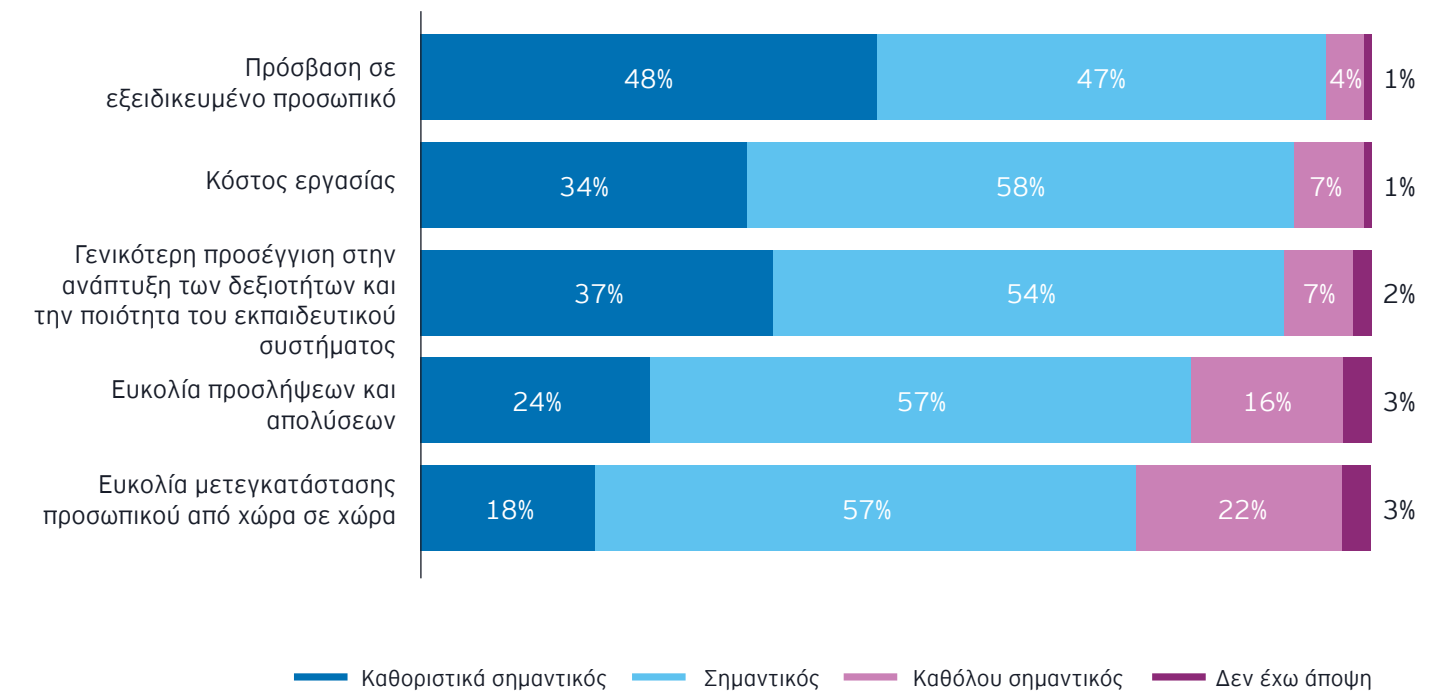
Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)

Εκπαίδευση, δεξιότητες και τεχνολογία

Η βαρύτητα που αποδίδουν οι επενδυτές στο ζήτημα της εκπαίδευσης αντανακλά το σοβαρό πρόβλημα της έλλειψης δεξιοτήτων που παρατηρείται στην Ευρώπη, με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στις αναπτυξιακές της προοπτικές. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα της EY¹, τρεις στις τέσσερις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις αναφέρουν ότι η έλλειψη δεξιοτήτων υποσκάπτει την παραγωγικότητα και την κερδοφορία τους, ενώ το πρόβλημα αναμένεται να ενταθεί τα επόμενα χρόνια, εξαιτίας της γήρανσης του πληθυσμού και της μείωσης του αριθμού των μεταναστών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, ως προς τα ζητήματα του ανθρώπινου δυναμικού, το 48% των επιχειρήσεων της έρευνας αναφέρουν ως καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή της χώρας όπου θα επενδύσουν, την πρόσβαση σε εξειδικευμένο προσωπικό, και το 37% τη γενικότερη προσέγγιση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων και την ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Το κόστος εργασίας κατατάσσεται στην τρίτη θέση, με 34%, και η ευκολία προσλήψεων και απολύσεων στην τέταρτη θέση, με 24%.

Πόσο καθοριστικοί είναι οι παρακάτω παράγοντες σχετικοί με το ανθρώπινο δυναμικό, για να επιλέξετε πού θα επενδύσετε εντός της Ευρώπης;

Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)

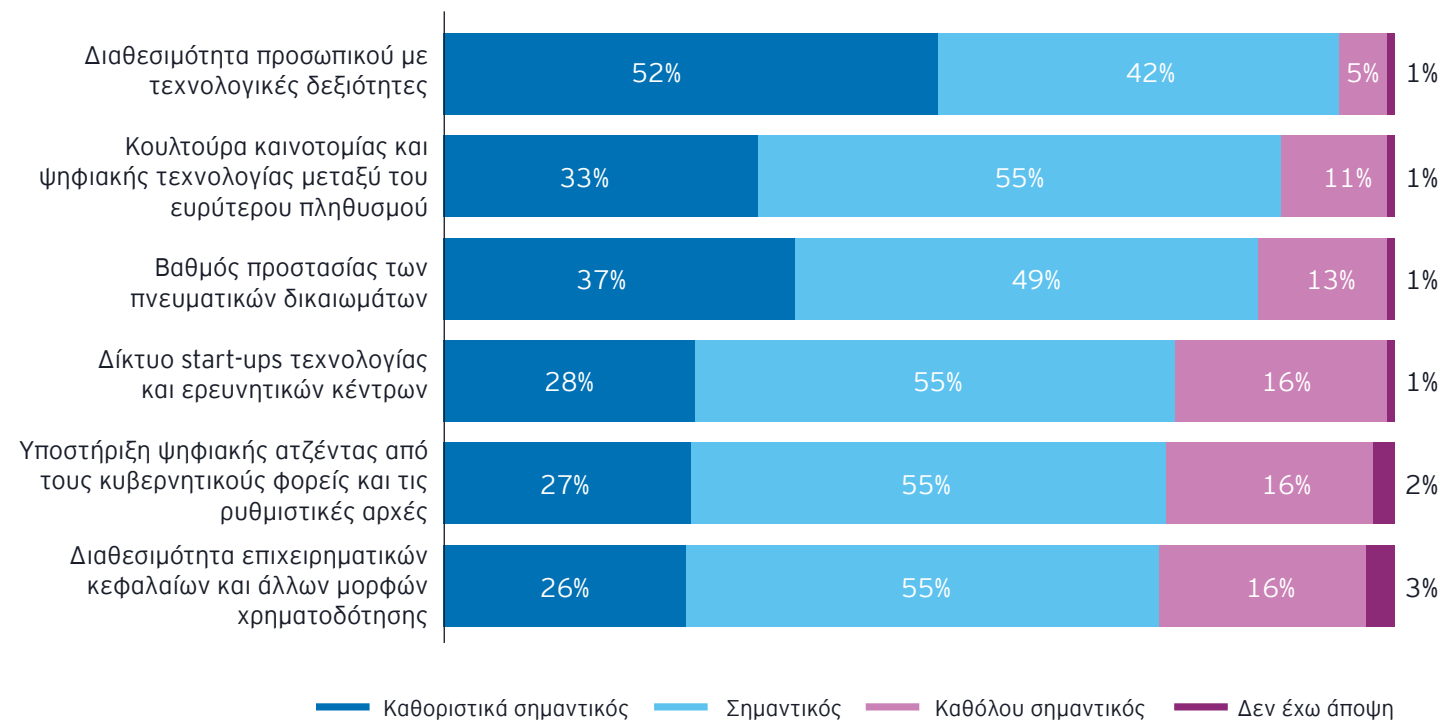
1. How to unlock Europe's digital growth potential, EY, Δεκέμβριος 2018

Ως προς τα ζητήματα της τεχνολογίας, σημαντικότερο κριτήριο θεωρείται η διαθεσιμότητα προσωπικού με τεχνολογικές δεξιότητες (52%), η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων (37%), η ύπαρξη μιας κουλτούρας καινοτομίας

και ψηφιακής τεχνολογίας μεταξύ του ευρύτερου πληθυσμού (33%), και ενός δικτύου start-ups τεχνολογίας και ερευνητικών κέντρων (28%).

Πόσο καθοριστικοί είναι οι παρακάτω τεχνολογικοί παράγοντες για να επιλέξετε πού θα επενδύσετε στην Ευρώπη;

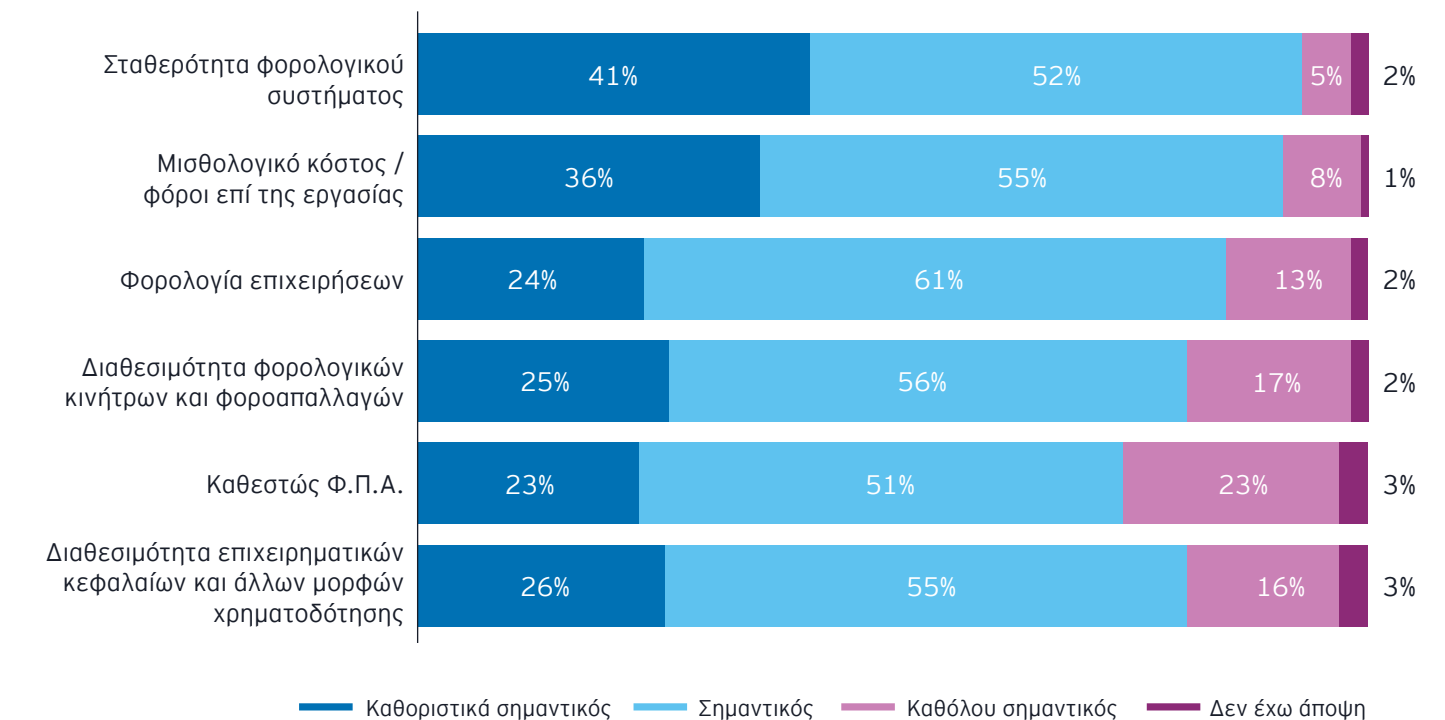
Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)

Ο ρόλος της φορολογίας

Στο ζήτημα της φορολογίας, η σταθερότητα και προβλεψιμότητα του φορολογικού συστήματος αναδεικνύεται ως σημαντικότερος παράγοντας από τους συντελεστές της φορολογίας. Το 41% των ερωτηθέντων αναφέρουν ως καθοριστικό παράγοντα, για την επιλογή της χώρας όπου θα επεν-

δύσουν, τη σταθερότητα του φορολογικού συστήματος, έναντι 36% που αναφέρουν το μισθολογικό κόστος και τους φόρους επί της εργασίας, και μόλις 24% που απαντούν τη φορολογία των επιχειρήσεων.

Πόσο καθοριστικοί είναι οι παρακάτω φορολογικοί παράγοντες για να επιλέξετε πού θα επενδύσετε εντός της Ευρώπης;

Πηγή: EY Attractiveness Survey Europe, Ιούνιος 2019 (σύνολο ερωτηθέντων: 506)

Το μακροοικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα

Τον Αύγουστο του 2018, η Ελλάδα ολοκλήρωσε επιτυχώς το τριετές πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και εξασφάλισε μια δέσμη μέτρων ελάφρυνσης του δημοσίου χρέους, που το καθιστά δυναμικά βιώσιμο. Μέρος της εν λόγω συμφωνίας με τους δανειστές αποτέλεσε η θέσπιση μεσομακροπρόθεσμων δημοσιονομικών στόχων, ενώ εκταμιεύθηκε η τελευταία δόση, τμήμα της οποίας (€9,5 δις) κατευθύνθηκε προς το ταμειακό διαθέσιμο ασφαλείας που δημιουργήθηκε, με σκοπό την εξυπηρέτηση των χρηματοδοτικών αναγκών της χώρας των δύο τουλάχιστον επόμενων ετών μετά το πρόγραμμα, και την εν γένει διευκόλυνση της ομαλής επιστροφής στις αγορές.

Από την έναρξη των προγραμμάτων το 2010, η χρηματοοικονομική στήριξη προς την Ελλάδα από τους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς και το ΔΝΤ, συνοδεύτηκε από πολιτικές αντιμετώπισης των ελλειμμάτων στο Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης και στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών και στόχευσε προς τον δομικό μετασχηματισμό της οικονομίας και την εξάλειψη των διαρθρωτικών παθογενειών της. Μεταξύ του 2012 και του 2017, η μεταρρυθμιστική προσπάθεια διατήρησε την Ελλάδα στην πρώτη θέση του δείκτη προόδου προσαρμογής του Euro Plus Monitor του Lisbon Council και της τράπεζας Berenberg, αντικατοπτρίζοντας την ουσιαστική πρόοδο στις εξωτερικές συναλλαγές της χώρας, τις μεταρρυθμίσεις από την πλευρά της προσφοράς, και την πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών.

Επιπρόσθετα, η Ελλάδα δεσμεύεται να διατηρήσει πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 3,5% ετησίως έως το 2022, ενώ από το 2023 έως το 2060 το πρωτογενές πλεόνασμα θα πρέπει να διαμορφώνεται κατά μέσο όρο σε 2,2% του ΑΕΠ. Η επίτευξη αυτών των στόχων θα αποτρέψει τον εκτροχιασμό της δημοσιονομικής πολιτικής και θα οδηγήσει στη συνέχιση των μεταρρυθμίσεων. Η καλύτερη των προσδοκιών επίδοση των δημοσιονομικών μεγεθών το 2018, για τέταρτο συνεχόμενο έτος, ενισχύει την αξιοπιστία της χώρας όσον αφορά τη δυνατότητα τήρησης των δεσμευσών της, ωστόσο, το γεγονός ότι η υπεραπόδοση αυτή στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στη μεγαλύτερη του αναμενόμενου φορολογική επιβάρυνση και στην περικοπή επενδυτικών δαπανών, έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική δραστηριότητα. Το 2018, το ΑΕΠ ενισχύθηκε κατά 1,9% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος², ενώ το Πρωτογενές Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης συνέχισε πλεονασματικό, σε ποσοστό 4,3% του ΑΕΠ (άνω του στόχου του 3,5%)³. Σε ό,τι αφορά την έκθεση βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους, οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας θα πρέπει να παραμείνουν κάτω από το 15% του ΑΕΠ μεσοπρόθεσμα και κάτω από το 20% του ΑΕΠ στη συνέχεια, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα ότι το χρέος μειώνεται σταθερά⁴.

1^η

Δείκτης προόδου προσαρμογής του Euro Plus Monitor του Lisbon Council και της τράπεζας Berenberg (2012-2017)

2. Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2018, Τράπεζα της Ελλάδος, Απρίλιος 2019

3. 2nd InvestGR Forum 2019: Foreign Investments in Greece, Ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, Γιάννη Στουρνάρα «Η αύξηση των παραγωγικών επενδύσεων μοχλός για την ανάπτυξη», Ξενοδοχείο Hilton, Ιούνιος 2019

4. Eurogroup Δήλωση, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 22 Ιουνίου 2018

Εξωτερικό εμπόριο

Όσον αφορά τον εξωτερικό τομέα της οικονομίας, βάσει των στοιχείων Ισοζυγίου Πληρωμών της Τράπεζας της Ελλάδος για την περίοδο 2009-2018, το έλλειμμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) συρρικνώθηκε σημαντικά, βελτιούμενο από το -15,8% του ΑΕΠ, στο -2,9% του ΑΕΠ το 2018. Σε αυτό συνετέλεσε σημαντικά ο περιορισμός του ελλείμματος στο Ισοζύγιο Αγαθών, λόγω της ενίσχυσης των εξαγωγών, στη βάση της αύξησης της εξωστρέφειας και της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Ειδικότερα για το 2018, όμως, το ΙΤΣ επιβαρύνθηκε σε σχέση με το 2017 (οπότε είχε διαμορφωθεί σε -1,8% του ΑΕΠ) κυρίως από τη διεύρυνση του ελλείμματος του Ισοζυγίου Αγαθών. Παρά τη συνεχιζόμενη αύξηση των εξαγωγών, η εισαγωγή αγαθών επιταχύνθηκε, απόρροια της βελτίωσης της οικονομικής δραστηριότητας. Η άνοδος του πλεονάσματος του Ισοζυγίου Υπηρεσιών (κυρίως των εισπράξεων από τον τουρισμό, αλλά και τις υπηρεσίες των θαλάσσιων μεταφορών) αντιστάθμισε μερικώς την αύξηση του ελλείμματος του Ισοζυγίου Αγαθών. Για το 2019, η επιβράδυνση της ζήτησης από το εξωτερικό αναμένεται να επηρεάσει αρνητικά τον ρυθμό ανόδου των εξαγωγών, ωστόσο η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στο κόστος και τις τιμές την περίοδο 2010-2016, θα συνεχίσει να ενισχύει την εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων. Παράλληλα, η συνεχιζόμενη ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας θα ενισχύσει τη ζήτηση για εισαγωγές, κάτι που ενδεχομένως επιδράσει αρνητικά στο ΙΤΣ.

Αγορά εργασίας

Το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής που εφαρμόστηκε μετά το 2010 και η συρρίκνωση του ΑΕΠ οδήγησαν στην αύξηση της ανεργίας, η οποία έφτασε το 2013 στο 27,5%. Έκτοτε, η ανεργία αποκλιμακώνεται με ταχείς ρυθμούς, με τη βοήθεια και της εισαγωγής ευέλικτων μορφών εργασίας, φθάνοντας το 19,3% το 2018. Ο μηνιαίος κατώτατος μισθός για υπαλλήλους στην Ελλάδα ορίζεται, από την 1^η Φεβρουαρίου 2019, στα €650⁵ (μεικτά), παρουσιάζοντας αύξηση κατά σχεδόν 11% σε σχέση με τον μέχρι πρότινος ισχύοντα εθνικό κατώτατο μισθό (€586 - μεικτά). Η αύξηση αυτή τοποθετεί την Ελλάδα (€758⁶) στη 12^η θέση μεταξύ ενός συνόλου 22 χωρών μελών⁷ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βελτιώνοντας την κατάταξή της κατά μία θέση. Ενδεικτικά, ο μέσος μηνιαίος κατώτατος μισθός στην Ευρωπαϊκή Ένωση διαμορφώνεται στα €927,9 (Ιανουάριος 2019), σύμφωνα με τη Eurostat⁸, με τον χαμηλότερο να εντοπίζεται στη Βουλγαρία στα €286 και τον ανώτατο στο Λουξεμβούργο στα €2.071.

€ 650 ↑

κατώτατος μηνιαίος μισθός το 2019
από €586
+ 11%

Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια (ΜΕΔ - NPLs)

Το αυξημένο ποσοστό των ΜΕΔ του τραπεζικού τομέα αποτελεί πηγή ανησυχίας, παρά την αύξηση των καταθέσεων του ιδιωτικού τομέα και την ενίσχυση της ρευστότητας. Γι' αυτό η ελληνική κυβέρνηση προβαίνει σε ενέργειες, ώστε να περιοριστούν τα ΜΕΔ και να ενισχυθεί η σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος. Επακόλουθο της βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου και των σημαντικών δράσεων που έχουν αναλάβει οι τράπεζες, ήταν η μείωση του αποθέματος των ΜΕΔ σε €81,8 δις στο τέλος του 2018, από €107,2 δις που ήταν στην κορύφωσή τους, τον Μάρτιο του 2016. Σημαντική συμβολή στη μείωση των ΜΕΔ είχαν οι διαγραφές και οι πωλήσεις δανείων, ενώ έχουν ήδη δρομολογηθεί συμφωνίες για περαιτέρω αύξηση του ύψους των πωλήσεων. Νομοθεσία που αφορά στα υπερδανεισμένα μεσαία νοικοκυριά, σκοπεύει να μειώσει τον όγκο των ΜΕΔ στο αμέσως επόμενο διάστημα. Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση και η Τράπεζα της Ελλάδος έχουν εκπονήσει ξεχωριστά εκτενή πλάνα, που μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά, σύμφωνα με τα οποία θα μεταφερθούν ΜΕΔ σε οχήματα ειδικού σκοπού (SPVs) έναντι εγγυήσεων, με σκοπό τη μείωση του χρηματοοικονομικού κινδύνου, που θα επιτρέψει στις τράπεζες να επιτελέσουν εκ νέου τον διαμεσολαβητικό τους ρόλο. Η μεταβίβαση της διαχείρισης των ΜΕΔ σε τρίτους, όπως είναι οι Εταιρείες Διαχείρισης Δανείων (servicers) και η πώληση των μονάδων / πλατφορμών Διαχείρισης Επισφαλών Απαιτήσεων (Recovery Banking Units - RBUs) των τραπεζών, είναι κρίσιμη για τη διεύρυνση και βελτίωση της πιστωτικής ικανότητας των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων. Αυτό θα επιτρέψει στις τράπεζες να απελευθερώσουν κεφάλαιο, το οποίο θα διαχυθεί στην αγορά, συμβάλλοντας στη συνολική αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας.

Ιδιωτικοποιήσεις

Το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων είναι ένα φιλόδοξο πρόγραμμα αξιοποίησης της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου. Ο κύριος στόχος του είναι η προσέλκυση κεφαλαίων, που συνεισφέρουν στον οικονομικό εξορθολογισμό και την επανεκκίνηση της ελληνικής οικονομίας, συμβάλλοντας, μεταξύ άλλων, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην άμεση μείωση του δημοσίου χρέους. Η αξιοποίηση επιλεγμένων περιουσιακών στοιχείων από τον ιδιωτικό τομέα έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη για την ελληνική οικονομία. Στο Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ) έχουν περιέλθει περιουσιακά στοιχεία του Δημοσίου, τα οποία κατηγοριοποιούνται ως εξής: α) υποδομές (μαρίνες, λιμάνια, αεροδρόμια, κτλ.), β) ενέργεια, γ) μετοχές εταιρειών, δ) λοιπά περιουσιακά στοιχεία (π.χ. άδειες εκμετάλλευσης των κρατικών λαχείων και χρήσης ραδιοσυχνότητων), ε) ακίνητα του Ελληνικού Δημοσίου. Κατά τη λειτουργία του Ταμείου από το 2011 έως και το 2018, υλοποιήθηκαν 44 έργα με την υποβολή δεσμευτικών προσφορών, συνολικής αξίας €8,9 δις και εισπράχθηκαν €5,45 δις, ενώ έχουν προγραμματιστεί από τους νέους επενδυτές, επενδυτικά και αναπτυξιακά προγράμματα ύψους άνω των €0,8 δις. Ο στόχος για τα έσοδα το 2019 ανέρχεται σε €1,5 δις.

€1,5 δις

ο στόχος για τα έσοδα το 2019

5. ΦΕΚ 173B/30-1-2019. Καθορισμός κατώτατου μισθού και κατώτατου ημερομισθίου για τους υπαλλήλους και τους εργατοτεχνίτες όλης της χώρας, Ιανουάριος 2019.

6. Ο υπολογισμός του κατώτατου μισθού από την Eurostat, γίνεται με βάση τις 12 μηνιαίες πληρωμές μισθών ανά έτος, ενσωματώνοντας τις όποιες επιπρόσθετες πληρωμές υπάρχουν ανά χώρα. Συνεπώς, για την Ελλάδα (με βάση τις 14 πληρωμές μισθών ετησίως), από 1/2/2019, ο μηνιαίος κατώτατος μισθός υπολογίζεται ως εξής: (€650 x 14) / 12 = €758,33.

7. Η Δανία, η Ιταλία, η Κύπρος, η Αυστρία, η Φινλανδία, και η Σουηδία δεν έχουν θεσπίσει μηνιαίο εθνικό κατώτατο μισθό.

8. Disparities in minimum wages across the EU, Eurostat, 31 Ιανουαρίου 2019

Ο κλάδος των Μεταφορών & Logistics αποτελεί έναν από τους πλέον κρίσιμους κλάδους της ελληνικής οικονομίας και μια πολύ σημαντική πηγή εσόδων, πλούτου και κύρους για την Ελλάδα.

Υποδομές, Μεταφορές & Logistics

Οι επενδύσεις και οι δράσεις που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στον κλάδο Μεταφορών & Logistics, φαίνεται πως έχουν φέρει αποτελέσματα, καθώς το World Economic Forum, στους παγκόσμιους δείκτες του για το 2018, κατατάσσει την Ελλάδα στην 38^η θέση, μεταξύ 140 χωρών, όσον αφορά την αξιολόγηση των υποδομών της. Πιο συγκεκριμένα, η χώρα μας αξιολογήθηκε, μεταξύ άλλων, όσον αφορά τη συνδεσιμότητα των οδικών της δικτύων, την ποιότητά τους, την πυκνότητα του σιδηροδρομικού δικτύου, την αποτελεσματικότητα των σιδηροδρομικών υπηρεσιών, τη συνδεσιμότητα των αεροδρομίων, την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών εναέριων μεταφορών, τη συνδεσιμότητα και την αποτελεσματικότητα των λιμανιών. Ειδικότερα όσον αφορά τη συνδεσιμότητα των αεροδρομίων, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 27^η θέση, με βαθμολογία 77,2%, σημειώνοντας άνοδο σε σχέση με το 2017.

Την ίδια ώρα, η Παγκόσμια Τράπεζα κατατάσσει τη χώρα μας στην 42^η θέση του Logistics Performance Index (LPI) για το 2018, μεταξύ 160 χωρών. Η Ελλάδα ακολουθεί χώρες, όπως η Ιταλία (19^η), η Πορτογαλία (23^η), η Ταϊλάνδη (32^η) και η Σλοβενία (35^η), ενώ βρίσκεται σε καλύτερη θέση από την Τουρκία (47^η), τη Ρουμανία (48^η) και τη Βουλγαρία (52^η).

Ο κλάδος των Μεταφορών & Logistics αποτελεί έναν από τους πλέον κρίσιμους κλάδους της ελληνικής οικονομίας και μια πολύ σημαντική πηγή εσόδων, πλούτου και κύρους για την Ελλάδα, καθώς, το 2016, αντιπροσώπευε το 9,02% του ΑΕΠ (άμεση συνεισφορά) και €15,7 δις⁹. Σε ένα παγκόσμιο, γεμάτο προκλήσεις περιβάλλον, η ελληνική κοινότητα Μεταφορών & Logistics πραγματοποιεί σημαντικές επενδύσεις και επεκτείνεται διαρκώς.

Οι υποδομές των μεταφορών περιλαμβάνουν:

1. Λιμάνια
2. Αυτοκινητοδρόμους
3. Αεροδρόμια
4. Σιδηροδρόμους
5. Τελωνεία
6. Υποδομές logistics ενδοχώρας (hinderland)

Κάθε μία από τις παραπάνω υποδομές είναι ιδιαίτερης σημασίας για τον κλάδο.

9. 4^η Πανελλήνια Έρευνα για την Εφοδιαστική Αλυσίδα, Ελληνική Εταιρεία Logistics, Δεκέμβριος 2018

10. Οικονομικά Αποτελέσματα, COSCO Shipping Ports, 28 Μαρτίου 2019

11. Ετήσια Χρηματοοικονομική Έκθεση για την Οικονομική Χρήση 1^{ης} Ιανουαρίου - 31^{ης} Δεκεμβρίου 2018, Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς

12. Στατιστικά Στοιχεία 2018, Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης, 2018

13. Επιβατική Κίνηση 2018, Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών, 2018

38^η Ανταγωνιστικότητα υποδομών

27^η Συνδεσιμότητα αεροδρομίων

Global Competitiveness Report 2018

World Economic Forum
140 χώρες το 2018

42^η

Logistics Performance Index (LPI)

Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank Global Rankings)
160 χώρες το 2018

Στο λιμάνι του Πειραιά, η COSCO (μία από τις μεγαλύτερες ναυτιλιακές εταιρείες παγκοσμίως) έχει καταφέρει να αυξήσει τον αριθμό μονάδων ισοδύναμης μονάδας 20 ποδών (twenty-foot equivalent units - TEUs) από τα 3,7 εκατ. το 2017, στα 4,4 εκατ. το 2018, σημειώνοντας αύξηση 19,4%¹⁰. Παράλληλα, ο αριθμός των επιβατών αυξήθηκε οριακά από τα 15,5 εκατ. το 2017, στα 15,6 εκατ. το 2018¹¹.

Στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, μπορεί ο αριθμός επιβατών να έχει μειωθεί, ωστόσο, τα TEUs έχουν σημειώσει αύξηση. Οι επιβάτες μειώθηκαν από τους 50.373 το 2017 στους 44.484 το 2018, καταγράφοντας μείωση 11,7%, ενώ ο αριθμός TEUs αυξήθηκε από 401.947 το 2017, σε 424.500 το 2008, αυξημένος κατά 6%¹².

Οι υποδομές αυτοκινητοδρόμων έχουν αναπτυχθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, αγγίζοντας σχεδόν τους 1.700 αυτοκινητοδρόμους στην Ελλάδα, οι οποίοι έχουν βελτιώσει σημαντικά την καθημερινότητα πολλών ανθρώπων. Τα αεροδρόμια στην Ελλάδα έχουν φτάσει σε ένα αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο, ειδικότερα όσον αφορά τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών (ΔΑΑ), ο οποίος σημειώνει εξαιρετικές επιδόσεις, καθώς αναπτύσσεται κάθε χρόνο και περισσότερο. Για παράδειγμα, οι επιβάτες του ΔΑΑ αυξήθηκαν από 21,7 εκατ. το 2017 σε 24,1 εκατ. το 2018¹³. Την ίδια ώρα, η Fragort υλοποιεί σημαντικό επενδυτικό πρόγραμμα στον τομέα των αεροδρομίων επιβατικών μεταφορών στην περιφέρεια.

Οι σιδηροδρομικές υποδομές βρίσκονται σε περισσότερο δυσμενή κατάσταση, συγκριτικά με τα αεροδρόμια και τα λιμάνια. Παρόλα αυτά, μετά την εξαγορά της TRAINOSE από τη Ferrovie dello Stato Italiane SpA, έχουν ήδη αρχίσει να εντοπίζονται σημάδια ανάπτυξης μέσω καλύτερων επιβατικών και εμπορευματικών σιδηροδρομικών υπηρεσιών.

Τουρισμός

Ο τουρισμός, στα χρόνια της κρίσης, αποτέλεσε το ανάχωμα στην ύφεση, καθώς συμβάλλει πάγια στη μείωση της ανεργίας, ενώ συνιστά έναν βασικό πυλώνα για την επάνοδο της οικονομίας σε βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά και μοχλό περιφερειακής ανάπτυξης και βασικής διαμόρφωσης του εισοδήματος σε συγκεκριμένες περιοχές. Η εποχικότητα, όμως, που επιδεικνύει ο κλάδος, περιορίζει το τουριστικό προϊόν στην περίοδο του καλοκαιριού (Απρίλιος-Σεπτέμβριος), όπου καταγράφεται το 80,2% των αφίξεων και το 84,4% των εσόδων. Το 2018, η Ελλάδα υποδέχτηκε 30,1 εκατ. τουρίστες, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 10,8%, με τις εισπράξεις να διαμορφώνονται σε περίπου €15,9 δις (αύξηση κατά 11,7%). Η μέση κατά κεφαλήν δαπάνη ανήλθε στα €527, αυξημένη κατά 0,8%, που οφείλεται στην αύξηση της δαπάνης ανά διανυκτέρευση κατά 3% (από €68 σε €70). Το σύνολο της επενδυτικής δραστηριότητας του τουρισμού για το 2017 ανέρχεται σε €3,4 δις και για το 2018 σε €5 δις. Σημειώνεται ότι η άμεση συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ εκτιμάται σε €21,6 δις το 2018, από €19 δις το 2017, συμβάλλοντας άμεσα στη δημιουργία του 11,7% του ΑΕΠ της χώρας, ενώ (αθροιστικά) η άμεση και έμμεση συμβολή του εκτιμάται από 25,7% έως 30,9%¹⁴.

38 έτη

στην Ευρωπαϊκή Ένωση

14. Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2018, INSETE Intelligence, 2018

Βιώσιμη Ανάπτυξη (Sustainable growth)

Η Ελλάδα έχει δεσμευτεί να εφαρμόσει την Agenda 2030 και τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, οι οποίοι παρέχουν ένα φιλόδοξο πλαίσιο στροφής της οικονομίας σε μια δίκαιη και βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία, που εξασφαλίζει την ισορροπία μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής συνοχής και δικαιοσύνης, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος. Μέσω ενός ανοικτού διαλόγου, καθορίστηκαν οκτώ εθνικές προτεραιότητες, για την προσαρμογή των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης στις εθνικές ανάγκες, οι οποίες είναι οι: α) προώθηση μιας ανταγωνιστικής, καινοτόμου και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, β) προώθηση της πλήρους απασχόλησης και της αξιοπρεπούς εργασίας, γ) αντιμετώπιση της φτώχειας και παροχή καθολικής πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, δ) μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για όλους, ε) παροχή υψηλής ποιότητας καθολικής εκπαίδευσης, στ) ενίσχυση της προστασίας και της αειφόρου διαχείρισης του φυσικού κεφαλαίου, και μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, ζ) δημιουργία αποτελεσματικών και διαφανών θεσμών, η) ενίσχυση ανοικτών, συμμετοχικών, δημοκρατικών διαδικασιών και προώθηση εταιρικών σχέσεων. Τα επόμενα βήματα περιλαμβάνουν την εκπόνηση ενός εθνικού σχεδίου εφαρμογής τους.

15. ESM Survey 2016, European Startup Monitor, 2016

Νεοφυής επιχειρηματικότητα

Με το ξεκίνημα της κρίσης στην ελληνική οικονομία, άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους οι πρώτες νεοφυείς επιχειρήσεις (start-ups), ενώ στην πορεία πολλαπλασιάζονταν. Σε σχετική μελέτη¹⁵, ο αριθμός των start-ups στην Ελλάδα εκτιμάται σε περίπου 2 χιλ., με τα αντληθέντα κεφάλαια να υπολογίζονται σε πάνω από €250 εκατ., από το 2012 και έπειτα. Οι start-ups που εμφανίζουν τζίρο άνω των €150 χιλ. καταλαμβάνουν το 14,1% του συνόλου των νεοφυών επιχειρήσεων, με τη μέση ηλικία τους να διαμορφώνεται στα 1,3 έτη, σε αντίθεση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο των 2,4 ετών. Οι start-ups που βρίσκονται στο seed stage (αρχικό στάδιο) καταλαμβάνουν το 24,4% του συνόλου (Ε.Ε. μ.ό. 13,2%). Σημειώνεται ότι το 25% των start-ups εξάγουν σε χώρες της Ε.Ε. (Ε.Ε. μ.ό. 17,7%). Τα πλεονεκτήματα που διαφοροποιούν τις ελληνικές νεοφυείς επιχειρήσεις είναι η ενθαρρυντική απόδοσή τους όσον αφορά την καινοτομία (στον Παγκόσμιο Δείκτη Καινοτομίας - Global Innovation Index, Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization - καταλαμβάνει την 42^η θέση ανάμεσα σε 127 χώρες για το 2018), το ικανοποιητικό επίπεδο γνώσης της αγγλικής γλώσσας του ανθρώπινου δυναμικού της Ελλάδας, καθώς και η απορρόφηση της τεχνολογίας (άνω του 50% του κύκλου εργασιών πραγματοποιείται μέσω του ηλεκτρονικού εμπορίου).

Επενδυτικές ευκαιρίες στην Ελλάδα

Η συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τη ζώνη του ευρώ (και άλλων διεθνών οργανισμών) έχει ως συνέπεια να υφίσταται ένα σταθερό θεσμικό περιβάλλον, στο οποίο προστατεύονται οι επενδύσεις. Η Ελλάδα επωφελείται από άφθονους ευρωπαϊκούς πόρους που στοχεύουν στην ενίσχυση της ανάπτυξης, οι οποίοι, για την περίοδο 2014-2020, ανέρχονται σε €35,9 δις. Οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν ενισχύουν περαιτέρω την εμπιστοσύνη, βελτιώνουν το επιχειρηματικό κλίμα και δημιουργούν θετικές προοπτικές για την πραγματοποίηση κερδοφόρων εγχώριων και άμεσων ξένων επενδύσεων και την επαναφορά της ελληνικής οικονομίας σε αναπτυξιακή δυναμική. Το υφιστάμενο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων δημιουργεί ευκαιρίες για επικερδείς επενδύσεις για τους επενδυτές, ενώ η γεωγραφική θέση της χώρας είναι πολύ σημαντική, καθώς βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, παρέχοντας σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες ως κόμβος μεταφο-

ρών και ενέργειας. Η Ελλάδα αποτελεί, επίσης, σημαντικό τουριστικό προορισμό και έχουν δημιουργηθεί επενδυτικές ευκαιρίες μέσω της ενίσχυσης του δυναμικού και της αναβάθμισης της ποιότητας των τουριστικών υποδομών. Όπως έχουν δείξει διάφορες μελέτες, επενδυτικές ευκαιρίες υπάρχουν, επίσης, και σε διάφορους άλλους τομείς, όπως η εφοδιαστική αλυσίδα (logistics), τα δίκτυα, η ναυτιλία, το εμπόριο, η φαρμακευτική βιομηχανία, το εμπόριο καταναλωτικών προϊόντων που έχουν δημιουργήσει ισχυρό brand, ο αγροδιατροφικός τομέας, ο κλάδος των ορυχείων και των λατομείων, και οι πωλήσεις των τραπεζικών ΜΕΔ. Πέρα από τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους και τιμών στη διάρκεια της κρίσης, η Ελλάδα καταλαμβάνει σχετικά ικανοποιητική θέση (39^η ανάμεσα σε 140 χώρες) στην κατάταξη ως προς τις δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού (World Economic Forum - Global Competitiveness Report 2018), γεγονός που την καθιστά ελκυστική για επενδύσεις.

Βασικοί Μακροοικονομικοί Δείκτες

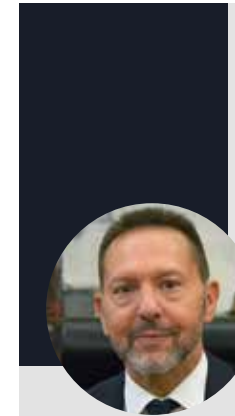
	2015	2016	2017	2018	2019E*
ΑΕΠ (ετήσιος ρυθμός μεταβολής, %)	-0,4	-0,2	1,5	1,9	2,2**
ΑΕΠ (δισ €)	177,3	176,5	180,2	184,7	191,9
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Ε.Ε.-28 = 100)	69	68	67	67	69
Ιδιωτική κατανάλωση (ετήσιος ρυθμός μεταβολής, %)	-0,2	0,0	0,9	1,1	1,3
Δημόσια κατανάλωση (ετήσιος ρυθμός μεταβολής, %)	1,6	-0,7	-0,4	-2,5	3,1
Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου (ετήσιος ρυθμός μεταβολής, %)	0,7	4,7	9,1	-12,2	10,1
Εξαγωγές (ετήσιος ρυθμός μεταβολής, %)	3,1	-1,8	6,8	8,7	4,7
Δημόσιο χρέος (σε σχέση με το ΑΕΠ, %)	175,9	178,5	176,2	181,1	174,9
Πληθωρισμός (ετήσια μεταβολή, %)	-1,1	0,0	1,1	0,8	0,8
Ποσοστό ανεργίας (%)	24,9	23,6	21,5	19,3	18,2

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή-Eurostat, Δ.Ν.Τ., Ανάλυση ΕΥ

E*=Εκτίμηση

** Πρόσφατη έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος εκτιμά πως το 2019 το ΑΕΠ θα κλείσει σε 1,9%.

Άποψη

Γιάννης Στουρνάρας
Διοικητής
της Τράπεζας
της Ελλάδος

Τι αντίκτυπο θα μπορούσε να έχει η αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων στην πορεία της ελληνικής οικονομίας τα επόμενα χρόνια;

Η προσέλκυση ΑΞΕ είναι απαραίτητη για να μειώσει η Ελλάδα το επενδυτικό κενό και να επιταχύνει την ενσωμάτωση της χώρας στην παγκόσμια οικονομία. Η μείωση στο διαθέσιμο εισόδημα, λόγω της ύφεσης, και η αυξημένη φορολογική επιβάρυνση, λόγω της δημοσιονομικής εξυγίανσης, έχουν ως αποτέλεσμα οι εσωτερικές αποταμιεύσεις να αδυνατούν να καλύψουν τις επενδυτικές ανάγκες, οι οποίες, έπειτα από μια μακρά περίοδο πολύ χαμηλών επενδυτικών επιδόσεων, είναι σημαντικές. Εκτός από την κάλυψη του επενδυτικού κενού, οι ΑΞΕ αναμένεται να ενισχύσουν τους εμπορικούς δεσμούς με χώρες και εταιρείες, οι οποίες διαθέτουν τεχνολογίες αιχμής. Αυτό θα επιτρέψει την περαιτέρω διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, ενισχύοντας τον ανοικτό χαρακτήρα της οικονομίας και βελτιώνοντας τόσο την ποσότητα, όσο και την ποιότητα των ελληνικών εξαγωγών. Συνολικά, οι ΑΞΕ προωθούν τη μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, βελτιώνουν την ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου και την παραγωγικότητα, ενώ συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της οικονομίας. Τέλος, οι ΑΞΕ είναι σε θέση να λειτουργήσουν σε μεγάλο βαθμό συμπληρωματικά με το εγχώριο κεφάλαιο, λειτουργώντας πολλαπλασιαστικά για τις εγχώριες επενδύσεις.

Η Ελλάδα υστερεί σημαντικά σε κρίσιμους δείκτες

Η φορολογία στην Ελλάδα

Ως κύρια – αν και όχι πάντα προφανή – χαρακτηριστικά του φορολογικού τοπίου στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια αναδεικνύονται, σε γενικές γραμμές, το σχετικά σταθερό και σύγχρονο νομοθετικό περιβάλλον, η σταδιακή μείωση των συντελεστών εταιρικής φορολογίας, καθώς και τα πρώτα ουσιαστικά βήματα ψηφιοποίησης των φορολογικών διαδικασιών. Παρά τη σημαντική πρόοδο στον τομέα του εκσυγχρονισμού, εξυπακούεται ότι η εφαρμογή των μέτρων δεν είναι πάντα απρόσκοπτη.

Η Ελλάδα ψήφισε το 2013, με εφαρμογή από το φορολογικό έτος 2014 και μετά, δύο νέους κώδικες: τον κώδικα φορολογίας εισοδήματος και τον κώδικα φορολογικής διαδικασίας, οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως σύγχρονοι, παρότι έγιναν σε καθεστώς χρονικής, αλλά και δημοσιονομικής πίεσης. Οι νέοι κώδικες έχουν ενσωματώσει, μετά και από κάποιες τροποποιήσεις, σχεδόν όλες τις διατάξεις που προκύπτουν από τις δράσεις του Ο.Ο.Σ.Α. για την αντιμετώπιση της Διάβρωσης της Φορολογικής Βάσης και της Μεταφοράς Κερδών (BEPS), καθώς και της φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Παράλληλα, και το εταιρικό δίκαιο έχει πλέον εκσυγχρονιστεί, με πιο πρόσφατες εξελίξεις, τον νέο νόμο για τις Ανώνυμες Εταιρείες, καθώς και τον νόμο για τους εταιρικούς μετασχηματισμούς. Οι μεγάλες προκλήσεις, με τις οποίες θα έρθει αντιμέτωπη η Πολιτεία τα άμεσα επόμενα χρόνια, σχετίζονται ιδίως με την εφαρμογή των νόμων αυτών και την ολοκλήρωση του ψηφιακού μετασχηματισμού τόσο στον τομέα της φορολογίας, όσο και της δημόσιας διοίκησης εν γένει.

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει σε κάποιες από τις κυριότερες πρόσφατες αλλαγές που συντελέστηκαν στην ελληνική φορολογία, όπως η υποβολή δηλώσεων για τη βραχυπρόθεσμη ενοικίαση κατοικιών μέσω πλατφόρμας οικονομίας διαμοιρασμού, η εφαρμογή του φόρου πληρότητας στα τουριστικά καταλύματα, ο εξορθολογισμός του καθεστώτος φορολογικών προστίμων, αλλά και η εφαρμογή του κανόνα της πενταετούς παραγραφής του δικαιώματος του Δημοσίου να επιβάλει φόρο.

Παράλληλα, σημαντική μείωση παρατηρείται και στους συντελεστές εταιρικής φορολογίας στο 25% από το φορολογικό έτος 2022, έναντι του 29% που ίσχυε για το φορολο-

γικό έτος 2018. Η μείωση θα είναι σταδιακή κατά μία ποσοστιαία μονάδα ανά φορολογικό έτος. Μείωση παρατηρείται και στον φόρο μερισμάτων από 15% σε 10% από το 2019 και εφεξής. Μετά τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις, αναμένεται περαιτέρω αποκλιμάκωση των συντελεστών φορολογίας εισοδήματος νομικών και φυσικών προσώπων, αλλά και μερισμάτων που θα ισχύσουν τα άμεσα επόμενα χρόνια.

Περαιτέρω, σχεδιάζονται κάποιες βασικές αλλαγές και βελτιώσεις στη φορολογία, οι κυριότερες από τις οποίες περιλαμβάνουν:

- ▶ Την ηλεκτρονική τιμολόγηση και τήρηση βιβλίων
- ▶ Την κατάργηση του τέλους χαρτοσήμου και την αντικατάστασή του με άλλο φόρο επί των συναλλαγών
- ▶ Την καθιέρωση κινήτρων για επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη (R&D)
- ▶ Την αναστολή Φ.Π.Α. στα ακίνητα
- ▶ Την αναβάθμιση της διάρθρωσης των τελωνειακών ελέγχων, μέσω της δημιουργίας ενός ευέλικτου σώματος τελωνειακών υπαλλήλων που θα διενεργούν ελέγχους σε ολόκληρη τη χώρα υπό την καθοδήγηση μιας ειδικής κεντρικής διεύθυνσης
- ▶ Την πρόθεση μηδενισμού των μη επεξεργασμένων αιτήσεων επιστροφής Φ.Π.Α. που υπερβαίνουν τις 90 ημέρες

Παρά τα εμφανή σημάδια βελτίωσης και σχετικής σταθεροποίησης του φορολογικού πλαισίου, δεν υπάρχει περιθώριο εφησυχασμού, καθώς ελλοχεύουν συγκεκριμένοι φορολογικοί κίνδυνοι, όπως η εφαρμογή των πρόσφατων αντικαταχρηστικών διατάξεων στο πλαίσιο φορολογικών ελέγχων, και η αξιοποίηση της ανταλλαγής πληροφοριών (αυτόματης ή μετά από σχετικό αίτημα της φορολογικής αρχής).

Τέλος, και ειδικά σε ό,τι αφορά το μισθολογικό κόστος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι επιβαρύνεται δυσανάλογα από το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών. Ειδικότερα, οι επαχθείς ασφαλιστικές εισφορές, σε συνδυασμό με την αμφίβολη ανταποδοτικότητα, συντελούν, μεταξύ άλλων παραγόντων, στη διαρροή υψηλά καταρτισμένου επιστημονικού δυναμικού σε άλλες χώρες.

Επιχειρηματικότητα

Εξαιρετικά μέτριες εμφανίζονται οι επιδόσεις της Ελλάδας σε παγκόσμιους και πανευρωπαϊκούς δείκτες που μετρούν την επιχειρηματικότητα. Αν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, η κατάταξη της χώρας μας θα μπορούσε να θεωρηθεί σχετικά καλή, ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι χώρες, όπως η Γεωργία, η Ρουάντα, η Βόρεια Μακεδονία, αλλά και η Πορτογαλία, η οποία επανέρχεται δυναμικά σε βιώσιμους ρυθμούς ανάπτυξης μετά την οικονομική κρίση, κατατάσσονται σε πολύ καλύτερες θέσεις από την Ελλάδα, δημιουργώντας μια αρνητική αίσθηση για την ελληνική αγορά και οικονομία.

Στον δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας (Economic Freedom) του Heritage Foundation, η Ελλάδα κατατάσσεται φέτος στην 106^η θέση ανάμεσα σε 180 χώρες, σημειώνοντας άνοδο τα τελευταία δύο χρόνια από την 127^η θέση. Ωστόσο, είναι αποθαρρυντικό το γεγονός ότι συγκαταλέγεται ακόμη στις «μη ελεύθερες χώρες» και σε θέση πιο χαμηλή ακόμη και από αφρικανικές (Ρουάντα 32, Μποτσουάνα 36, Ουγκάντα 95, Ναμίμπια 99) και βαλκανικές και ανατολικές χώρες (Γεωργία 16, Κόσοβο 51, Αλβανία 52, Μολδαβία 97).

Στον δείκτη “Ease of Doing Business” της Παγκόσμιας Τράπεζας, η Ελλάδα εμφανίζεται στην 72^η θέση το 2019, σημειώνοντας μια αισθητή πτώση από τη θέση 67 το 2018 και 61 το 2017, μεταξύ 190 χωρών. Ενδεικτικά, η Πορτογαλία βρίσκεται στην 34^η θέση, ενώ σε αρκετά υψηλές θέσεις βρίσκονται χώρες όπως η Γεωργία (6), η Βόρεια Μακεδονία (10), αλλά και η Ρουάντα (29).

Αισθητά καλύτερη είναι η θέση της Ελλάδας στον δείκτη του Forbes “Best Countries for Business”, όπου βρίσκεται στην 42^η θέση, ανάμεσα σε 161 χώρες, για το 2018, με το Ηνωμένο Βασίλειο να βρίσκεται στην πρώτη θέση και την Πορτογαλία στην 25^η.

Στον Παγκόσμιο Δείκτη Ανταγωνιστικότητας (Global Competitiveness Index) του World Economic Forum, η Ελλάδα εμφανίζει βελτίωση το 2018 και κατατάσσεται στην 57^η θέση ανάμεσα σε 140 χώρες, από την 87^η θέση που βρισκόταν το 2017 μεταξύ 137 χωρών. Αντιθέτως, στον αντίστοιχο δείκτη του IMD (IMD World Competitiveness ranking), που αξιολογεί 63 χώρες, η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις, στην 58^η θέση, συγκεκριμένα, για το 2019, ακόμη χαμηλότερα από την 57^η θέση που βρισκόταν τα δύο προηγούμενα χρόνια, και πίσω από τη Βουλγαρία (48), την Κολομβία (52) και το Περού (55).

Καθώς η χώρα μας αποτελεί έναν από τους πλέον δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς, με τον τουρισμό να αποτελεί και βασικό πυλώνα της ελληνικής οικονομίας, δεν αποτελεί έκπληξη ότι η Ελλάδα βρίσκεται στην 19^η θέση ανάμεσα σε 193 χώρες και 9^η στην Ευρώπη, στον δείκτη με τις καλύτερες χώρες για Τουρισμό (Best country brand for tourism) του Bloom Consulting (2017-18).

106^η

από 127^η

Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας

Heritage Foundation

180 χώρες το 2019 και το 2017

72^η

από 67^η

Ease of Doing Business

Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank)

190 χώρες το 2019 και το 2018

42^η

Best countries for Business

Forbes

161 χώρες το 2018

57^η

από 87^η

Παγκόσμιος Δείκτης Ανταγωνιστικότητας

(Global Competitiveness Index)

World Economic Forum

140 χώρες το 2018 και 137 το 2017

58^η

από 57^η

Δείκτης World Competitiveness

IMD

63 χώρες το 2019, το 2018 και το 2017

19^η ανάμεσα σε 193 χώρες

9^η στην Ευρώπη

Δείκτης με τις καλύτερες χώρες για Τουρισμό (Best country brand for tourism)

Bloom Consulting

193 χώρες το 2018 και το 2017

35^η ↓από 31^η

Δείκτης Καινοτομίας

Bloomberg
60 χώρες το 2019 και 50 το 201842^η ↑από 44^η

Παγκόσμιος Δείκτης Καινοτομίας (Global Innovation Index)

Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization
126 χώρες το 2018 και 127 χώρες το 201720^ηΠοιότητα και επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο και έρευνα
Παγκόσμιος Δείκτης Καινοτομίας (Global Innovation Index)Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization
126 χώρες το 201831^η ↑από 65^ηΠοιότητα των επιστημονικών ερευνητικών ιδρυμάτων
(Quality of scientific research institutions)Global Competitiveness Report
World Economic Forum
140 χώρες το 2018 και 137 το 2017**Καινοτομία / Τεχνολογία**

Υπάρχουν προοπτικές, αλλά έχουμε ακόμη αρκετό δρόμο μπροστά μας στους τομείς της καινοτομίας και της τεχνολογίας, με τους σχετικούς παγκόσμιους δείκτες να κατατάσσουν τη χώρα μας σε μέτριες θέσεις, ενώ και εδώ μας ξεπερνούν χώρες, όπως η Μάλτα και η Ρουμανία.

Μέτριες προς χαμηλές επιδόσεις καταγράφει η Ελλάδα στον δείκτη Καινοτομίας (Bloomberg Innovation Index), όπου βρίσκεται στην 35^η θέση για το 2019, ακολουθώντας την Πορτογαλία, ανάμεσα σε 60 χώρες, και εμφανίζοντας πτώση από το 2018 (31^η) και το 2017 (30^η). Στον ίδιο δείκτη, η Ρουμανία βρίσκεται στη θέση 29.

Παρόλα αυτά, αισιόδοξες και σταθερές επιδόσεις εμφανίζει η χώρα μας στον Παγκόσμιο Δείκτη Καινοτομίας (Global Innovation Index, Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization), όπου κατατάσσεται στη θέση 42 για το 2018, ανάμεσα σε 126 χώρες, και στη θέση 44 για το 2017, ανάμεσα σε 127 χώρες. Και εδώ, όμως, προηγούνται άλλες χώρες της περιοχής μας, όπως η Μάλτα (θέση 26) και η Βουλγαρία (θέση 37). Σε επιμέρους πυλώνες του ίδιου δείκτη, η Ελλάδα βρίσκεται στην 20^η θέση από πλευράς ποιότητας και επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο και έρευνα (Human Capital & Research).

Τέλος, ενθαρρυντική εικόνα αποτυπώνει ο δείκτης που αφορά στην ποιότητα των επιστημονικών ερευνητικών ιδρυμάτων (Quality of scientific research institutions) σύμφωνα με το Global Competitiveness Report του World Economic Forum, όπου η θέση της Ελλάδας έχει ανέβει από την 65^η το 2017, ανάμεσα σε 137 χώρες, στην 31^η το 2018, ανάμεσα σε 140 χώρες.

Δεν αποτελεί έκπληξη ότι, σε ερώτηση για τις πόλεις σε ολόκληρο τον κόσμο που συγκεντρώνουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να αναδείξουν τον επόμενο τεχνολογικό κολοσσό, στα πλαίσια της ευρύτερης έρευνας EY Attractiveness Survey Europe 2019, αν και 16 από τις 33 πόλεις που ξεχώρισαν ήταν στην Ευρώπη, η Αθήνα δεν ήταν μεταξύ τους.

Ανθρώπινο δυναμικό

Υψηλό είναι το ποσοστό πτυχιούχων στη χώρα. Σύμφωνα με στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α. (2017)¹⁶, σε 31% ανέρχεται το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα σε σύνολο πληθυσμού 25-64 ετών, με τη χώρα να κατατάσσεται πάνω από περισσότερες αναπτυγμένες οικονομίες, όπως η Γερμανία (29%) και η Ιταλία (19%).

Παράλληλα, αρκετά καλές επιδόσεις σημειώνει η Ελλάδα στο κομμάτι του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, όπου βρίσκεται στη 18^η θέση για το 2018, ανάμεσα σε 63 χώρες (IMD World Talent Ranking), παρόλο που παρουσίασε μια μικρή πτώση σε σχέση με το 2017 (16^η θέση). Χαρακτηριστική, βέβαια, είναι η σύγκριση με την Πορτογαλία, η οποία, ενώ βρισκόταν στη θέση 20 το 2017, πίσω από την Ελλάδα, το 2018 έχει ανέβει στη θέση 8. Σχετικά ικανοποιητική, επίσης, είναι η θέση της Ελλάδας όσον αφορά τις δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού (Skills), βρισκόμενη στη θέση 39 για το 2018, ανάμεσα σε 140 χώρες (World Economic Forum - Global Competitiveness Report).

Ωστόσο, χαμηλή δείχνει να είναι η διασύνδεση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και τις απαιτήσεις της σύγχρονης οικονομίας, καθώς, στον σχετικό δείκτη του IMD (IMD World Talent Ranking), το 2018, η Ελλάδα βρίσκεται στην 52^η θέση ανάμεσα σε 63 χώρες, με πτώση από το 2017 (49^η). Τέλος, σε επίπεδο γνώσης της αγγλικής γλώσσας, η επίδοση του ανθρώπινου δυναμικού της Ελλάδας εμφανίζεται ικανοποιητική, σύμφωνα με τον δείκτη English Proficiency Index του 2018, καθώς βρίσκεται στην 23^η θέση ανάμεσα σε 88 χώρες και σίγουρα πολύ καλύτερη από Ισπανία (32^η), Ιταλία (34^η) και Γαλλία (35^η).

16. Adult education level, Ο.Ο.Σ.Α., 2017

31%

το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα σε σύνολο πληθυσμού 25-64 ετών

18^η ↓από 16^η

Εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό

IMD World Talent Ranking
63 χώρες το 2018 και το 201739^ηΔεξιότητες ανθρώπινου δυναμικού
Global Competitiveness ReportWorld Economic Forum
140 χώρες το 201852^η ↓από 49^η

Διασύνδεση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας

IMD World Talent Ranking
63 χώρες το 2018 και το 201723^η

High Proficiency in English

English Proficiency Index
88 χώρες το 2018

Η εικόνα των ΑΞΕ στην Ελλάδα

€3,6

δισ

οι καθαρές εισροές στην Ελλάδα για το 2018

Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

Οι (καθαρές) εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα για το 2018, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, ανήλθαν σε €3,6 δισ (το υψηλότερο ποσό της τελευταίας δεκαετίας), σε σχέση με €3,2 δισ το 2017, καταγράφοντας αύξηση 12,5%. Αξίζει να σημειωθεί ότι σχεδόν το 20% των εισροών για ΑΞΕ συνδέεται με το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων¹⁷. Το 2018, αποτελεί την τρίτη συνεχόμενη χρονιά αυξημένων ΑΞΕ στη χώρα μας, μετά την ετήσια αύξηση κατά 28,3% από το 2016 στο 2017 και κατά 118,5% από το 2015 στο 2016. Στους κλάδους της βιομηχανίας με σημαντικό επενδυτικό ενδιαφέρον κατά την περίοδο 2008-2018, συγκαταλέγονται τα χημικά (με διαφορά), τα μηχανήματα, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, τα τρόφιμα, ποτά και καπνός, τα φαρμακευτικά και τα πλαστικά. Σε μια προσπάθεια σύγκρισης με άλλες ευρωπαϊκές αγορές, φαίνεται ότι η Ελλάδα υστερεί σημαντικά έναντι των άλλων χωρών ως προς την προσέλκυση ΑΞΕ. Ενδεικτικά, σύμφωνα με στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α. για το 2017, το σύνολο των συσσωρευμένων εισροών (αποθεμάτων) κεφαλαίων από ΑΞΕ προς την Ελλάδα αντιστοιχούσε μόνο στο 16% του ΑΕΠ, ενώ στην Πορτογαλία στο 59%, στην Ισπανία στο 48%, σε επίπεδο Ε.Ε. στο 59% και σε επίπεδο χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. στο 44%. Τα στοιχεία αυτά αναφέρονται στο σύνολο των ΑΞΕ, περιλαμβανομένων των συγχωνεύσεων και εξαγορών, ιδιωτικοποιήσεων, κλπ.

Εξίσου σημαντική είναι και η υστέρηση της Ελλάδας σε όρους Ακαθάριστου Σχηματισμού Παγίου Κεφαλαίου (ΑΣΠΚ), με το ΑΣΠΚ ως ποσοστό του ΑΕΠ να ανέρχεται σε 13,1% για την Ελλάδα, σε αντιδιαστολή με το 18% για την Ιταλία και την Πορτογαλία, το 22% για την Ισπανία και το 21,1% για το σύνολο της Ε.Ε. (στοιχεία Παγκόσμιας Τράπεζας για το 2018). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως, για το 2007, το ποσοστό αυτό ανερχόταν σε 27,1% για την Ελλάδα. Αυτό αναδεικνύει εμμέσως και το μέγεθος των απαιτούμενων επενδύσεων, ώστε η Ελλάδα να καλύψει τη διαφορά σε σχέση με χώρες της Ε.Ε., ενισχύοντας έτσι την παραγωγική της ικανότητα.

Η ΕΥ, στα πλαίσια του προγράμματος Attractiveness Survey Europe, προσεγγίζει το ζήτημα των επενδύσεων με μια διαφορετική ματιά και μεθοδολογία και, μέσω του EY European Investment Monitor, μιας εκτεταμένης βάσης δεδομένων (που επεξεργάστηκε, για πρώτη φορά, σε συνεργασία με την ΟCO), παρακολουθεί και καταγράφει κάθε χρόνο όλες τις άμεσες ξένες επενδύσεις που πραγματοποιούνται στην Ευρώπη και αντλεί χρήσιμα συμπεράσματα για τις τάσεις που αναπτύσσονται.

Αυτή η βάση δεδομένων περιλαμβάνει όλες τις επενδύσεις που οδηγούν στη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων ή / και νέων θέσεων εργασίας. Καθώς δεν περιλαμβάνει επενδύσεις χαρτοφυλακίου και συγχωνεύσεις και εξαγορές, δίνει μια ακριβή εικόνα των επενδύσεων στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή ήπειρο. Τα στοιχεία αυτά αποτυπώνουν με σχετική ακρίβεια σε ποιους τομείς της οικονομίας πραγματοποιούνται οι επενδύσεις, σε τι είδους δραστηριότητες, σε ποιες χώρες κατευθύνονται και από πού προέρχονται. Τα στοιχεία συγκεντρώνονται από την παρακολούθηση περισσότερων από 10.000 μέσω ενημέρωσης και επιβεβαιώνονται μέσω άμεσης επικοινωνίας με το 70% των επενδυτών. Αναλυτική παρουσίαση της μεθοδολογίας που ακολουθείται κατά τη δημιουργία της βάσης δεδομένων του EY European Investment Monitor παρατίθεται στο τελευταίο τμήμα της παρούσας έρευνας (Μεθοδολογία, σελ. 82).

Η βάση δεδομένων EY European Investment Monitor εστιάζει σε greenfield projects, στις επενδύσεις, δηλαδή, που οδηγούν στη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων ή / και θέσεων εργασίας. Ειδικότερα για την Ελλάδα, είναι σαφές ότι οι επενδύσεις αυτού του είδους είναι εκείνες που μπορούν να οδηγήσουν, στην παρούσα συγκυρία, στην αναδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού της χώρας, τη μεταφορά τεχνολογίας, την ενίσχυση της προστιθέμενης αξίας και της εξωστρέφειας, και, κατ' επέκταση, στην ταχεία ανάκαμψη της οικονομίας και την αντιμετώπιση της ανεργίας.

17. Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2018, Τράπεζα της Ελλάδος, Απρίλιος 2019

#1 Ηνωμένο Βασίλειο

8.930
έργα ΑΞΕ

#2 Γερμανία

7.876
έργα ΑΞΕ

#3 Γαλλία

6.648
έργα ΑΞΕ

Είναι γεγονός ότι η μεθοδολογία αυτή, με τον αποκλεισμό, για παράδειγμα, των επενδύσεων σε τουριστικές μονάδες, ενδεχομένως υποτιμά τα απόλυτα μεγέθη των ΑΞΕ στην Ελλάδα, πράγμα που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την ανάγνωση των επιμέρους στοιχείων της έρευνας. Ωστόσο, παρά τις επιφυλάξεις που μπορούν να διατυπωθούν για τις κατηγορίες επενδύσεων που δεν περιλαμβάνονται στη βάση δεδομένων, γεγονός είναι ότι ακολουθείται η ίδια μεθοδολογία σε όλες τις χώρες και καθ' όλα τα χρόνια που διεξάγεται η έρευνα. Αυτό μας επιτρέπει να αντλήσουμε συμπεράσματα τόσο για την εξέλιξη των επενδύσεων διαχρονικά, όσο και για τις συγκριτικές επιδόσεις των ευρωπαϊκών χωρών.

Σύμφωνα με την παραπάνω μεθοδολογία, το 2017, πραγματοποιήθηκαν 24 άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα, ενώ το 2018, διαμορφώθηκαν σε 13, μειωμένες κατά 46%. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε χώρες παρόμοιου μεγέθους και πληθυσμού με τη χώρα μας, καταγράφηκαν πολύ περισσότερες ΑΞΕ, όπως, για παράδειγμα, στην Πορτογαλία, όπου το 2018 πραγματοποιήθηκαν 74 ΑΞΕ (μειωμένες κατά 22% από το 2017), στην Ιρλανδία 205 ΑΞΕ (αυξημένες κατά 52% από το 2017), στη Δανία 56 ΑΞΕ (μειωμένες κατά 35% από το 2017), στη Φινλανδία 194 ΑΞΕ (αυξημένες κατά 2%), στη Σερβία 119 ΑΞΕ (αυξημένες κατά 1% από το 2017), ενώ στην Τσεχία πραγματοποιήθηκαν 65 ΑΞΕ (καταγράφοντας μείωση 51% από το 2017). Ωστόσο, μελετώντας τις ΑΞΕ στη χώρα μας σε βάθος δεκαετίας, παρατηρούμε ότι το 2017 αποτέλεσε τη χρονιά με τον μεγαλύτερο αριθμό ΑΞΕ στην Ελλάδα, ενώ το 2018 οι επενδύσεις κινούνται στα επίπεδα του 2011, 2012 και 2016, οπότε και πραγματοποιήθηκαν ισάριθμες επενδύσεις.

Μεταξύ των ευρωπαϊκών οικονομιών, το Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκεται σταθερά στην πρώτη θέση ως προς τον αριθμό των επενδύσεων, έχοντας προσελκύσει συνολικά 8.930 έργα την τελευταία δεκαετία, παρόλο που την τελευταία χρονιά είχε σημαντική πτώση (κατά 13% από το 2017 στο 2018) που προφανώς οφείλεται στην προοπτική του Brexit. Στη δεύτερη θέση βρίσκεται η Γερμανία, έχοντας ξεπεράσει τη Γαλλία που κατείχε τη θέση αυτή κατά το μεγαλύτερο μέρος της αμέσως προηγούμενης δεκαετίας, ενώ την πρώτη πεντάδα συμπληρώνουν η Ισπανία και η Ολλανδία.

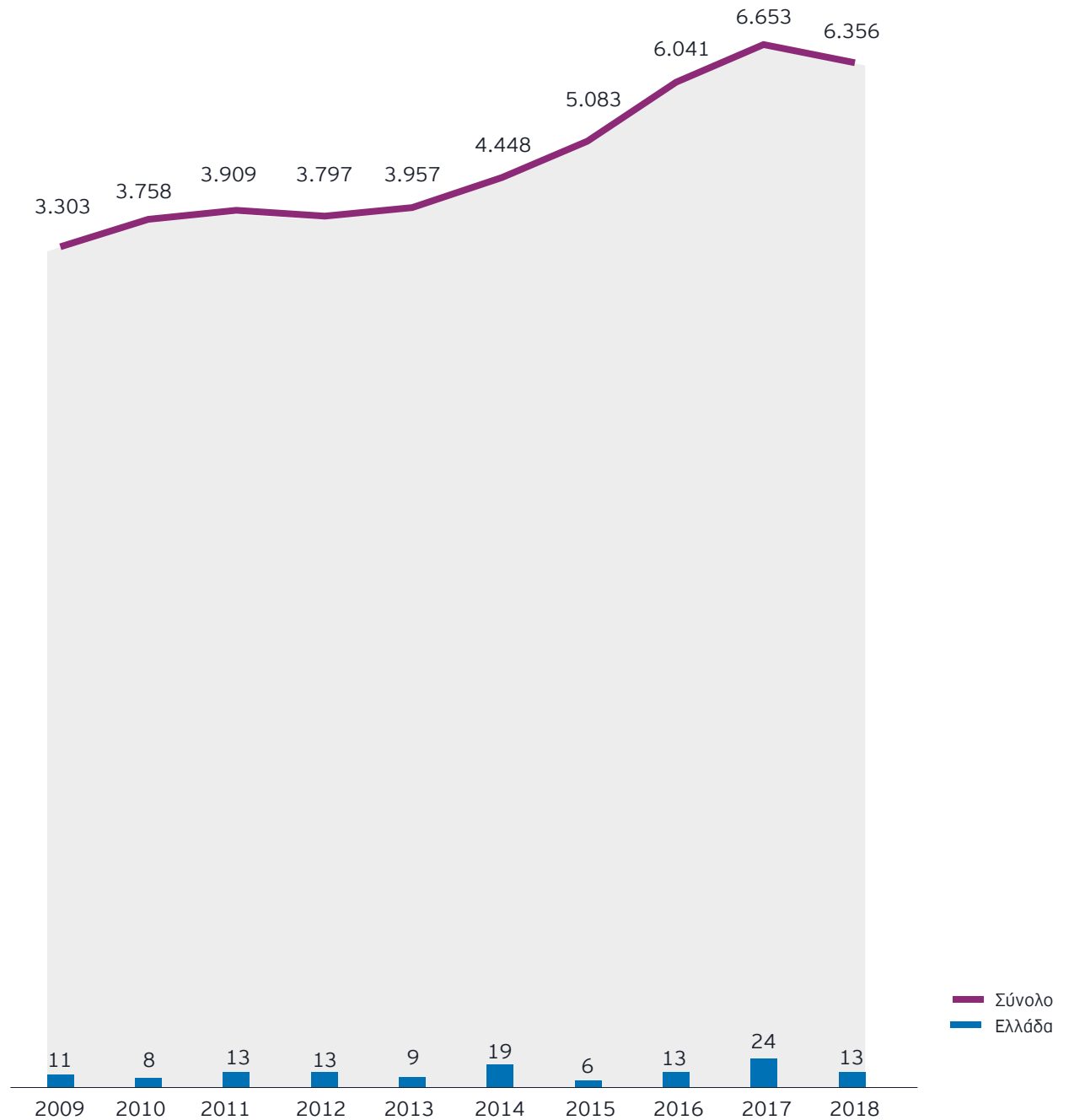
Οι πρωταγωνιστές στην προσέλκυση επενδύσεων 2009-2018¹⁸

1		Ηνωμένο Βασίλειο	8.930
2		Γερμανία	7.876
3		Γαλλία	6.648
4		Ισπανία	2.449
5		Ολλανδία	2.060
6		Βέλγιο	1.904
7		Ρωσία	1.721
8		Πολωνία	1.691
9		Τουρκία	1.283
10		Ιρλανδία	1.252

Η Τουρκία, βρίσκεται στην ένατη θέση για το σύνολο της δεκαετίας, έχοντας αναρριχηθεί από τη 15^η θέση το 2009, στην 7^η θέση το 2018. Στο ίδιο διάστημα, η Σερβία αναρριχήθηκε από την 23^η, στη 12^η θέση, η Λιθουανία από την 31^η, στη 16^η, και η Βοσνία & Ερζεγοβίνη από την 36^η, στη 18^η.

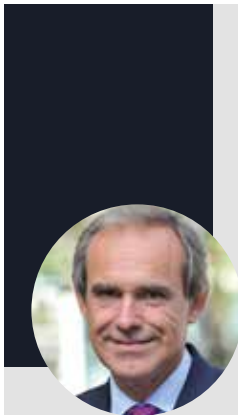
Οι επιδόσεις της Ελλάδας είναι διαχρονικά απογοητευτικές. Παρότι το 2018 βρίσκεται στη 10^η θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς τον πληθυσμό, και στην 22^η θέση ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης)¹⁹, κατατάσσεται στην 32^η θέση ως προς τον συνολικό αριθμό των ΑΞΕ που υποδέχτηκε κατά την τελευταία δεκαετία, ενώ καμιά χρονιά δε βρέθηκε μεταξύ των πρώτων 30, στην Ευρώπη.

Άμεσες ξένες επενδύσεις: Ελλάδα-Ευρώπη (2009-2018)

18. EY European Investment Monitor (EIM)
19. Η ζωή στην Ε.Ε.: Ποιότητα ζωής, Ευρωπαϊκή Ένωση - europa.eu

Άποψη

Σωκράτης Λαζαρίδης
Διευθύνων Σύμβουλος Ομίλου Χρηματιστηρίου Αθηνών

Ο ρόλος του Χρηματιστηρίου Αθηνών στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα

Η χρηματιστηριακή αγορά ανά τον κόσμο είναι ο πιο δομημένος και διαφανής μηχανισμός για την προσέλκυση επενδυτών. Τα υπό διαχείριση κεφάλαια που αναζητούν επενδυτικές ευκαιρίες μέσω των οργανωμένων αγορών έχουν αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, ενώ, παράλληλα, διαμορφώνονται και υβριδικές αγορές για τις νεοφυείς εταιρείες.

Ειδικότερα, η Ευρώπη, σε τεχνικό και θεσμικό επίπεδο, έχει ήδη κάνει σημαντικά βήματα θωράκισης των κεφαλαιαγορών, με την ανάπτυξη διαδικασιών διαφάνειας και συνεχούς πληροφόρησης, που αποσκοπούν στη μεγαλύτερη δυνατή προστασία επενδυτών και εταιρειών.

Το Χρηματιστήριο Αθηνών, πλήρως συμμορφούμενο με το ευρωπαϊκό θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο, λειτούργησε, σε όλη τη διάρκεια της κρίσης, ως η σημαία των επενδυτικών ευκαιριών της ελληνικής οικονομίας, με σημαντική την παρουσία των διεθνών επενδυτών.

Πιο συγκεκριμένα, τη δεκαετία 2009-2019 αντλήθηκαν συνολικά μέσω του Χρηματιστηρίου €68 δις, η πλειονότητα των οποίων προήλθε από το εξωτερικό. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ξένοι επενδυτές διατήρησαν υψηλή την παρουσία τους στο Χρηματιστήριο και έφθασαν να κατέχουν το 64% της συνολικής κεφαλαιοποίησης και να πραγματοποιούν το 57% της ημερήσιας αξίας συναλλαγών.

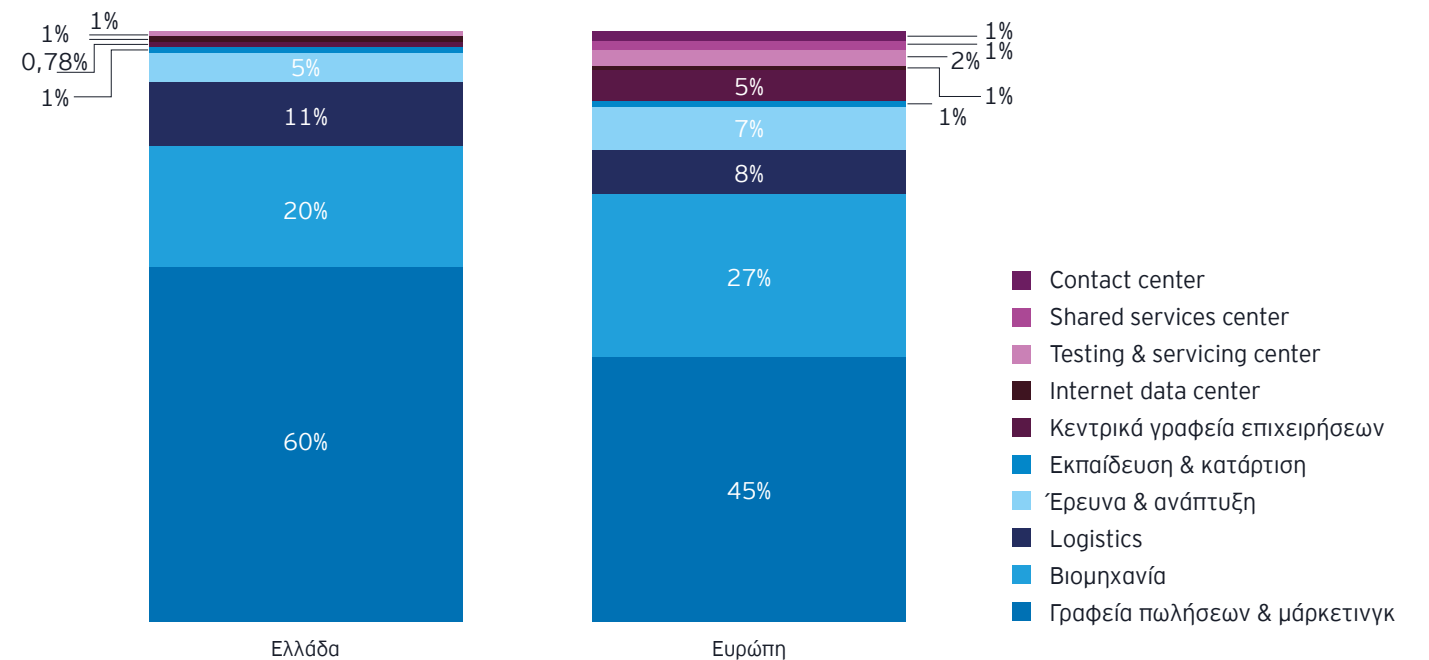
Ιδιαίτερα σημαντικός υπήρξε ο ρόλος του Χρηματιστηρίου Αθηνών και στη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων. Συγκεκριμένα, την περίοδο 1997-2017, 17 εταιρείες ιδιωτικοποιήθηκαν, με τα έσοδα του Ελληνικού Κράτους να ανέρχονται σε €11,6 δις από την πώληση μετοχών κυριότητάς του, ενώ, επιπρόσθετα, οι ίδιες οι εταιρείες άντλησαν €6,6 δις μέσω του Χ.Α. από τη δευτερογενή αγορά με αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου. Η ουσιαστική συμβολή του Χρηματιστηρίου Αθηνών την προηγούμενη περίοδο στην άντληση κεφαλαίων από το εξωτερικό, δημιουργεί τις προϋποθέσεις, ώστε, με την ομαλοποίηση του οικονομικού περιβάλλοντος, να αξιοποιηθεί για άλλη μια φορά ως αξιόπιστος μηχανισμός προσέλκυσης επενδύσεων.

Ενώ ο συνολικός αριθμός των ΑΞΕ στην Ευρώπη παρουσίασε μια διαρκή άνοδο, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, φτάνοντας από τις 3.303 το 2009, στις 6.356 το 2018, ο αριθμός των ΑΞΕ στην Ελλάδα διαμορφώθηκε σε χαμηλά διψήφια νούμερα (6-24 ετησίως). Συνολικά, οι 129 ΑΞΕ που κατευθύνθηκαν στην Ελλάδα σε αυτό το διάστημα αντιστοιχούν στο 0,27% του συνόλου. Το ποσοστό αυτό πρέπει να συγκριθεί με το 1,8% της Ρουμανίας, το 1,6% της Ουγγαρίας, το 1,4% της Σερβίας, το 0,9% της Λιθουανίας, το 0,7% της Βουλγαρίας και το 0,5% της Εσθονίας.

Τα στοιχεία του EIM παρέχουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες και για το είδος της δραστηριότητας που αφορούν οι επενδύσεις στην Ελλάδα και την υπόλοιπη Ευρώπη. Τρεις στις πέντε επενδύσεις στην Ελλάδα (60%) αφορούσαν σε γραφεία πωλήσεων και μάρκετινγκ. Πρόκειται για ένα πολύ υψηλό ποσοστό (το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρώπη ήταν 45%), χαρακτηριστικό μιας οικονομίας που βρίσκεται ακόμη σε φάση ανάπτυξης σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις. Την ίδια ώρα, το ποσοστό των επενδύσεων στη βιομηχανία στην Ελλάδα (20%) υστερεί έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου

(27%), γεγονός που συνδέεται με τη γενικότερη τάση αποβιομηχάνισης στη χώρα μας, αλλά και τη μειωμένη παραγωγικότητα παρά την αποκλιμάκωση του κόστους εργασίας. Αντίθετα, ελαφρώς υψηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (8%) είναι το ποσοστό των επενδύσεων που αφορούν σε έργα logistics (11%), αντανακλώντας, ενδεχομένως, το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας, λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι μόλις το 0,8% των επενδύσεων στη χώρα μας αφορά στη δημιουργία κεντρικών γραφείων επιχειρήσεων, έναντι 5% στην υπόλοιπη Ευρώπη, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί, μεταξύ άλλων, στην απόσταση από τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές, καθώς ίσως και στην οικονομική αστάθεια και τη γραφειοκρατία. Τέλος, μια σειρά από αναδυόμενες δραστηριότητες έντασης ανθρώπινου δυναμικού και γνώσης, όπως εκπαίδευση και κατάρτιση, internet data centers, shared services centers, contact centers και testing & servicing απορρόφησαν συνολικά το 7,1% των επενδύσεων στην Ευρώπη, έναντι 2,3% στην Ελλάδα, ενώ ορισμένες από αυτές τις κατηγορίες απουσιάζουν εντελώς από τα στοιχεία για τη χώρα μας.

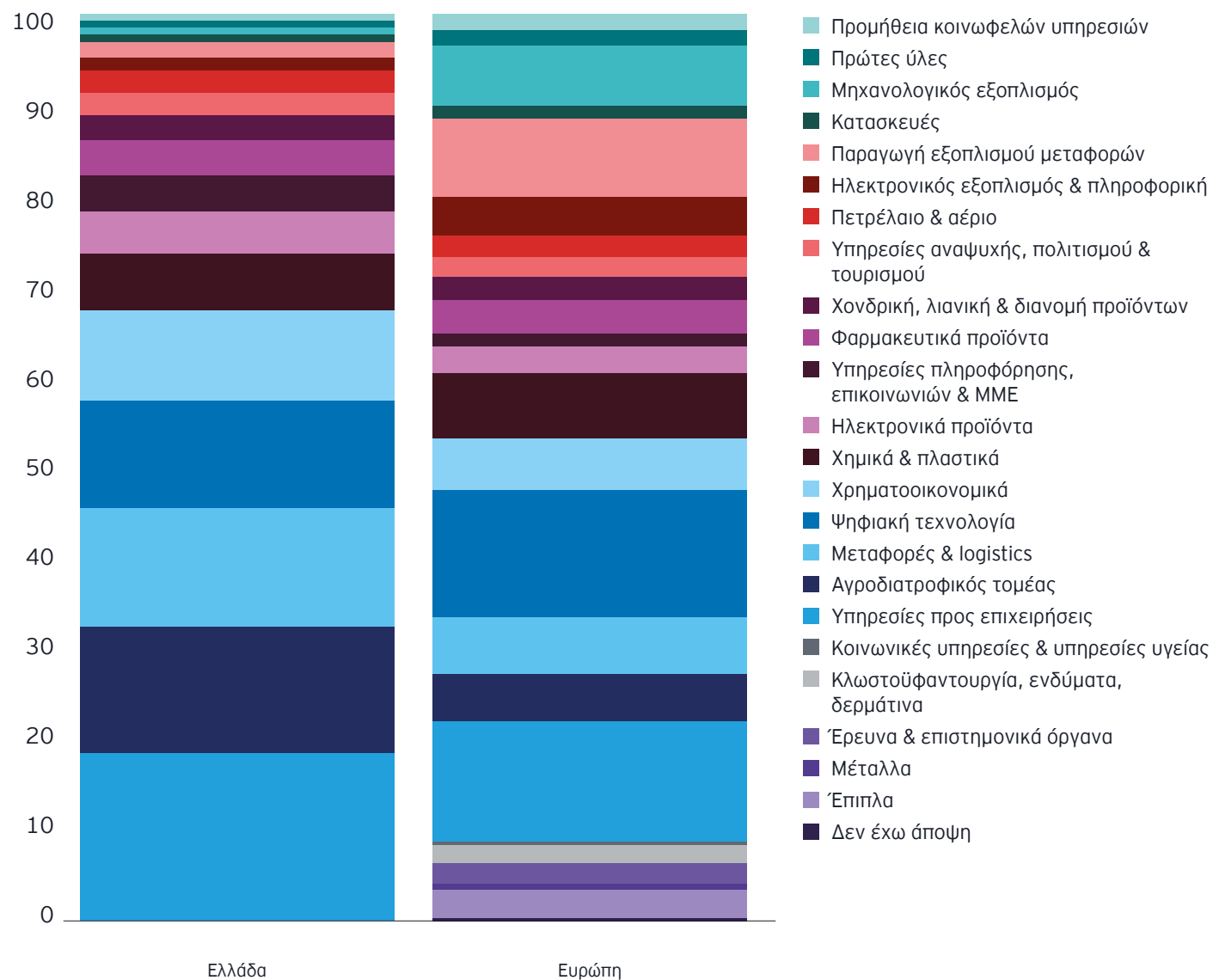
Επενδύσεις ανά είδος δραστηριότητας 2009-2018

Όσον αφορά τους τομείς της οικονομίας που προσέλκυσαν τις περισσότερες επενδύσεις στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, στις πέντε πρώτες θέσεις βρίσκονται οι υπηρεσίες προς επιχειρήσεις (19%), ο αγροδιατροφικός τομέας (14%), οι μεταφορές και τα logistics (13%), η ψηφιακή τεχνολογία (12%) και τα χρηματοοικονομικά (10%). Οι πέντε αυτοί τομείς προσέλκυσαν αθροιστικά δύο στις τρεις επενδύσεις (67%), έναντι σχεδόν μίας στις δύο (45%) στην Ευρώπη. Η σχετικά μεγάλη αυτή εξάρτηση από λίγους τομείς της οικονομίας, οι οποίοι δεν αντικατοπτρίζουν υποχρεωτικά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, είναι ανησυχητική.

Μια σειρά από τομείς της οικονομίας που συνδέονται κυρίως με τη βαριά βιομηχανία ή τις νέες τεχνολογίες, προσέλκυσαν συγκριτικά μικρότερο μερίδιο των επενδύσεων στην Ελλάδα, σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη: παραγωγή εξοπλισμού μεταφορών (2% έναντι 8%), μηχανολογικός εξοπλισμός (1% έναντι 7%), μέταλλα (0% έναντι 3%), αλλά και ηλεκτρονικός εξοπλισμός & πληροφορική (2% έναντι 5%). Την ίδια ώρα, θετική εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η ψηφιακή τεχνολογία προσέλκυσε παρόμοιο μερίδιο των επενδύσεων σε σχέση με την Ευρώπη (12% έναντι 14%), παρά το γεγονός ότι οι απόλυτοι αριθμοί δεν είναι συγκρίσιμοι (στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν μόλις 15 έργα την τελευταία δεκαετία). Πρέπει να σημειωθεί, όμως, ότι το ποσοστό αυτό στην Ευρώπη έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, φτάνοντας από το 10% το 2009, στο 19% το 2018.

Επενδύσεις ανά τομέα 2009-2018

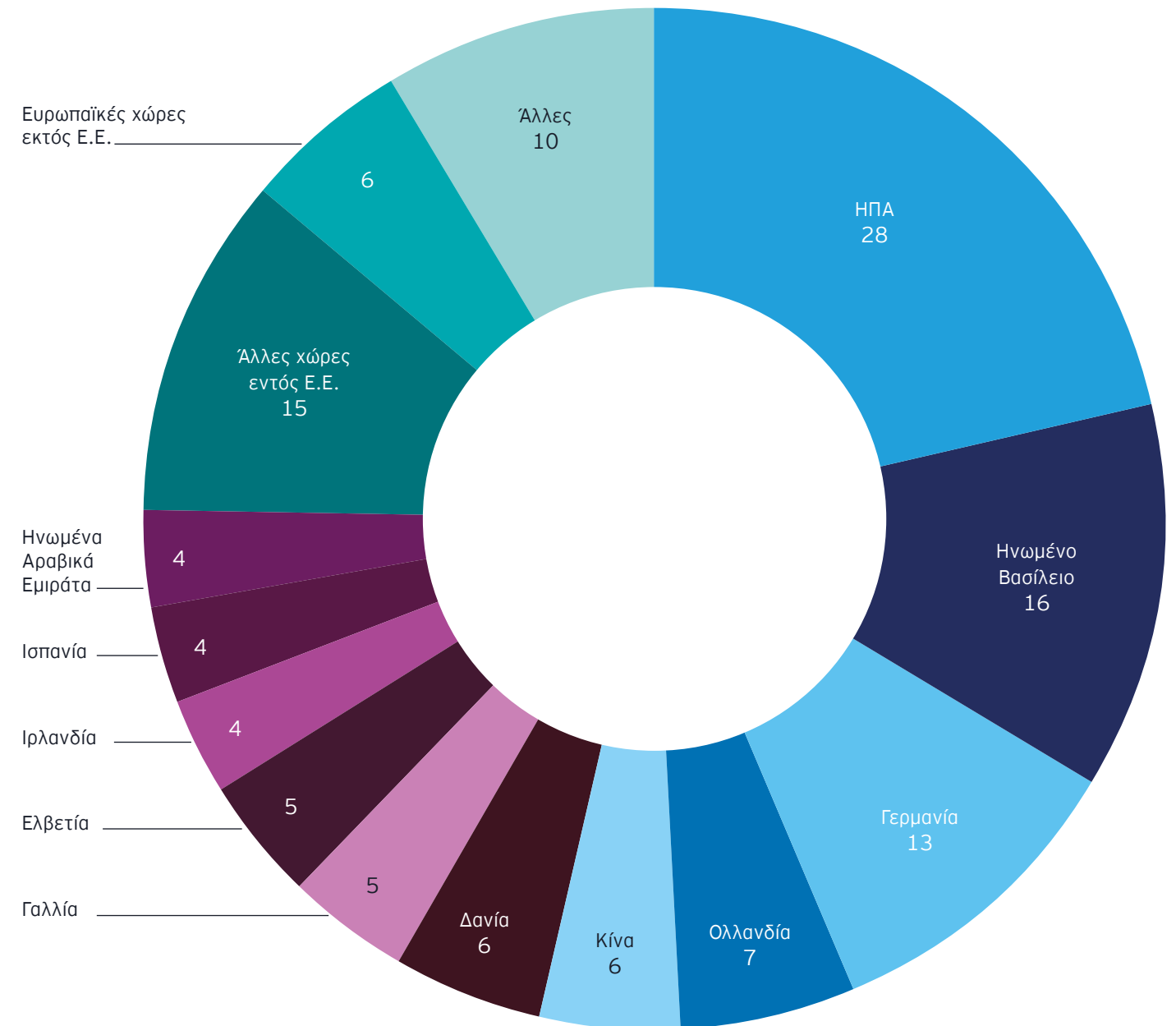

Ως προς την προέλευση των επενδύσεων, τρεις χώρες ευθύνονται για το 44% των έργων που υλοποιήθηκαν στην Ελλάδα: οι ΗΠΑ (22%), το Ηνωμένο Βασίλειο (12%) και η Γερμανία (10%), ενώ στην τέταρτη θέση βρίσκεται η Ολλανδία και στην πέμπτη η Κίνα με τη Δανία (με περίπου 5% και οι τρεις).

44%

των έργων που υλοποιήθηκαν στην Ελλάδα προέρχονται από τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία

Χώρες προέλευσης των επενδύσεων στην Ελλάδα 2009-2018 (απόλυτος αριθμός επενδύσεων)

4 Οι απόψεις της επενδυτικής κοινότητας για την ελκυστικότητα της Ελλάδας ως επενδυτικού προορισμού

Τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος και του EY European Investment Monitor δεν αφήνουν αμφιβολίες για τις απογοητευτικές επιδόσεις της χώρας ως προς την προσέλκυση επενδύσεων, αλλά και ως προς τη διαχρονικότητα της παθογένειας αυτής. Η EY αναζήτησε τις ερμηνείες του προβλήματος, καταγράφοντας τις απόψεις της επενδυτικής κοινότητας για μια σειρά από ζητήματα που συνδέονται με την εικόνα της χώρας ως επενδυτικού προορισμού, τα θετικά και αρνητικά της χαρακτηριστικά, και τους τομείς όπου πρέπει να επικεντρωθούν οι προσπάθειες αντιστροφής του κλίματος.

Η έρευνα εντάσσεται στην ευρύτερη έρευνα της EY, Attractiveness Survey Europe, επιτρέποντας την εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων για τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της Ελλάδας, έναντι άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Η έρευνα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα επιχειρήσεων από όλους τους σημαντικούς τομείς της οικονομίας, ενώ το 55% των συμμετεχόντων έχουν σήμερα επενδυτική παρουσία στη χώρα.

Εισαγωγική παρατήρηση

Από την ανάλυση των ευρημάτων προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των εκπροσώπων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται ήδη στην Ελλάδα και αυτών που δεν έχουν μέχρι σήμερα παρουσία στη χώρα. Ειδικότερα, τα στελέχη επιχειρήσεων που ήδη δραστηριοποιούνται στη χώρα μας εμφανίζονται αισθητά πιο αισιόδοξα για τις προοπτικές της χώρας και φαίνεται να αναγνωρίζουν περισσότερο τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, αλλά και τις δυνατότητές της να αντιμετωπίσει τα σημεία στα οποία υστερεί.

Η ερμηνεία αυτής της διαφοροποίησης, την οποία επιχειρούμε στις επόμενες σελίδες, είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς και από τις δύο υπο-ομάδες επενδυτών μπορεί να αντληθεί πολύτιμη πληροφόρηση. Οι επιχειρήσεις που έχουν ήδη παρουσία στη χώρα έχουν πιθανότατα μια πιο πλήρη εικόνα για τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Επίσης, είναι ενδεχομένως ευκολότερο να αντιστραφεί η εικόνα που έχουν οι επιχειρήσεις αυτές για το επενδυτικό κλίμα στη χώρα, με ορισμένες απλές, εμβληματικές κινήσεις.

Από την άλλη πλευρά, μακροπρόθεσμα, η μάχη για την προσέλκυση επενδύσεων θα κερδηθεί και μεταξύ της πολύ μεγαλύτερης κατηγορίας επιχειρήσεων, που δεν έχουν δείξει μέχρι σήμερα ενδιαφέρον για τη χώρα μας. Η αναζήτηση και η ανάλυση των αιτιών της επιφυλακτικής τους στάσης απέναντι στην ελληνική οικονομία θα καθορίσει και τις πολιτικές που μπορούν να ανατρέψουν αυτήν την εικόνα.

“

Από την ανάλυση των ευρημάτων προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των εκπροσώπων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται ήδη στην Ελλάδα και αυτών που δεν έχουν μέχρι σήμερα παρουσία στη χώρα.

Η ελκυστικότητα της χώρας έχει βελτιωθεί κατά τον τελευταίο χρόνο...

Η εικόνα της χώρας μεταξύ των επενδυτών έχει βελτιωθεί στη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών. Στην ερώτηση αν η εικόνα τους για την Ελλάδα, ως μιας χώρας όπου η εταιρεία τους θα μπορούσε να ξεκινήσει ή να επεκτείνει μια επιχειρηματική δραστηριότητα, έχει βελτιωθεί κατά τον τελευταίο χρόνο, σχεδόν ένας στους δύο συμμετέχοντες (47%) απαντά θετικά. Το ποσοστό φθάνει στο 62% μεταξύ όσων έχουν ήδη παρουσία στην Ελλάδα, περιορίζεται, όμως, στο 29% μεταξύ όσων δεν έχουν παρουσία στη χώρα, με το 55% αυτών να θεωρούν ότι το κλίμα δεν έχει μεταβληθεί. Ένα μικρό, αλλά αξιοσημείωτο ποσοστό (12% του συνόλου και 13% όσων λειτουργούν ήδη στην Ελλάδα), θεωρεί ότι η κατάσταση έχει επιδεινωθεί.

Η διαπίστωση για τη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος είναι κατ' αρχήν ενθαρρυντική, καθώς αντανάκλα προφανώς τις σημαντικές εξελίξεις του τελευταίου χρόνου, όπως η ολοκλήρωση και η έξοδος από το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής, η σταθεροποίηση της οικονομίας, η μερική άρση των κεφαλαιακών ελέγχων, κλπ. Αντανάκλα, επίσης, τη σταδιακή ευθυγράμμιση των κύριων πολιτικών δυνάμεων της χώρας πίσω από πιο ρεαλιστικές απόψεις και πολιτικές, ή, ενδεχομένως, και την προεξόφληση της υιοθέτησης μιας πιο φιλοεπενδυτικής πολιτικής τα επόμενα χρόνια. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι η βελτίωση αυτή

ακολουθεί μια μακρά περίοδο οικονομικής αβεβαιότητας, κατά την οποία η εικόνα των επενδυτών για τις προοπτικές της χώρας ήταν εξαιρετικά αρνητική. Επιπλέον, η κατ' αρχήν θετική προσέγγιση των επενδυτών, δεν επιβεβαιώνεται πλήρως από τα υπόλοιπα ευρήματα της έρευνας, καθώς η χώρα φαίνεται να υστερεί σε μια σειρά από σημαντικούς ποιοτικούς δείκτες.

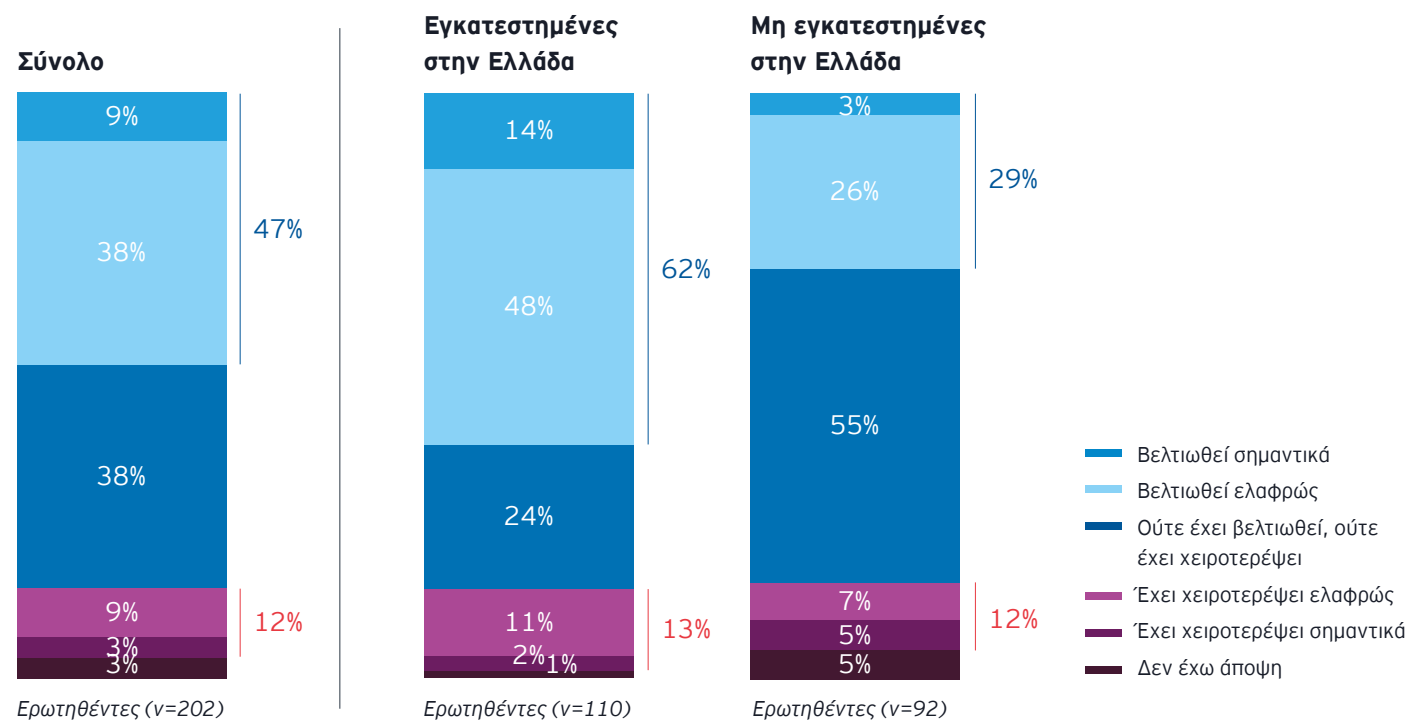
Στην πραγματικότητα, η χώρα μας παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά, θετικά και αρνητικά, μιας επαναναδυόμενης οικονομίας, που θα μπορούσαν να συνοψιστούν στην εξής φράση: εξαιρετικά θετικές προοπτικές, αλλά και ανάγκη επιμονής στην ακολουθούμενη πολιτική και εμβάθυνσης των μεταρρυθμίσεων.

...και αναμένεται να βελτιωθεί περαιτέρω τα επόμενα χρόνια...

Ακόμα πιο ενθαρρυντική είναι η αντίδραση των ερωτώμενων για τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της χώρας. Τρεις στις τέσσερις επιχειρήσεις (76%) εκτιμούν ότι η ελκυστικότητα της χώρας θα βελτιωθεί στα επόμενα τρία χρόνια. Το ποσοστό φθάνει στο 84% μεταξύ όσων έχουν ήδη παρουσία στην Ελλάδα, με έναν στους τρεις (31%) να αναμένει σημαντική βελτίωση, ενώ, και μεταξύ όσων δε δραστηριοποιούνται στη χώρα, δύο στους τρεις (66%) προσβλέπουν σε βελτίωση.

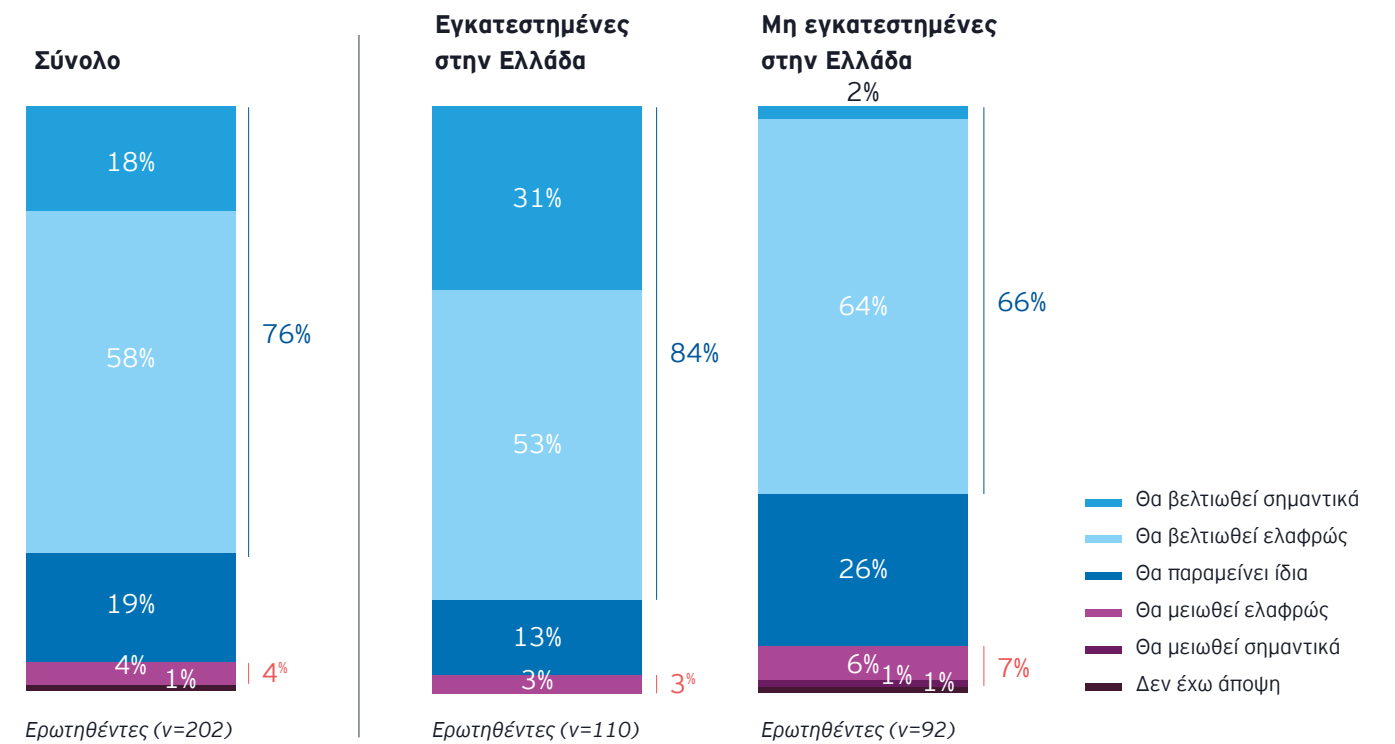
Ερ. 2: Κατά τον τελευταίο χρόνο, η άποψή σας για την Ελλάδα, ως ένα μέρος που η επιχείρησή σας θα μπορούσε να αναπτύξει ή να επεκτείνει τις δραστηριότητές της, έχει...;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

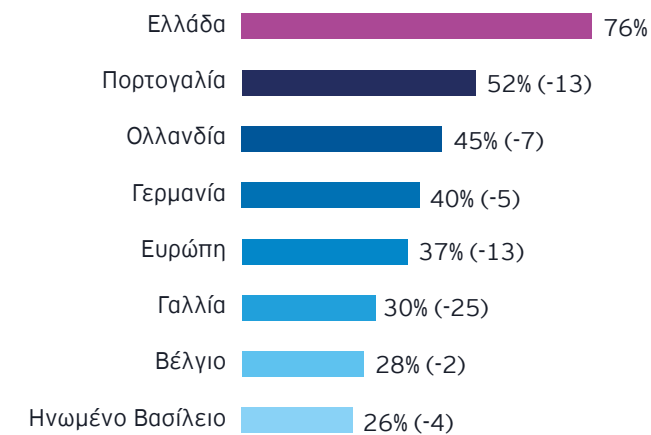
Ερ. 6: Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι η ελκυστικότητα της Ελλάδας θα βελτιωθεί στα επόμενα τρία χρόνια;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

Σε σχέση με τα ευρήματα της έρευνας της ΕΥ για άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες, το 76% όσων αισιοδοξούν για τις προοπτικές της Ελλάδας πρέπει να συγκριθεί με το 37%, κατά μέσο όρο, για την Ευρώπη, το 40% για τη Γερμανία, το 30% για τη Γαλλία, το 26% για το Ηνωμένο Βασίλειο και το 52% για την Πορτογαλία, η οποία βρίσκεται επίσης σε μεταμνημονιακή περίοδο.

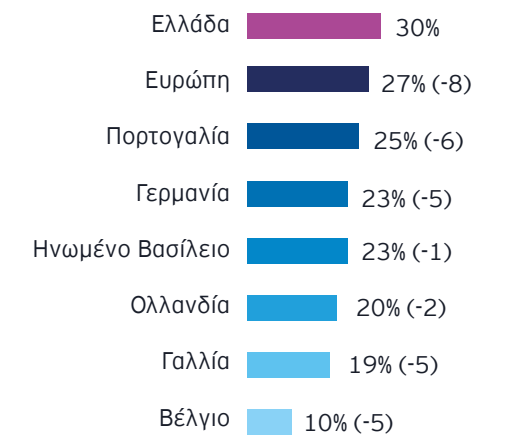
Attractiveness Survey 2019

...ενισχύοντας την πρόθεση για επενδύσεις

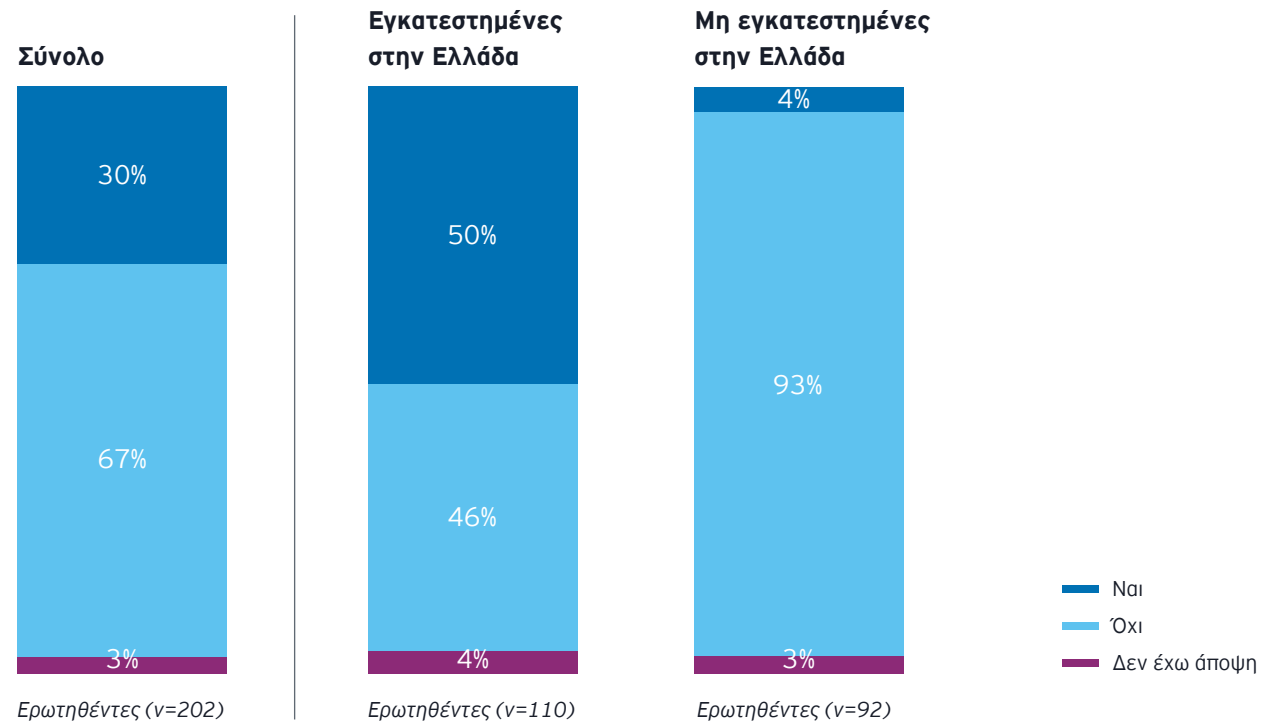
Οι εκτιμήσεις για τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος μεταφράζονται, για ένα σημαντικό μερίδιο των ερωτώμενων, σε αυξημένη πρόθεση επενδύσεων στην Ελλάδα. Μία στις τρεις επιχειρήσεις του δείγματος (30%) δηλώνει ότι έχει σχέδια να δραστηριοποιηθεί στη χώρα μας ή να επεκτείνει ήδη υπάρχουσες δραστηριότητες στη διάρκεια του επόμενου έτους.

Attractiveness Survey 2019

Ερ. 1α: Σχεδιάζει η επιχείρησή σας να αναπτύξει ή να επεκτείνει τις δραστηριότητές της στην Ελλάδα κατά τον επόμενο χρόνο;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

Το ποσοστό αυτό είναι το υψηλότερο μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα: Πορτογαλία 25%, Γερμανία και Ηνωμένο Βασίλειο 23%, Ολλανδία 20%, Γαλλία 19% και Βέλγιο 10%.

Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι η διάθεση για επενδύσεις προέρχεται σχεδόν εξ ολοκλήρου από τις επιχειρήσεις που βρίσκονται ήδη στη χώρα, οι μισές από τις οποίες (50%) εξετάζουν επενδυτικά σχέδια. Μεταξύ όσων δε δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, μόλις το 4% εξετάζουν το ενδεχόμενο επένδυσης. Η διαφοροποίηση αυτή είναι, μέχρις ενός σημείου, αναμενόμενη και αποτυπώνει μια τάση που καταγράφεται και σε άλλες χώρες της έρευνας της ΕΥ, ωστόσο, στην περίπτωση της Ελλάδας, είναι ιδιαίτερα έντονη, γεγονός που πρέπει να μας προβληματίσει.

Η πρόθεση για επέκταση των δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα μεταξύ των ήδη εγκατεστημένων στη χώρα επιχειρήσεων, είναι προφανώς ενθαρρυντική, δεν αποτελεί, όμως, έκπληξη. Λόγω των εξαιρετικά χαμηλών τρεχουσών αποτιμήσεων, τόσο των επιχειρήσεων, όσο και της γης και των ακινήτων, η Ελλάδα παρουσιάζει σήμερα εξαιρετικές ευκαιρίες για υπεραξίες στους περισσότερους τομείς της οικονομίας. Οι δε επιχειρήσεις που έχουν ήδη παρουσία στη χώρα έχουν πλήρη επίγνωση αυτής της πραγματικότητας.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο, το οποίο πιθανόν να χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, είναι ότι η πρόθεση επένδυσης στη χώρα μας εμφανίζεται ελαφρά αυξημένη μεταξύ των εκπροσώπων επιχειρήσεων που προέρχονται από την Αμερικανική Ήπειρο (35%) έναντι των Ευρωπαίων ομολόγων τους (27%).

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε πως, και στα τρία πεδία που μόλις αναφέρθηκαν (εικόνα της χώρας, βραχυπρόθεσμες προοπτικές και πρόθεση για επενδύσεις), η Ελλάδα σημειώνει τις καλύτερες επιδόσεις σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες που πραγματοποίησαν την έρευνα, καθώς και σε σχέση με το σύνολο της Ευρώπης.

Επενδύσεις μεν, χαμηλής αξίας δε

Το 30% των επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι εξετάζουν σχέδια επενδύσεων στη χώρα, κλήθηκαν, επίσης, να εξειδικεύσουν τη μορφή δραστηριότητας που αφορά στα σχέδιά τους. Η δημοφιλέστερη απάντηση, με διαφορά (40%), ήταν η δημιουργία γραφείου πωλήσεων ή μάρκετινγκ (περιλαμβανομένων των franchise). Ακολουθούν οι δραστηριότητες logistics και εφοδιαστικής αλυσίδας (19%) και back office (13%).

Η δημιουργία γραφείου και μηχανισμού πωλήσεων & μάρκετινγκ αποτελεί συχνά το πρώτο βήμα για την επέκταση των δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης σε τρίτες χώρες, συνεπώς η κυριαρχία αυτής της επιλογής δεν αποτελεί έκπληξη.

Παρόμοια εικόνα, άλλωστε, αν και με ελαφρώς χαμηλότερα ποσοστά, καταγράφεται και για το σύνολο της Ευρώπης (30%), το Ηνωμένο Βασίλειο (26%) την Πορτογαλία (32%), αλλά και την Ολλανδία (33%).

Ενθαρρυντικό είναι, επίσης, το ποσοστό (19%) όσων σχεδιάζουν να επενδύσουν στα logistics, αισθητά υψηλότερο από το σύνολο της Ευρώπης (12%), το Ηνωμένο Βασίλειο (12%), αλλά και την Ολλανδία (15%), η οποία αποτελεί πύλη της Ευρώπης προς τον Ατλαντικό. Το εύρημα φαίνεται να επιβεβαιώνει την άποψη ότι η χώρα μας διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα στον τομέα αυτό.

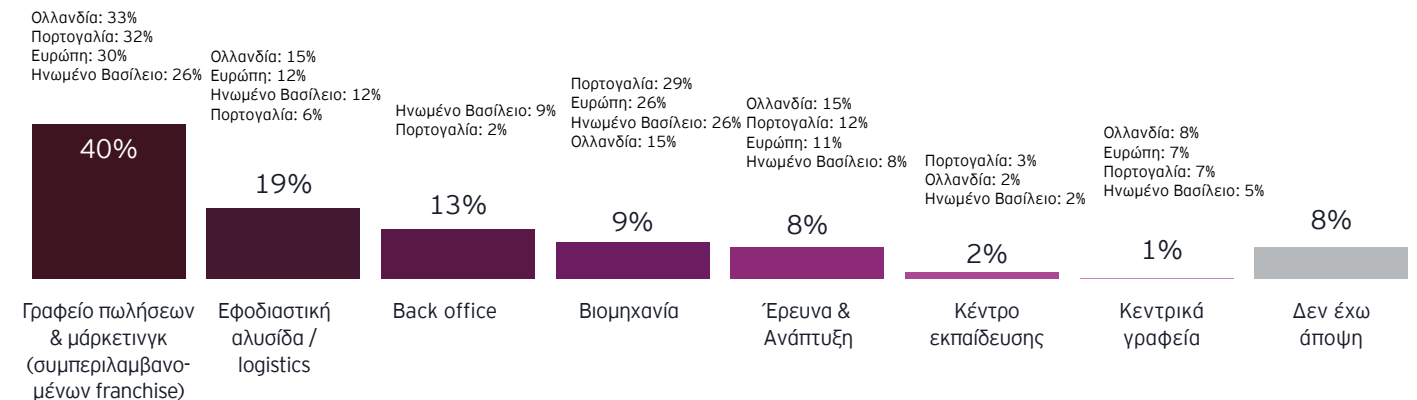
Ερ. 1β: Τι είδους επένδυση θα πραγματοποιούσατε;

Δείγμα: 60 ερωτηθέντες, οι οποίοι απάντησαν "ναι" στην Ερ.1α

30%

των ερωτηθέντων σχεδιάζουν να αναπτύξουν ή να επεκτείνουν δραστηριότητες στην Ελλάδα κατά τον επόμενο χρόνο

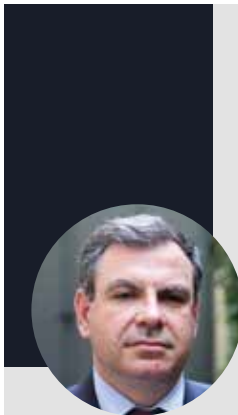
Είδος επένδυσης

Ωστόσο, είναι ανησυχητική η μικρή συμμετοχή μεταξύ των επενδυτικών σχεδίων δραστηριοτήτων έντασης κεφαλαίου και υψηλής τεχνολογίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόλις το 9% των ερωτώμενων συμπεριλαμβάνουν τη βιομηχανία στα επενδυτικά τους σχέδια για την Ελλάδα, έναντι 26% για το σύνολο της Ευρώπης και 29% για την Πορτογαλία, τη στιγμή που, μεταξύ των άμεσων ξένων επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη το 2018, η βιομηχανία αντιπροσωπεύει το 29%. Ανησυχητικό είναι, επίσης, το

σχετικά χαμηλό ποσοστό (8%) συμμετοχής των σχεδίων για επενδύσεις σε έρευνα & ανάπτυξη (R&D), σε σύγκριση με 11% στην Ευρώπη, 12% στην Πορτογαλία και 15% στην Ολλανδία. Τέλος, μόνο 1% των ερωτώμενων εξετάζουν τη δημιουργία κεντρικών γραφείων στην Ελλάδα, έναντι 7% στο σύνολο της Ευρώπης, καθώς και στην, εξίσου απομακρυσμένη με την Ελλάδα από το κέντρο της Ευρώπης, Πορτογαλία, αλλά και 5% στο Ηνωμένο Βασίλειο που ετοιμάζεται να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Άποψη

Νίκος Βέττας
Γενικός Διευθυντής,
IOBE
Καθηγητής,
Οικονομικό
Πανεπιστήμιο
Αθηνών

Ποιοι είναι οι κλάδοι που πιστεύετε έχουν τη δυναμική να προσελκύσουν επενδύσεις;

Το ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο των ξένων άμεσων επενδύσεων που προσελκύει η Ελλάδα δεν αυξήθηκε ουσιαστικά κατά τα χρόνια της κρίσης και, ταυτόχρονα, δεν κατευθύνθηκε αρκετά στη δημιουργία νέου παραγωγικού δυναμικού. Ευκαιρίες, όμως, θα υπάρχουν, εκτός των άλλων, μέσα από το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων, αλλά και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, που καταρχήν είναι ευκαιρία για προσέλκυση νέων κεφαλαίων σε συνδυασμό με επαναπροσανατολισμό των επιχειρήσεων.

Εφεξής, και υπό όρους, η ελληνική οικονομία μπορεί να εισέλθει σε περίοδο ισχυρότερης ανάπτυξης. Οι κύριες περιοχές ενδιαφέροντος για ξένες άμεσες επενδύσεις, όμως, δεν ορίζονται μόνο από κλάδους όπου γενικά μπορεί να αναμένεται κερδοφορία, κυρίως με προσανατολισμό ζήτησης εκτός της χώρας, αλλά και μικρή ανάγκη σε φυσικό κεφάλαιο. Έχει, επίσης, σημασία

να είναι κλάδοι και δραστηριότητες όπου δεν υπάρχουν σημαντικά ρυθμιστικά εμπόδια και πολυπλοκότητα κανονισμών.

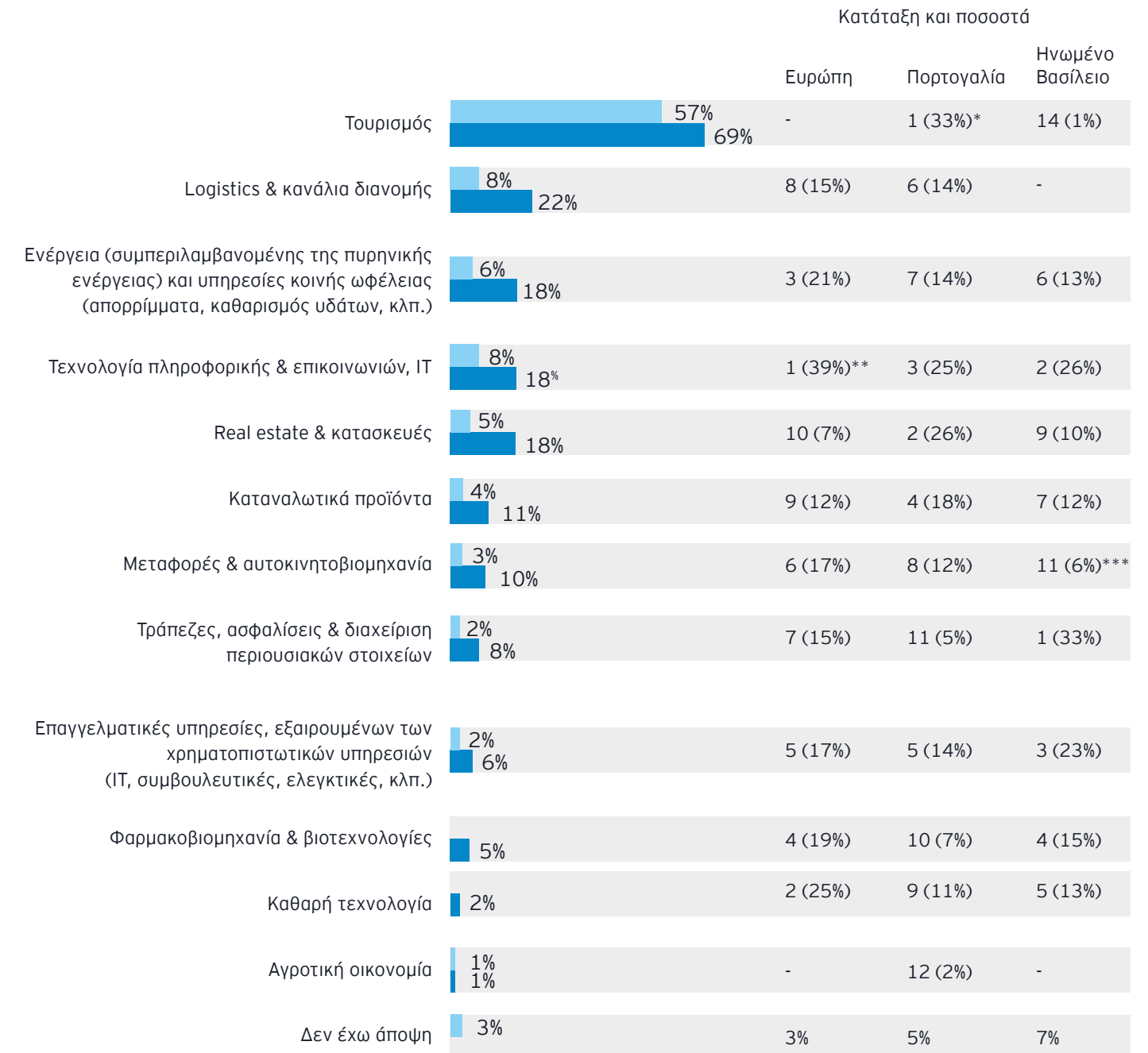
Οι κύριες περιοχές ενδιαφέροντος είναι δύο. Ο ένας κύκλος συνδέει τον τουρισμό με τις σχετικές υποδομές μεταφορών, την πρωτογενή παραγωγή και τη βιομηχανία τροφίμων. Ο δεύτερος αφορά σε επιχειρήσεις έντασης ανθρώπινου κεφαλαίου, που θα εκμεταλλεύονται τεχνολογίες αιχμής στην πληροφορική, βιοτεχνολογία, και έρευνα στην ενέργεια και βιομηχανικές εφαρμογές.

Ένα υπερβολικά υψηλό ποσοστό των επενδυτών συναρτά την ανάπτυξη της χώρας με τον τουρισμό

Ζητήθηκε, επίσης, από τους συμμετέχοντες στην έρευνα να αναφέρουν, κατά σειρά, τους δύο τομείς της οικονομίας στους οποίους εκτιμούν ότι θα βασισθεί η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας κατά τα επόμενα χρόνια.

Ερ. 7: Κατά την άποψή σας, ποιοι κλάδοι θα ενισχύσουν την ανάπτυξη της Ελλάδας τα επόμενα χρόνια;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες - δύο πιθανές απαντήσεις

* Πορτογαλία: «Τουρισμός και αναψυχή»

** Ευρώπη: «Ψηφιακή οικονομία»

*** Ηνωμένο Βασίλειο: «Μεταφορές (σιδηροδρομικές, αεροπορικές, αεροδιαστημικές)»

■ Πρώτη επιλογή
■ Σύνολο απαντήσεων

Η εξάρτηση της οικονομίας, σε αυτόν τον βαθμό, από έναν μόνο τομέα είναι επικίνδυνη, ιδιαίτερα όταν αυτός είναι εξαιρετικά ευαίσθητος σε πιθανές αρνητικές εξελίξεις σε γεωπολιτικό επίπεδο ή σε φυσικές και οικολογικές καταστροφές.

Δεν αποτελεί έκπληξη ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτηθέντων (69%) συμπεριέλαβε τον τουρισμό μεταξύ των δύο δυναμικότερων τομέων της οικονομίας για τα επόμενα χρόνια, ενώ, για πάνω από τους μισούς (57%), ο τουρισμός ήταν η πρώτη επιλογή. Ο εν λόγω τομέας είναι από τους λίγους που αναπτύσσονται με σημαντικούς ρυθμούς τα τελευταία χρόνια, ενώ οι προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη είναι ουσιαστικές, ιδιαίτερα εάν βελτιωθούν οι υποδομές. Επιπλέον, η Ελλάδα είναι ίσως από τις λίγες χώρες στην Ευρώπη όπου εξακολουθούν να υπάρχουν ανεκμετάλλευτες σημαντικές εκτάσεις για τουριστική αξιοποίηση με τη δημιουργία greenfield projects, έργων, δηλαδή, που ξεκινούν από μηδενική βάση, δημιουργώντας νέες εγκαταστάσεις ή / και θέσεις εργασίας.

Ωστόσο, η ολοκληρωτική κυριαρχία του τομέα του τουρισμού μεταξύ των εκτιμήσεων των επενδυτών είναι ανησυχητική. Στον βαθμό που η εκτίμηση των ερωτώμενων αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα, η εξάρτηση της οικονομίας, σε αυτόν τον βαθμό, από έναν μόνο τομέα είναι επικίνδυνη, ιδιαίτερα όταν αυτός είναι εξαιρετικά ευαίσθητος σε πιθανές αρνητικές εξελίξεις σε γεωπολιτικό επίπεδο ή σε φυσικές και οικολογικές καταστροφές.

Όμως, η ιεράρχηση αυτή καταδεικνύει και τις εδραιωμένες αντιλήψεις των επενδυτών για τα όρια των δυνατοτήτων και των ευκαιριών που παρουσιάζει η ελληνική οικονομία. Τομείς με αναμφισβήτητα σημαντικές προοπτικές, όπως τα logistics (22% συνολικά και 8% ως πρώτη επιλογή),

η ενέργεια (18% και 6%), το real estate (18% και 5%), η φαρμακοβιομηχανία (5% - μόνο σαν δεύτερη επιλογή) και η αγροτική οικονομία (1% και στα δύο) συγκεντρώνουν συγκριτικά λίγες προτιμήσεις. Το ίδιο ισχύει και για τομείς στους οποίους η χώρα δεν έχει ενδεχομένως καταγράψει μέχρι σήμερα σημαντικές επιδόσεις, αλλά στους οποίους θα πρέπει να βασισθεί η αναπτυξιακή προσπάθεια, αν πρόκειται η χώρα να καταστεί ανταγωνιστική στο σημερινό διεθνές περιβάλλον. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι τομείς της τεχνολογίας πληροφορικής & επικοινωνιών, που αναφέρεται από το 18% των ερωτώμενων (8% πρώτη επιλογή), και της καθαρής τεχνολογίας με μόλις 2%, οι οποίοι αποτελούν τις δύο βασικές επιλογές για την Ευρώπη με 39%²⁰ και 25% των προτιμήσεων αντίστοιχα.

Η υποβάθμιση αυτή τομέων που παρουσιάζουν πραγματικές αναπτυξιακές προοπτικές οφείλεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, στις απαντήσεις των επιχειρήσεων που δεν έχουν παρουσία στην Ελλάδα, και, συνεπώς, ενδεχομένως δεν έχουν σαφή εικόνα των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων. Έτσι, ο τομέας της ενέργειας προκρίνεται από το 27% των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα και μόνο από το 7% όσων δεν έχουν παρουσία, ο τομέας των logistics από το 27% όσων βρίσκονται ήδη στην Ελλάδα και το 17% όσων δεν έχουν ακόμη δραστηριότητα, ενώ οι τεχνολογίες πληροφορικής & επικοινωνιών από το 22% και 14% αντίστοιχα. Δε συμβαίνει, όμως, το ίδιο με τους υπόλοιπους τομείς που αναφέρθηκαν.

20. Στην ευρωπαϊκή έρευνα ο κλάδος αναφέρεται ως «Ψηφιακή Οικονομία» (Digital Economy).

Ερ. 7: Κατά την άποψή σας, ποιοι κλάδοι θα ενισχύσουν την ανάπτυξη της Ελλάδας τα επόμενα χρόνια;
Δείγμα: 202 ερωτηθέντες - δύο πιθανές απαντήσεις

		Εγκατεστημένες & μη		Έδρα της επιχείρησης	
		Εγκατεστημένες στην Ελλάδα	Μη εγκατεστημένες στην Ελλάδα	Δυτική Ευρώπη	Βόρεια Αμερική
Σύνολο δείγματος	202	110	92	94	51
Τουρισμός	69%	66%	73%	75%	60%
Logistics & κανάλια διανομής	22%	27%	17%	24%	23%
Ενέργεια (συμπεριλαμβανομένης της πυρηνικής ενέργειας) και υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (απορρίμματα, καθαρισμός υδάτων, κλπ.)	18%	27%	7%	21%	16%
Τεχνολογία πληροφορικής & επικοινωνιών, IT	18%	22%	14%	21%	22%
Real estate & κατασκευές	18%	16%	20%	19%	17%
Καταναλωτικά προϊόντα	11%	9%	12%	6%	13%
Μεταφορές & αυτοκινητοβιομηχανία	10%	8%	12%	6%	8%
Τράπεζες, ασφαλίσσεις & διαχείριση περιουσιακών στοιχείων	8%	8%	9%	4%	16%
Επαγγελματικές υπηρεσίες, εξαιρουμένων των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών (IT, συμβουλευτικές, ελεγκτικές, κλπ.)	6%	5%	6%	4%	10%
Φαρμακοβιομηχανία & βιοτεχνολογίες	5%	7%	2%	7%	6%
Καθαρή τεχνολογία	2%	1%	4%	4%	-
Αγροτική οικονομία	1%	1%	2%	1%	1%
Κανένας	< 1%	-	1%	1%	-
Δεν έχω άποψη	3%	1%	4%	-	3%

Η ποιότητα ζωής και το επίπεδο των δεξιοτήτων, βασικά πλεονεκτήματα της χώρας

Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα να αξιολογήσουν την Ελλάδα με βάση μια σειρά από επιμέρους παράγοντες που καθορίζουν την ελκυστικότητά της ως επενδυτικού προορισμού. Οι απαντήσεις τους, σε συνδυασμό και με τα ευρήματα από άλλες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα, αναδεικνύουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, αλλά και τα στοιχεία εκείνα που λειτουργούν σήμερα αποτρεπτικά για τις επενδύσεις και στα οποία πρέπει να επικεντρωθούν οι πολιτικές βελτίωσης της εικόνας της χώρας.

Ερ. 4α: Θα αναφέρουμε μια σειρά κριτηρίων, σύμφωνα με τα οποία μια εταιρεία μπορεί να αξιολογήσει πόσο ελκυστική είναι η Ελλάδα ως μια χώρα στην οποία θα μπορούσε να αναπτύξει νέες δραστηριότητες. Για κάθε κριτήριο, θα ήθελα να μου πείτε αν, από την οπτική γωνία της εταιρείας σας, η Ελλάδα είναι πολύ, αρκετά, λίγο ή καθόλου ελκυστική.

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

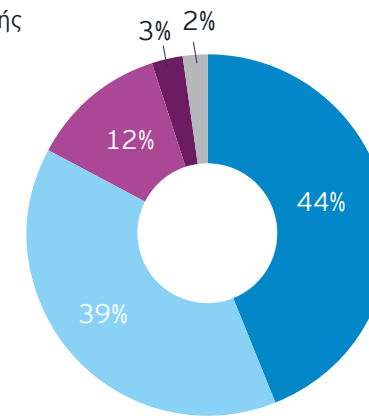
Αποτελέσματα από:

	Σύνολο απαντήσεων "ελκυστική"	Ολλανδία	Γερμανία	Πορτογαλία	Ηνωμένο Βασίλειο
Ποιότητα ζωής	83%	88%	-	90%	83%
Επίπεδο δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού στη χώρα	70%	82%	76%	71%	67%
Υποδομές τηλεπικοινωνιών	67%	82%*	66%	73%	78%
Υποδομές μεταφορών & logistics	63%	83%	79%	70%	67%
Μισθολογικό κόστος	60%	46%	34%	71%	51%
Επιχειρηματική κουλτούρα & επιχειρηματικότητα	57%	72%**	-	-	-
Δυνατότητα ενίσχυσης της παραγωγικότητας της επιχείρησης στην Ελλάδα	51%	-	62%***	70%***	-
Εγχώρια αγορά της Ελλάδας	51%	-	74%	57%	71%

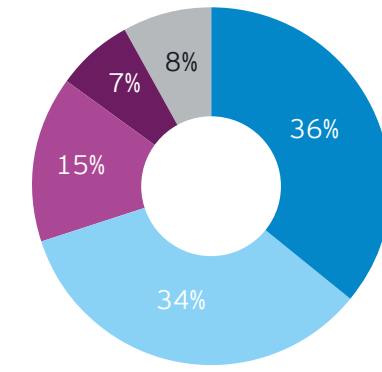
* Σε Ολλανδία: «Ψηφιακές υποδομές»
 ** Σε Ολλανδία: «Επιχειρηματική κουλτούρα, κουλτούρα νεοφυών επιχειρήσεων»
 *** Σε Πορτογαλία και Γερμανία: «Δυνατότητα αύξησης παραγωγικότητας»

Η ελκυστικότητα της Ελλάδας σε επιμέρους παράγοντες

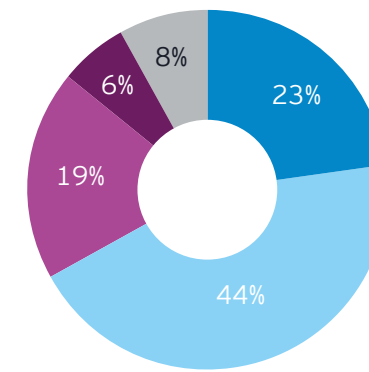
Ποιότητα ζωής

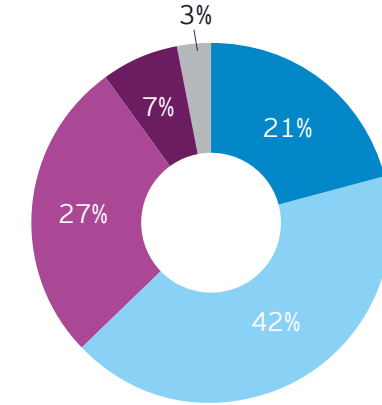
Επίπεδο δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού στη χώρα

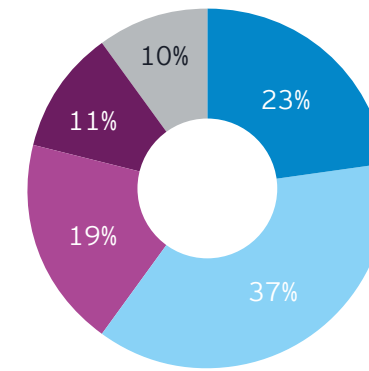
Υποδομές τηλεπικοινωνιών

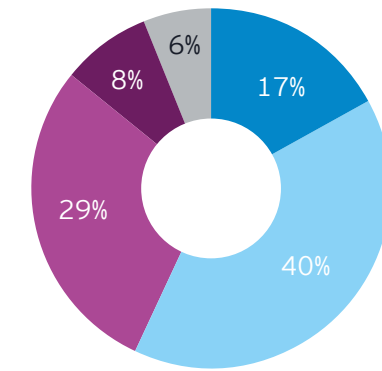
Υποδομές μεταφορών & logistics

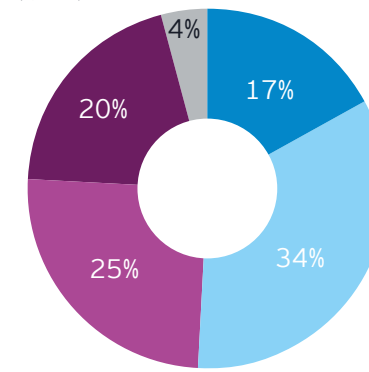
Μισθολογικό κόστος

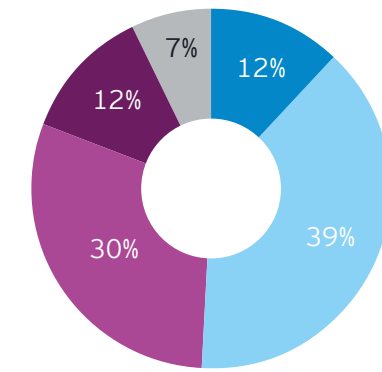
Επιχειρηματική κουλτούρα & επιχειρηματικότητα

Δυνατότητα ενίσχυσης της παραγωγικότητας της επιχείρησης στην Ελλάδα

Εγχώρια αγορά της Ελλάδας

■ Πολύ ελκυστική
■ Αρκετά ελκυστική
■ Λίγο ελκυστική
■ Καθόλου ελκυστική
■ Δεν έχω άποψη

Τα βασικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας, σύμφωνα με τους επενδυτές

Ποιότητα ζωής

Κορυφαίο πλεονέκτημα της χώρας αναδεικνύεται η ποιότητα ζωής (περιβάλλον, δυνατότητες αναψυχής, πολιτισμός), με το 83% να θεωρούν τη χώρα ελκυστική με βάση το κριτήριο αυτό (και το 44% πολύ ελκυστική). Είναι, δε, χαρακτηριστικό ότι οι επιχειρήσεις που ήδη δραστηριοποιούνται στη χώρα αναγνωρίζουν το πλεονέκτημα αυτό σε υψηλότερα ποσοστά (90%), σε σχέση με όσους δεν έχουν σήμερα παρουσία (75%). Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η φύση και η ιστορία έχουν προικίσει την Ελλάδα με ένα εξαιρετικά ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα στον τομέα αυτό. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό για την Ελλάδα συμπίπτει με εκείνο του Ηνωμένου Βασιλείου, ενώ χώρες, όπως η Ολλανδία (88%) και η Πορτογαλία (90%), αξιολογούνται επίσης πολύ θετικά, πράγμα που φανερώνει ότι και άλλοι παράγοντες συνυπολογίζονται στην αξιολόγηση της ποιότητας ζωής, όπως ενδεχομένως οι υποδομές ή άλλες παράμετροι που επηρεάζουν την καθημερινή διαβίωση. Η χώρα μας θα πρέπει να διερευνήσει τους παράγοντες αυτούς και να αναζητήσει τρόπους βελτίωσης της εικόνας της.

Δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού

Δεύτερο σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας, σύμφωνα με τους επενδυτές που συμμετείχαν στην έρευνα, είναι οι δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού. Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα διαθέτει υψηλό ποσοστό πτυχιούχων και γενικότερα ένα καλά καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό, και αυτό αναγνωρίζεται ιδιαίτερα από όσους έχουν ήδη παρουσία στη χώρα (84%, με το 54% να απαντούν «πολύ ελκυστική»).

Το πλεονέκτημα αυτό της χώρας έχει αναδειχθεί και από άλλες έρευνες στο παρελθόν, μεταξύ των οποίων και η έρευνα της EY του 2008²¹, για την ελκυστικότητα των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, στην οποία η Ελλάδα κατατάσσεται πρώτη. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι δύο παράγοντες έχουν ενδεχομένως μειώσει τη σημασία του τα τελευταία χρόνια: το brain drain, που σταδιακά στερεί από τη χώρα έναν σημαντικό αριθμό αξιολογών νέων επιστημόνων, και η αναντιστοιχία που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια μεταξύ των δεξιοτήτων που αναζητά η αγορά εργασίας και αυτών που παράγει το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Το χάσμα δεξιοτήτων αυτό έχει τεκμηριωθεί από πρόσφατη έρευνα της EY Ελλάδος, σε συνερ-

γασία με την Endeavor και το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΟΠΑ)²², και μπορεί να εξελιχθεί σε μια σημαντική τροχοπέδη για την ανάπτυξη. Είναι χαρακτηριστικό ότι άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ολλανδία (82%), η Γερμανία (76%), αλλά και η Πορτογαλία (71%), καταγράφουν καλύτερες επιδόσεις από την Ελλάδα ως προς αυτό το κριτήριο.

Υποδομές τηλεπικοινωνιών

Δύο στους τρεις ερωτώμενους (67%) περιλαμβάνουν μεταξύ των σημαντικών πλεονεκτημάτων της χώρας και τις υποδομές τηλεπικοινωνιών. Και πάλι, το ποσοστό είναι σημαντικά υψηλότερο μεταξύ όσων δραστηριοποιούνται ήδη στη χώρα (80%). Οι απαντήσεις, προφανώς, αντανακλούν την εκτίμηση των επιχειρήσεων για την ποιότητα και το εύρος των δικτύων και όχι για το κόστος των υπηρεσιών, το οποίο είναι το υψηλότερο στην Ευρώπη και από τα υψηλότερα στον κόσμο.

Υποδομές μεταφορών & logistics

Στην ίδια περίπου θέση της κατάταξης βρίσκονται και οι υποδομές μεταφορών και logistics (63%), με ελαφρώς αυξημένο το ποσοστό των ερωτώμενων που κρίνει ότι η χώρα δεν είναι ελκυστική (34%). Πάντως, και ως προς τις δύο κατηγορίες υποδομών, η χώρα υστερεί σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Μισθολογικό κόστος

Στα θετικά χαρακτηριστικά της χώρας προσμετράται και το μισθολογικό κόστος, καθώς 60% των επιχειρήσεων εκτιμούν ότι το επίπεδο των μισθών στη χώρα είναι ελκυστικό, έναντι 30% που διαφωνούν. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι το ποσοστό όσων θεωρούν το μισθολογικό κόστος της χώρας ελκυστικό είναι χαμηλότερο (50%) μεταξύ των μικρότερων επιχειρήσεων του δείγματος (κύκλος εργασιών μικρότερος των €150 εκατ.).

Άλλοι παράγοντες

Ελαφρώς θετικό εμφανίζεται το ισοζύγιο και σε ό,τι αφορά τρεις ακόμη παράγοντες: την τοπική επιχειρηματική κουλτούρα (57%), τη δυνατότητα ενίσχυσης της παραγωγικότητας της επιχείρησης στην Ελλάδα (51%) και την εγχώρια αγορά (51%). Και στις τρεις περιπτώσεις, οι εκτιμήσεις

των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα είναι αισθητά πιο θετικές, συγκριτικά με όσων δεν έχουν επιτόπια παρουσία. Για παράδειγμα, το 55% των επιχειρήσεων που δεν έχουν παρουσία στην Ελλάδα θεωρούν την εγχώρια αγορά μη ελκυστική, ενώ το 66% εκτιμούν ότι η χώρα δεν προσφέρει δυνατότητες ενίσχυσης της παραγωγικότητας της επιχείρησής τους. Σε κάθε περίπτωση, οι δείκτες αυτοί είναι αισθητά χαμηλότεροι, σε σύγκριση με ποσοστά άλλων χωρών. Για παράδειγμα, η επιχειρηματική

κουλτούρα στην Ολλανδία χαρακτηρίζεται ως ελκυστική από το 72% των ερωτηθέντων, η δυνατότητα ενίσχυσης της παραγωγικότητας μιας επιχείρησης στην Πορτογαλία είναι ελκυστική για το 70%, ενώ η αγορά της Γερμανίας είναι ελκυστική για το 74% των ερωτηθέντων.

60% των επιχειρήσεων εκτιμούν ότι το επίπεδο μισθών στη χώρα είναι ελκυστικό

21. Southeast Europe Attractiveness Survey 2008: Bridging the gap with Central Europe, EY, 2008

22. Εκπαίδευση, επιχειρηματικότητα και απασχόληση: Ζητείται προσέγγιση, EY, Endeavor, ΟΠΑ, Ιούνιος 2017

Παράγοντες που λειτουργούν αποτρεπτικά για την προσέλκυση επενδύσεων

Ακολουθούν μια σειρά από κριτήρια με βάση τα οποία λιγότεροι από τους μισούς ερωτώμενους χαρακτηρίζουν την Ελλάδα ως ελκυστική, ενώ, στις περισσότερες από αυτές, λιγότεροι από ένας στους δέκα θεωρούν τη χώρα μας πολύ ελκυστική. Τα κριτήρια αυτά αφορούν κατ' εξοχήν τομείς όπου θα πρέπει να επικεντρωθούν οι διορθωτικές παρεμβάσεις της Πολιτείας στα επόμενα χρόνια. Μεταξύ αυτών, περιλαμβάνονται ορισμένες γνωστές και πάγιες παθογένειες της ελληνικής οικονομίας που θα χρειαστούν βαθιές μεταρρυθμίσεις για να ανατραπούν (το δικαστικό, νομοθετικό και γραφειοκρατικό περιβάλλον), αλλά και ζητήματα που συνδέονται με την κρίση των τελευταίων ετών, και ενδεχομένως είναι πιο εύκολα αναστρέψιμα (η πολιτική σταθερότητα και η πρόσβαση στη χρηματοδότηση).

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, βασικά στοιχεία που μειώνουν την ελκυστικότητα της ελληνικής οικονομίας είναι τα ακόλουθα:

Ευελιξία της εργατικής νομοθεσίας ως προς τις προσλήψεις, απολύσεις και διάρκεια εργασίας

Το 46% των ερωτηθέντων εκτιμούν ότι η εργατική νομοθεσία της χώρας είναι ελκυστική, έναντι 36% που διαφωνούν, ενώ ένα υψηλό ποσοστό, 18%, δεν έχουν άποψη, προερχόμενοι κυρίως από όσους δεν έχουν παρουσία στην Ελλάδα (36%). Σε μια εποχή που οι ευέλικτες μορφές εργασίας κερδίζουν έδαφος σε όλον τον κόσμο, οι επενδυτές φαίνεται να πιστεύουν ότι η Ελλάδα έχει κάνει βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση, ωστόσο έχει ακόμα δρόμο μπροστά της.

Ερ. 4β: Θα αναφέρουμε μια σειρά κριτηρίων, σύμφωνα με τα οποία μια εταιρεία μπορεί να αξιολογήσει πόσο ελκυστική είναι η Ελλάδα ως μια χώρα στην οποία θα μπορούσε να αναπτύξει νέες δραστηριότητες. Για κάθε κριτήριο, θα ήθελα να μου πείτε αν, από την οπτική γωνία της εταιρείας σας, η Ελλάδα είναι πολύ, αρκετά, λίγο ή καθόλου ελκυστική.

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

Κριτήριο	Σύνολο απαντήσεων "ελκυστική"	Χώρα			
		Ολλανδία	Γερμανία	Πορτογαλία	Ηνωμένο Βασίλειο
Ευελιξία της εργατικής νομοθεσίας ως προς τις προσλήψεις, απολύσεις και διάρκεια εργασίας	46%	-	-	-	-
Διαθεσιμότητα και ποιότητα Έρευνας & Ανάπτυξης (R&D)	44%	76%	-	-	-
Οι επιδόσεις της χώρας ως προς τη βιώσιμη ανάπτυξη	42%	-	-	-	-
Δικαστικό & νομοθετικό περιβάλλον	41%	54%*	41%*	40%*	53%*
Σταθερό πολιτικό & κοινωνικό περιβάλλον	38%	81%**	70%**	56%**	53%**
Βοήθεια, επιδοτήσεις και μέτρα στήριξης από τις δημόσιες αρχές	29%	57%***	36%****	42%****	-
Πρόσβαση σε χρηματοδότηση στην Ελλάδα	29%	-	-	-	-
Θετικό γραφειοκρατικό & διοικητικό περιβάλλον	27%	-	-	-	-
Φορολογία επιχειρήσεων	20%	62%	34%	35%	60%

* Σε Ολλανδία, Γερμανία, Πορτογαλία και Ηνωμένο Βασίλειο: «Ευελιξία εργατικού νομοθετικού περιβάλλοντος»

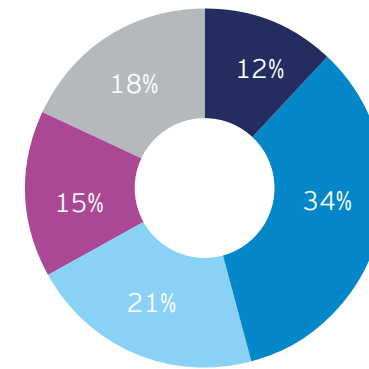
** Σε Ολλανδία, Γερμανία, Πορτογαλία και Ηνωμένο Βασίλειο: «Σταθερότητα και διαφάνεια του πολιτικού, νομικού και ρυθμιστικού περιβάλλοντος»

*** Σε Ολλανδία: «Φορολογικό κλίμα (φορολογικά πλεονεκτήματα, επιδοτήσεις και μέτρα στήριξης από το Δημόσιο)»

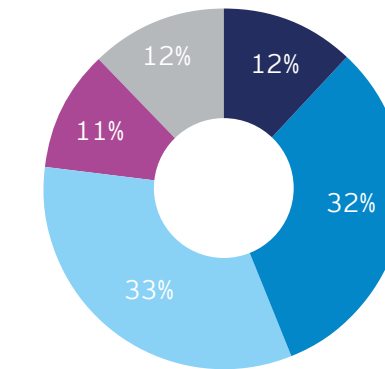
**** Σε Γερμανία και Πορτογαλία: «Συνολικά κίνητρα από την κυβέρνηση»

Η ελκυστικότητα της Ελλάδας σε επιμέρους παράγοντες

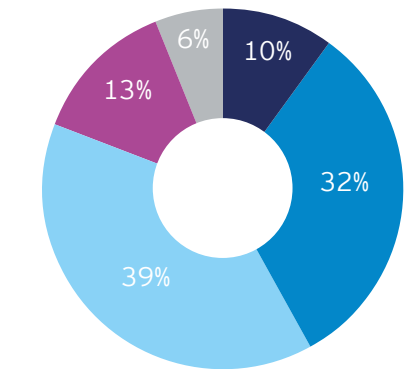
Ευελιξία της εργατικής νομοθεσίας ως προς τις προσλήψεις, απολύσεις και διάρκεια εργασίας

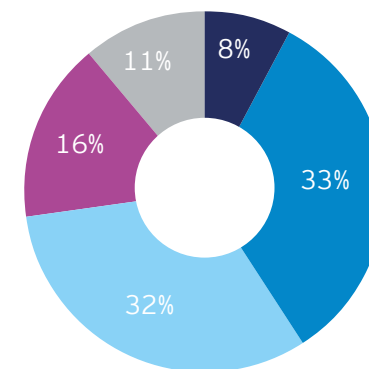
Διαθεσιμότητα και ποιότητα Έρευνας & Ανάπτυξης (R&D)

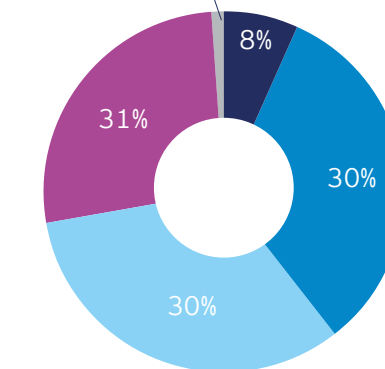
Οι επιδόσεις της χώρας ως προς τη βιώσιμη ανάπτυξη

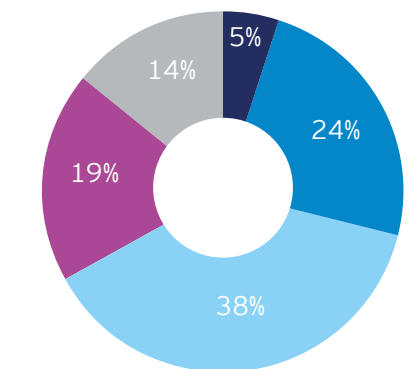
Δικαστικό & νομοθετικό περιβάλλον

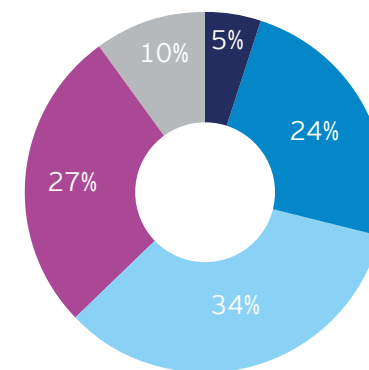
Σταθερό πολιτικό & κοινωνικό περιβάλλον

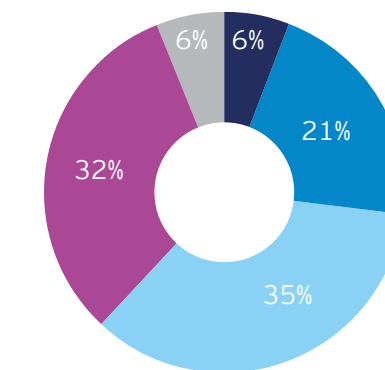
Βοήθεια, επιδοτήσεις και μέτρα στήριξης από τις δημόσιες αρχές

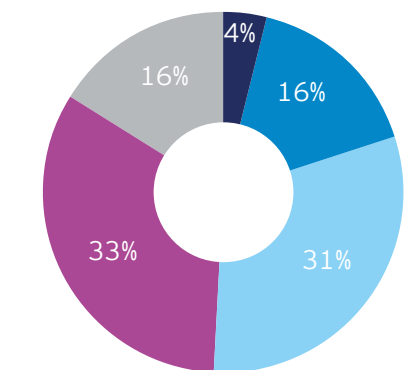
Πρόσβαση σε χρηματοδότηση στην Ελλάδα

Θετικό γραφειοκρατικό & διοικητικό περιβάλλον

Φορολογία επιχειρήσεων

■ Πολύ ελκυστική ■ Αρκετά ελκυστική ■ Λίγο ελκυστική ■ Καθόλου ελκυστική ■ Δεν έχω άποψη

Διαθεσιμότητα και ποιότητα Έρευνας & Ανάπτυξης (R&D)

Οι θετικές και αρνητικές απόψεις ισοψηφούν (44%), με έναν στους δέκα (12%) να μην τοποθετείται. Και ως προς το στοιχείο αυτό, οι επιχειρήσεις με παρουσία στην Ελλάδα έχουν πολύ καλύτερη άποψη (61% θετικές και 36% αρνητικές), σε σχέση με όσους δεν έχουν παρουσία (24% και 53% αντίστοιχα). Πρόκειται για έναν εξαιρετικά σημαντικό παράγοντα για την προσέλκυση επενδύσεων που συνδέονται με την τεχνολογία και την καινοτομία. Οι χαμηλές επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων στον τομέα της έρευνας, αλλά και η διαπιστωμένη αποσύνδεση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρηματικότητας, φαίνεται να επηρεάζουν τις απόψεις των επενδυτών.

Οι επιδόσεις της χώρας ως προς τη βιώσιμη ανάπτυξη

Το ισοζύγιο θετικών και αρνητικών απόψεων ως προς τον παράγοντα αυτό (και όσους ακολουθούν) είναι αρνητικό, με τις θετικές απόψεις να είναι στο 42% και τις αρνητικές στο 52%, ενώ αυτό ισχύει και για τις επιχειρήσεις που έχουν επενδύσει στη χώρα. Οι συστηματικά χαμηλές επιδόσεις της Ελλάδας ως προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, παρά τις μεγάλες δυνατότητες της χώρας, καταγράφονται και στη σχετική εξαμηνιαία έρευνα της EY²³, ενώ και σε τομείς, όπως η διαχείριση απορριμμάτων και η ανακύκλωση, η Ελλάδα είναι ουραγός στην Ευρώπη.

Δικαστικό και νομοθετικό περιβάλλον

Το ποσοστό όσων θεωρούν τη χώρα ελκυστική περιορίζεται εδώ στο 41%, έναντι 48% που έχουν αντίθετη άποψη, ενώ μεταξύ όσων έχουν ήδη επενδύσει στη χώρα οι δύο απόψεις σχεδόν ισοψηφούν (48% θετική και 49% αρνητική). Η κακή εικόνα της χώρας αντανακλά την πολυνομία, την ασάφεια πολλών νομοθετικών διατάξεων, αλλά και τους εξαιρετικά αργούς ρυθμούς απονομής της δικαιοσύνης, όπως τεκμηρίωσε και πρόσφατη έρευνα της διαNEOσις²⁴.

Σταθερό πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον

Με πάνω από τρεις στους πέντε ερωτώμενους (61%) να έχουν αρνητική άποψη, πρόκειται για τον μόνο παράγοντα ως προς τον οποίο δε διαφοροποιούνται αισθητά οι απόψεις των επιχειρήσεων με και χωρίς παρουσία στη χώρα. Καταγράφεται, όμως, μια αισθητά χειρότερη άποψη μεταξύ των ευρωπαϊκών έναντι των αμερικανικών επιχειρήσεων (68% και 50% αρνητικές απόψεις αντίστοιχα), ενδεχομένως επειδή οι Ευρωπαίοι εταίροι της χώρας είχαν πιο άμεση τριβή με τις πολιτικές και κοινωνικές αναταράξεις που συνόδευσαν την περίοδο της δημοσιονομικής προσαρμογής. Το ποσοστό των επιχειρήσεων που θεωρεί το πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον της χώρας ελκυστικό (38%) αντιπαραβάλλεται με τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ολλανδία (81%), τη Γερμανία (70%), την Πορτογαλία (56%), αλλά και το Ηνωμένο Βασίλειο (53%).

Βοήθεια, επιδοτήσεις και μέτρα στήριξης από τις δημόσιες αρχές

Συνολικά 57% όσων συμμετείχαν στην έρευνα δε θεωρούν τη χώρα ελκυστική ως προς το πλαίσιο στήριξης της επιχειρηματικότητας, με το ποσοστό των αρνητικών απόψεων μεταξύ όσων έχουν παρουσία στην Ελλάδα να είναι ακόμη υψηλότερο (63%), ενώ ένα υψηλό ποσοστό (27%) όσων δε δραστηριοποιούνται στη χώρα δεν έχουν άποψη για το θέμα.

Πρόσβαση σε χρηματοδότηση στη χώρα

Λιγότερες από μία στις τρεις επιχειρήσεις (29%) θεωρούν τη δυνατότητα χρηματοδότησης από εγχώριες πηγές ελκυστικό παράγοντα, με το ποσοστό των αρνητικών απόψεων να είναι και εδώ υψηλότερο μεταξύ όσων δραστηριοποιούνται στη χώρα και έχουν βιώσει τα προβλήματα του τραπεζικού συστήματος (65%).

όσων συμμετείχαν στην έρευνα δε θεωρούν ότι η χώρα διαθέτει ένα θετικό γραφειοκρατικό και διοικητικό περιβάλλον

Θετικό γραφειοκρατικό και διοικητικό περιβάλλον

Μόλις 27% των επιχειρήσεων του δείγματος θεωρούν την Ελλάδα ελκυστική με βάση αυτό το κριτήριο, με τις αρνητικές απόψεις να είναι και πάλι υψηλότερες μεταξύ όσων έχουν ήδη παρουσία στην Ελλάδα (69%). Αξίζει να αναφέρουμε πως το συγκεκριμένο κριτήριο συγκέντρωσε τις περισσότερες αρνητικές απαντήσεις του συνόλου του δείγματος (67%), σε σύγκριση με όλα τα υπόλοιπα που αναφέρθηκαν στην ερώτηση. Είναι γνωστή η παθογένεια στον τομέα της γραφειοκρατίας της χώρας μας εδώ και πολλά χρόνια στο κομμάτι της γραφειοκρατίας και του διοικητικού περιβάλλοντος, ωστόσο τα ποσοστά αυτά θα πρέπει να μας προβληματίσουν ιδιαίτερα, καθώς φαίνεται πως αποτελεί σημαντικό αποτρεπτικό παράγοντα για τους επενδυτές.

Φορολογία επιχειρήσεων

Δεν αποτελεί έκπληξη ότι οι απόψεις ως προς την ελκυστικότητα της φορολογίας είναι συντριπτικά αρνητικές (20% θετικές, έναντι 64% αρνητικές). Καθίσταται προφανές ότι τα θετικά βήματα, μεταξύ των οποίων και η σταδιακή μείωση των συντελεστών στον εταιρικό φόρο εισοδήματος, αλλά και στα μερίσματα, δεν αρκούν για να αλλάξουν τις εδραιωμένες αντιλήψεις ως προς το ύψος της φορολογίας στην Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι, μεταξύ των επιχειρήσεων που βρίσκονται ήδη στη χώρα, το ποσοστό όσων δε θεωρούν την Ελλάδα ελκυστική φθάνει το 76%, και μάλιστα το 44% όσων ήδη δραστηριοποιούνται στη χώρα θεωρούν ότι δεν είναι καθόλου ελκυστική, ενώ εξαιρετικά αρνητικά (78%) αντιμετωπίζουν τη χώρα οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις του δείγματος (έσοδα μεγαλύτερα του €1,5 δις). Το ποσοστό των επιχειρήσεων που θεωρεί τη φορολογία των επιχειρήσεων στην Ελλάδα ελκυστική (20%) αντιπαραβάλλεται με τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ολλανδία (62%), το Ηνωμένο Βασίλειο (60%), τη Γερμανία (34%), αλλά και την Πορτογαλία (35%).

23. Renewable Energy Country Attractiveness Index (RECAI), εξαμηνιαία έρευνα, EY

24. Η Δικαιοσύνη στην Ελλάδα, διαNEOσις, Φεβρουάριος 2019

Απόψεις για την πολιτική ελκυστικότητα της χώρας

Ζητήθηκε από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα να διατυπώσουν την άποψή τους για την πολιτική που ασκεί σήμερα η Ελλάδα για τη βελτίωση της ελκυστικότητάς της ως επενδυτικού προορισμού.

Στην ερώτηση αν η Ελλάδα εφαρμόζει σήμερα μια πολιτική ελκυστικότητας η οποία προσελκύει τους διεθνείς επενδυτές, μία στις δύο επιχειρήσεις (50%) απαντά θετικά, ενώ μια ισχυρή μειοψηφία (46%) απαντά αρνητικά, και 4% δεν έχει άποψη. Η εικόνα είναι οριακά καλύτερη μεταξύ των επιχειρήσεων που έχουν παρουσία στη χώρα (55% θετικές, έναντι 45% αρνητικές), ενώ μεταξύ των επιχειρήσεων που δεν

έχουν επενδύσει στην Ελλάδα η εικόνα αντιστρέφεται (44% θετικές, 47% αρνητικές και 9% δεν απαντούν). Πιο θετικοί εμφανίζονται οι εκπρόσωποι επιχειρήσεων από την Αμερικανική Ήπειρο έναντι των Ευρωπαίων ομολόγων τους.

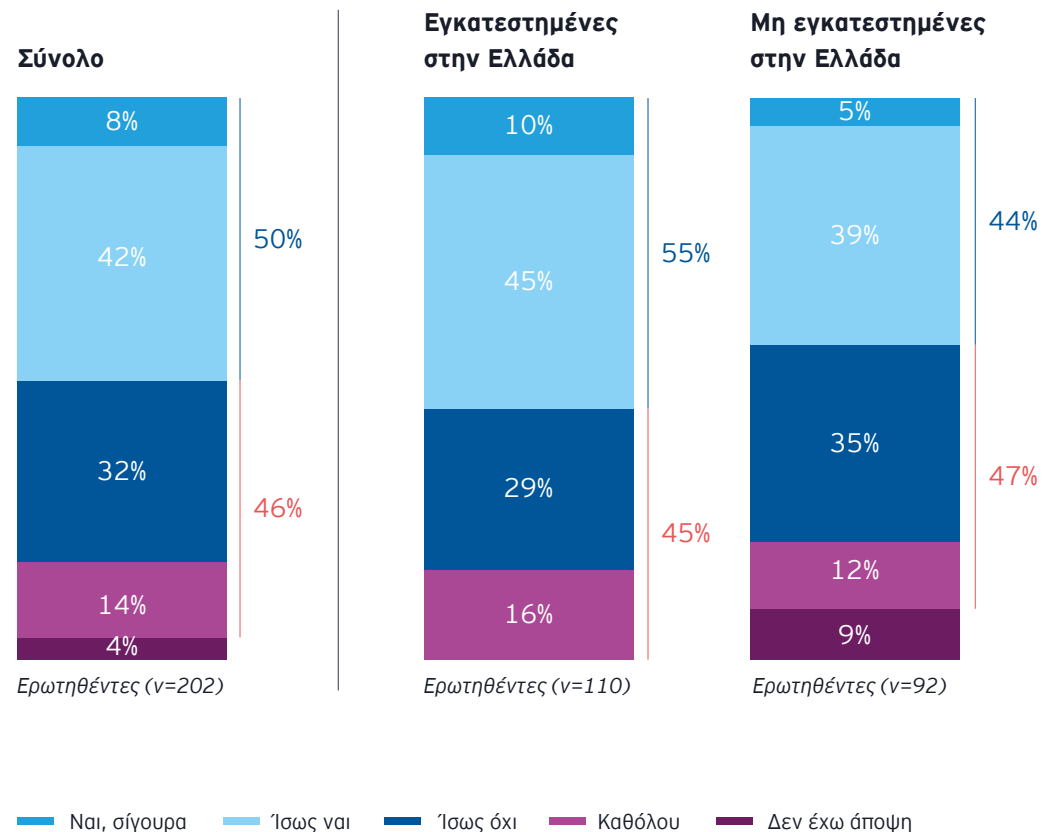
Οι απαντήσεις αυτές επιδέχονται διαφορετικών ερμηνειών. Το γεγονός, όμως, ότι ένας στους δύο επενδυτές θεωρεί ότι δεν υπάρχει πολιτική προσέλκυσης επενδύσεων, ή ότι η πολιτική αυτή δεν πετυχαίνει τον σκοπό της, πρέπει να μας προβληματίσει.

Ερ.3: Πιστεύετε πως η Ελλάδα αυτή τη στιγμή εφαρμόζει μια πολιτική ελκυστικότητας που προσελκύει παγκόσμιους επενδυτές;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

50%

των στελεχών θεωρούν την πολιτική προσέλκυσης επενδύσεων της Ελλάδας ως ελκυστική

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν, επίσης, να κρίνουν τις επιδόσεις της χώρας σε μια σειρά από τομείς που αποτελούν βασικά συστατικά στοιχεία ενός ελκυστικού επενδυτικού προορισμού. Δυστυχώς, το ποσοστό όσων κρίνουν τις επιδόσεις της χώρας «αρκετά» ή «πολύ καλές» δεν ξεπερνά το 50% σε κανέναν από τους επιμέρους τομείς. Οι μέτριες αυτές επιδόσεις σε σημαντικούς ποιοτικούς δείκτες αναδεικνύουν το μέγεθος των προσπαθειών που θα πρέπει να καταβάλει η χώρα για να βελτιώσει περαιτέρω την εικόνα της.

Μεταξύ των δεικτών αυτών, η σχετικά καλύτερη επίδοση της χώρας μας καταγράφεται στην προσέλκυση καινοτόμων δραστηριοτήτων, καθώς σχεδόν ένας στους δύο ερωτώμενους (49%) τη χαρακτηρίζει πολύ ή αρκετά καλή. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό ουσιαστικά ισοβαθμεί με το ποσοστό όσων χαρακτηρίζουν την απόδοση της Ελλάδας ως κακή ή πολύ κακή (48%). Τη στιγμή που η Ελλάδα προσπαθεί να αναδιατάξει την παραγωγική της δομή και να δώσει έμφαση στις νέες τεχνολογίες και την καινοτομία, τα ποσοστά αυτά θα πρέπει να αποτελέσουν έναυσμα για τις επιχειρήσεις και την Πολιτεία να εστιάσουν περισσότερο σε καινοτόμες δραστηριότητες.

Σε όλους τους άλλους τομείς, η πλειοψηφία των ερωτώμενων κρίνει ότι οι επιδόσεις της χώρας δεν είναι αρκετά ικανο-

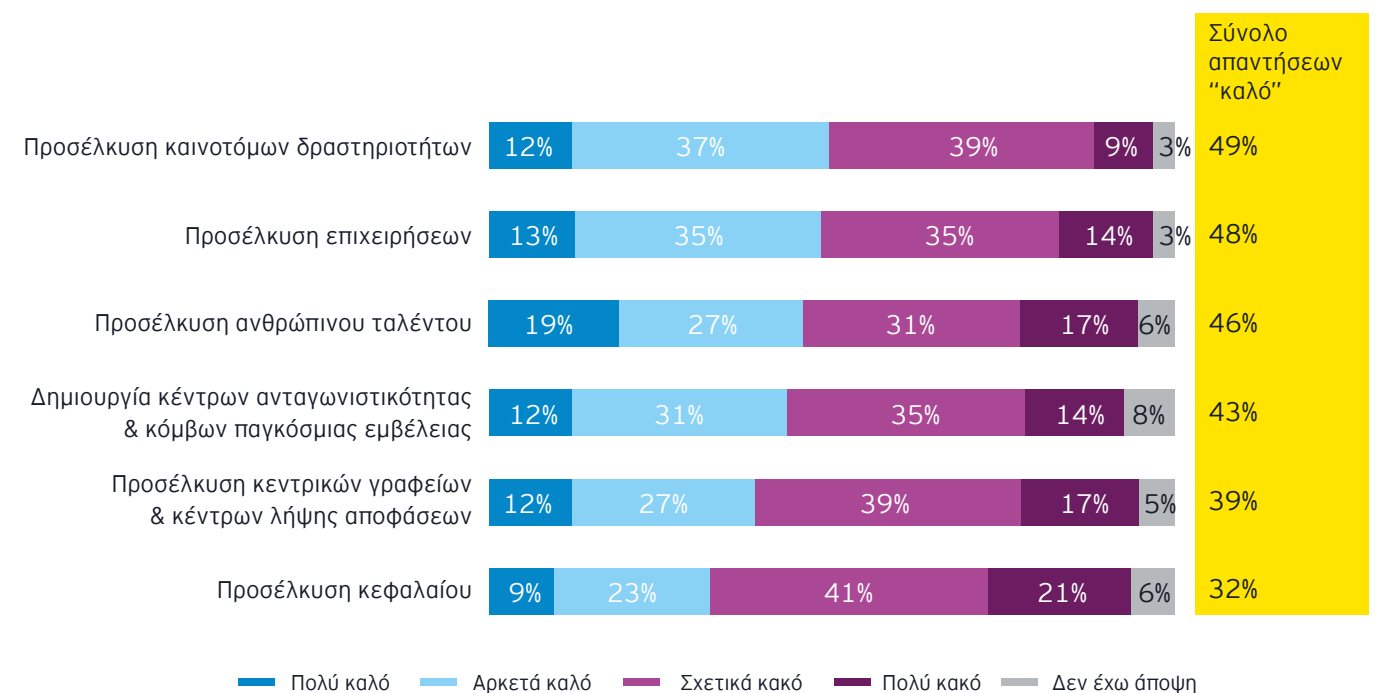
ποιητικές, με τις επιχειρήσεις που δεν έχουν παρουσία στην Ελλάδα να εμφανίζονται ακόμη πιο αρνητικές.

Ως προς την προσέλκυση επιχειρήσεων, 49% κρίνει τις επιδόσεις της χώρας κακές και 48% καλές. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις σχετικά με την προσέλκυση ανθρώπινου ταλέντου, ενός τομέα όπου, εκ πρώτης όψεως, δεν έχει σημειώσει ιδιαίτερες επιτυχίες η χώρα. Οι απόψεις των επενδυτών εμφανίζονται ιδιαίτερα πολωμένες, καθώς 19% των ερωτώμενων θεωρούν τις επιδόσεις της χώρας πολύ καλές και 17% πολύ κακές, με μεγάλο μέρος των απαντήσεων αυτών να προέρχονται από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα σήμερα. Οι απαντήσεις αυτές φαίνεται να υποδηλώνουν ότι, στον βαθμό που υπάρχει μια πολιτική προσέλκυσης ανθρώπινου δυναμικού, αυτή δεν είναι συνεπής και συνεκτική ή η πολιτική αυτή έχει αποδώσει καρπούς μόνο σε συγκεκριμένους κλάδους της οικονομίας.

Ακόμη πιο αποθαρρυντικές είναι οι απαντήσεις των επιχειρήσεων στους άλλους τρεις τομείς που εξέτασε η έρευνα: τη δημιουργία κέντρων ανταγωνιστικότητας και κόμβων παγκόσμιας εμβέλειας, την προσέλκυση κεντρικών γραφείων και κέντρων λήψης αποφάσεων, και την προσέλκυση κεφαλαίου, με τις αρνητικές απόψεις να φτάνουν το 49%, 56% και 62% αντίστοιχα.

Ερ. 5: Κατά την άποψή σας, το επίπεδο απόδοσης της Ελλάδας είναι πολύ καλό, αρκετά καλό, σχετικά κακό, ή πολύ κακό για κάθε μία από τις ακόλουθες πτυχές;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

Τι πρέπει να αλλάξει η χώρα;

Η έρευνα κατέγραψε, επίσης, τις απόψεις των επενδυτών για τους τομείς, όπου πρέπει να επικεντρωθεί η προσπάθεια της χώρας για να βελτιώσει την ανταγωνιστική της θέση στην παγκόσμια οικονομία.

Είναι δεδομένο ότι η χαμηλή φορολογία αποτελεί ζητούμενο για τους επενδυτές σε ολόκληρο τον κόσμο. Δεν αποτελεί, συνεπώς, έκπληξη ότι μία στις δύο επιχειρήσεις (49%) θεωρούν τη μείωση της φορολογίας πρώτη προτεραιότητα. Ωστόσο, σε άλλες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα, η ίδια απάντηση συγκέντρωσε αισθητά χαμηλότερα ποσοστά (24-32%), ενώ κατατάσσεται δεύτερη στις προτεραιότητες των επενδυτών για τη Γερμανία και το Βέλγιο, τρίτη για την Ολλανδία και μόλις πέμπτη για τη Γαλλία, γεγονός που υποδηλώνει ότι το πρόβλημα της υπερφορολόγησης εμφανίζεται ακόμη ιδιαίτερα έντονο στη χώρα μας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η μείωση της φορολογίας αφορά πολύ περισσότερο στις επιχειρήσεις που έχουν ήδη επενδύσει στην Ελλάδα (67%) και βιώνουν καθημερινά στην πράξη το φορολογικό περιβάλλον, έναντι όσων δεν έχουν παρουσία στη χώρα (27%), για τους οποίους αποτελεί τη δεύτερη επιλογή.

Είναι γνωστό ότι οι συντελεστές φορολογίας στην Ελλάδα είναι επί του παρόντος, δηλαδή πριν την εφαρμογή των ήδη νομοθετημένων μειώσεων, από τους υψηλότερους, όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και σε όλο τον κόσμο. Αυτό αφορά στη φορολογία των επιχειρήσεων, των μερισμάτων, τον φόρο προστιθέμενης αξίας, αλλά και τη φορολογία εισοδήματος. Όμως, το ύψος των ονομαστικών φορολογικών συντελεστών δεν αποδίδει από μόνο του την πραγματικότητα, ενώ το μισθολογικό κόστος επιβαρύνεται, επίσης, δυσανάλογα από το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών. Πέρα από το ύψος του μισθολογικού κόστους, με τη στενή του έννοια, σημαντική παράμετρο αποτελεί και η ιδιαίτερα υψηλή φορολογία των εισοδημάτων των μισθωτών, η οποία λειτουργεί ως αντικίνητρο στην παραγωγικότητα ιδιαίτερα των υψηλά καταρτισμένων και εξειδικευμένων στελεχών, ενώ επιδεινώνει και το φαινόμενο της μαζικής διαρροής επαγγελματιών στο εξωτερικό.

Δεύτερη βασική προτεραιότητα αναδεικνύεται η βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού. Σχεδόν μία στις τρεις επιχειρήσεις (32%) εκτιμά πως αποτελεί βασική προτεραιότητα, ποσοστό συγκρίσιμο με αυτό που καταγράφεται σε άλλες χώρες, με υψηλότερο αυτό της Γαλλίας (37%). Εδώ, η εικόνα αντιστρέφεται, με μόλις μία στις πέντε εγκατεστημένες στην Ελλάδα

επιχειρήσεις (21%) να αναφέρει την παιδεία ως προτεραιότητα, έναντι 45% όσων δε δραστηριοποιούνται στη χώρα. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στη θετικότερη εικόνα που έχουν οι επιχειρήσεις με παρουσία στη χώρα για το επίπεδο των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού.

Στην τρίτη θέση βρίσκεται η ανάγκη υποστήριξης κλάδων υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας (καθαρή τεχνολογία, πληροφορική, logistics, υγεία, έξυπνα ηλεκτρικά δίκτυα, κλπ.). Ωστόσο, η κατεύθυνση αυτή επιλέγεται από έναν στους τέσσερις ερωτηθέντες (25%), έναντι 32-37% για άλλες χώρες της έρευνας. Καθώς είναι δύσκολο να υποθέσουμε ότι οι ερωτώμενοι εκτιμούν ότι οι άλλες χώρες υστερούν έναντι της Ελλάδας στον τομέα αυτό, η λογικότερη ερμηνεία είναι ότι το χαμηλό αυτό ποσοστό, που δε διαφοροποιείται μεταξύ εγκατεστημένων και μη επιχειρήσεων, αντανακλά τις εκτιμήσεις των επενδυτών για τις αντικειμενικές δυνατότητες της χώρας. Παράλληλα, αυτό αντανακλάται και σε δύο ακόμα σημεία: αφενός στο γεγονός ότι θεωρούν πως ο τουρισμός είναι ο βασικός μοχλός ανάπτυξης της Ελλάδας, και, αφετέρου, στην ερώτηση τι είδους επενδύσεις θα πραγματοποιούσαν στην Ελλάδα, μόλις το 8% δήλωσαν πως θα πραγματοποιούσαν επενδύσεις σε R&D. Παρατηρούμε, γενικά, πως οι προσδοκίες για την Ελλάδα σε αυτόν τον τομέα είναι σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Τέταρτη βασική προτεραιότητα, σύμφωνα με μία στις τέσσερις επιχειρήσεις του δείγματος, αποτελεί η ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, με το ποσοστό να διαφοροποιείται ελάχιστα μεταξύ των επιχειρήσεων που έχουν (24%) ή δεν έχουν παρουσία στη χώρα (25%). Η απάντηση αυτή συγκεντρώνει λιγότερες προτιμήσεις σε σχέση με άλλες χώρες του δείγματος, πλην της Ολλανδίας (22%).

Ακολουθούν, με ποσοστά της τάξεως του 18-19%, η μείωση του εργατικού κόστους, οι επενδύσεις σε υποδομές και έργα αστικής ανάπτυξης και η διευκόλυνση της πρόσβασης σε χρηματοδότηση. Δεν είναι τυχαίο ότι το ζήτημα της χρηματοδότησης εμφανίζεται πολύ χαμηλότερα στις προτεραιότητες των επενδυτών σε άλλες χώρες (6-8%).

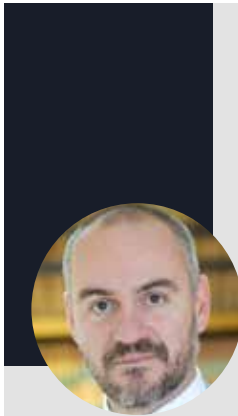
Άλλοι τομείς προτεραιότητας περιλαμβάνουν τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και της προστιθέμενης αξίας των υπηρεσιών (14%), την ενθάρρυνση πολιτικών για το περιβάλλον (12%), τη στήριξη προβληματικών κλάδων (11%), την ευθυγράμμιση του ρυθμιστικού πλαισίου με τις ραγδαίες τεχνολογικές και άλλες εξελίξεις (10%), και τη χαλάρωση των κανόνων του ανταγωνισμού (7%).

Ερ. 8: Κατά την άποψή σας, πού θα έπρεπε να εστιάσει τις προσπάθειές της η Ελλάδα για να βελτιώσει την ανταγωνιστική της θέση στην παγκόσμια οικονομία;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες - τρεις πιθανές απαντήσεις

Άποψη

Ποια είναι τα κυριότερα θέματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, τα οποία, αν βελτιωθούν, θα συνέβαλαν ώστε η χώρα μας να αποτελέσει πιο ελκυστικό επενδυτικό προορισμό;

Αθανάσιος Σαββάκης
Πρόεδρος
Συνδέσμου
Βιομηχανιών
Ελλάδος (ΣΒΕ)

Η χώρα αναζητεί μια ισχυρή πολιτική δέσμευση για την έμπρακτη υποστήριξη της βιομηχανίας και την επαναφορά της μεταποιητικής δραστηριότητας στην κορυφαία θέση συνεισφοράς στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Είναι η ικανή και αναγκαία συνθήκη για την ευαγγελιζόμενη από ολόκληρο το πολιτικό σύστημα αλλαγή του παραγωγικού μοντέλου της οικονομίας μας και την υλοποίηση παραγωγικών επενδύσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, στην πρώτη θέση των μεταρρυθμίσεων πρέπει να μπει η αλλαγή του φορολογικού πλαισίου στη χώρα μας, που, όπως άλλωστε μας υποδεικνύει και το IMD, αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για την υλοποίηση παραγωγικών επενδύσεων και συνακόλουθα για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Σε κάθε περίπτωση, η επαναφορά της Ελλάδας από τα «αζήτητα» της παγκόσμιας αγοράς επενδύσεων στο έντονο ενδιαφέρον των διεθνών επενδυτών και η ανάδυσή της από τον βυθό της διεθνούς κατάταξης ανταγωνιστικότητας σε θέσεις που πραγματικά της αξίζουν, μπορεί να γίνει μόνον:

- ▶ Με την εμβάθυνση των μεταρρυθμίσεων στη δημόσια διοίκηση, στη μείωση της γραφειοκρατίας και της πολυνομίας, στην ψηφιοποίηση της οικονομίας και στην εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού τομέα.
- ▶ Με την εφαρμογή πολιτικών φιλικών προς τις επενδύσεις, μέσω της μείωσης της φορολογίας και της θέσπισης ισχυρών κινήτρων, κυρίως, για την περιφερειακή βιομηχανία.
- ▶ Με τη συνειδητοποίηση ότι ο εξωστρεφής προσανατολισμός και η ταχύτερη και ουσιαστικότερη ενσωμάτωση της καινοτομίας, σε όλο το φάσμα της οικονομίας, αποτελούν μονόδρομο.

Ερ. 8: Κατά την άποψή σας, πού θα έπρεπε να εστιάσει τις προσπάθειές της η Ελλάδα για να βελτιώσει την ανταγωνιστική της θέση στην παγκόσμια οικονομία;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες - τρεις πιθανές απαντήσεις

	Ελλάδα	Βέλγιο	Ολλανδία	Γερμανία	Γαλλία
Μείωση της φορολογίας	49%	32%	24%*	32%	29%
Βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού	32%	30%	31%	30%	37%
Υποστήριξη κλάδων υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας	25%	34%	37%	35%	32%
Ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων	24%	30%	22%	29%	36%
Μείωση του εργατικού κόστους	19%	27%	16%	22%	32%
Επενδύσεις σε υποδομές και έργα αστικής ανάπτυξης	19%	15%	21%	17%	16%
Διευκόλυνση της πρόσβασης σε χρηματοδότηση	18%	6%	6%	8%	8%
Βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και της προστιθέμενης αξίας των υπηρεσιών	14%	13%	13%	6%	10%
Ενθάρρυνση πολιτικών για το περιβάλλον	12%	17%	14%	15%	16%
Στήριξη προβληματικών κλάδων	11%	6%	-	4%	11%
Ευθυγράμμιση του ρυθμιστικού πλαισίου με τις ραγδαίες τεχνολογικές και άλλες εξελίξεις	10%	13%	-	21%	16%
Χαλάρωση των κανόνων του ανταγωνισμού	7%	10%	-	9%	14%
Διατήρηση πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας	2%	-	-	-	-
Αντιμετώπιση ζητημάτων γραφειοκρατίας	1%	-	-	-	-
Βελτίωση του τουριστικού τομέα	1%	-	-	-	-
Βελτίωση του αγροτικού τομέα	1%	-	-	-	-
Βελτίωση των υποδομών logistics και μεταφορών	1%	-	-	-	-
Δεν έχω άποψη	1%	5%	5%	8%	2%

Δείκτες συγκεκριμένα για Ελλάδα

Υποσημείωση:

1^η 2^η 3^η

Η αρίθμηση 1^η, 2^η, 3^η απάντηση, αναφέρεται στην κατάταξη του κάθε πυλώνα στις αντίστοιχες χώρες.

* Στην Ολλανδία: «Βελτίωση φορολογικού κλίματος»

Αρκεί η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων;

Τι θα αποφέρει, όμως, η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων ως προς την εικόνα της χώρας ως επενδυτικού προορισμού; Οι απαντήσεις των στελεχών που συμμετείχαν στην έρευνα είναι κατ' αρχήν ενθαρρυντικές, καθώς το 70% εκτιμά ότι θα προχωρήσουν σε περαιτέρω επενδύσεις στην Ελλάδα, εφόσον αντιμετωπισθούν αυτά τα ζητήματα,

ενώ 27% απαντά αρνητικά και 3% δεν τοποθετείται. Το εύρημα αυτό φαίνεται να υποδηλώνει ότι μια πολύ στοχευμένη μεταρρυθμιστική ατζέντα που θα επικεντρωθεί σε τρεις ή τέσσερις συγκεκριμένους τομείς μπορεί να αποφέρει χειροπιαστά αποτελέσματα.

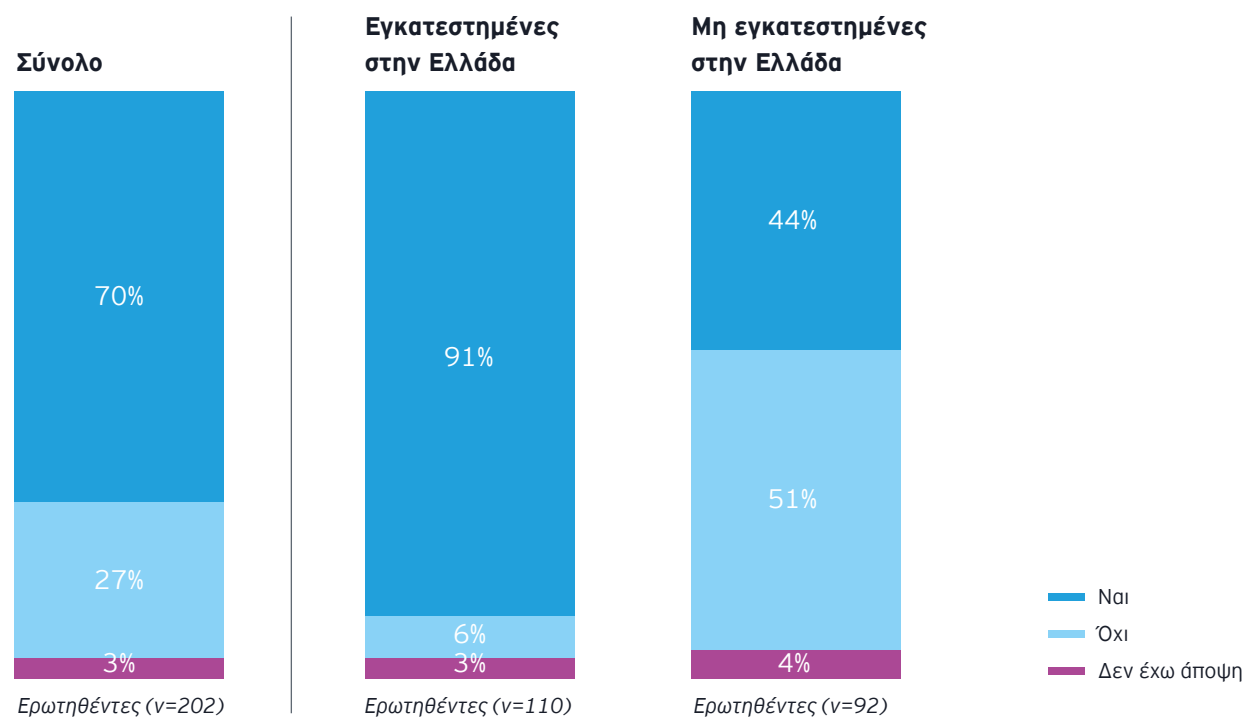
Η μεγάλη πλειοψηφία όσων απαντούν θετικά στη συγκεκριμένη ερώτηση προέρχονται από τις επιχειρήσεις που λειτουργούν ήδη στην Ελλάδα. Αναλυτικότερα, το ποσοστό όσων θα προχωρούσαν σε επενδύσεις εφόσον αντιμετωπισθούν τα προβλήματα που ανέδειξε η έρευνα μεταξύ των επιχειρήσεων που έχουν παρουσία στην Ελλάδα φτάνει το 91%, ενώ, μεταξύ όσων δεν έχουν επενδύσει στη χώρα

μέχρι σήμερα, περιορίζεται στο 44%, έναντι 51% που απαντούν αρνητικά και 4% που δεν τοποθετούνται.

Τέλος, ζητήθηκε από όσους απάντησαν αρνητικά στην κρίσιμη αυτή ερώτηση να διευκρινίσουν τους λόγους για τους οποίους η επίλυση των προβλημάτων αυτών δε θα ενίσχυε την πρόθεσή τους να προχωρήσουν σε επενδύσεις.

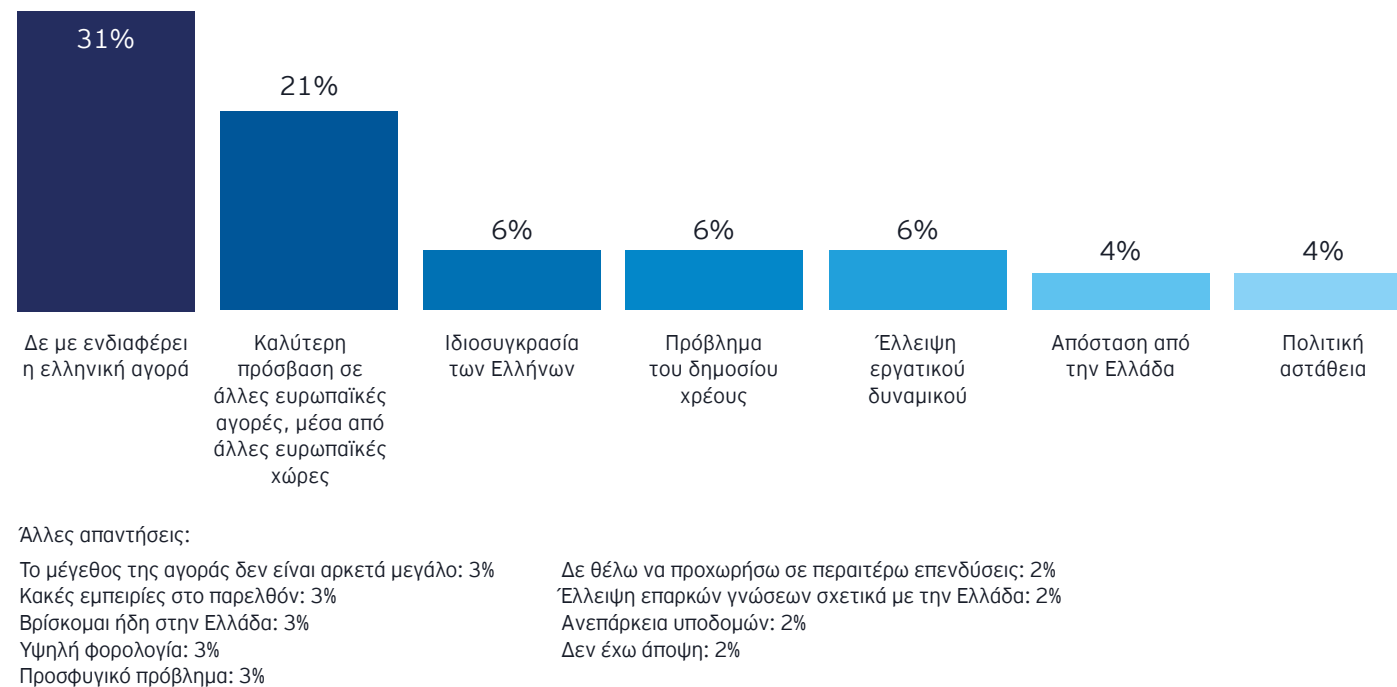
Ερ. 9α: Αν η Ελλάδα ξεπεράσει τα προαναφερθέντα προβλήματα, θα ήσασταν περισσότερο πρόθυμος/η να επενδύσετε στη χώρα ή να προχωρήσετε σε περαιτέρω επενδύσεις στη χώρα;

Δείγμα: 202 ερωτηθέντες

Ερ. 9β: Γιατί δε θα ήσασταν περισσότερο πρόθυμος/η να επενδύσετε στην Ελλάδα ή να προχωρήσετε σε περαιτέρω επενδύσεις στην Ελλάδα, εάν η χώρα ξεπεράσει τα παραπάνω προβλήματα;

Δείγμα: 54 ερωτηθέντες που απάντησαν "όχι" στην ερ. 9α (αυθόρμητες απαντήσεις)*

* Το δείγμα δεν είναι απόλυτα ασφαλές, καθώς είναι μικρότερο των 60 ατόμων.

Η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων που είναι ήδη εγκατεστημένες στην Ελλάδα είναι έτοιμες να ενισχύσουν την παρουσία τους αν αντιμετωπισθούν ορισμένα πολύ συγκεκριμένα προβλήματα.

Οι αυθόρμητες απαντήσεις των επενδυτών είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικές, με δύο βασικές απόψεις να κυριαρχούν:

Ένας στους τρεις ερωτώμενους (31%) απαντά ότι δεν τον ενδιαφέρει η ελληνική αγορά, ποσοστό που φτάνει το 50% μεταξύ των Αμερικανών επενδυτών και μειώνεται στο 26% μεταξύ των Ευρωπαίων ομολόγων τους. Η απάντηση προφανώς συνδέεται με το σχετικά μικρό μέγεθος της εγχώριας αγοράς, αλλά ενδεχομένως συνδέεται και με το αντικείμενο εργασιών των συγκεκριμένων επιχειρήσεων.

Το 21% των ερωτώμενων απαντά ότι μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερη πρόσβαση στις ευρωπαϊκές αγορές μέσω άλλων χωρών. Η απάντηση αυτή δεν εκπλήσσει, δεδομένης της θέσης της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης και σε μεγάλη απόσταση από τις σημαντικές αγορές της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Ωστόσο, αναδεικνύει, επίσης, και την ανάγκη ενίσχυσης των υποδομών μεταφορών και logistics που θα φέρουν τη χώρα πιο κοντά στον πυρήνα της Ευρώπης.

Οι υπόλοιπες απαντήσεις, παρότι επιλέγονται από σχετικά μικρά ποσοστά των συμμετεχόντων, παρουσιάζουν και αυτές ενδιαφέρον, καθώς αντικατοπτρίζουν, είτε τρέχοντα και ενδεχομένως παροδικά προβλήματα της χώρας, είτε προκαταλήψεις που θα μπορούσαν να ανατραπούν. Μεταξύ άλλων, αναφέρονται η ιδιοσυγκρασία των Ελλήνων (6%), το πρόβλημα του δημοσίου χρέους (6%), η έλλειψη εργατικού δυναμικού (6%), η απόσταση από την Ελλάδα (4%), η πολιτική αστάθεια (4%), αλλά και λόγοι όπως κακές εμπειρίες στο παρελθόν (3%), το προσφυγικό πρόβλημα (3%), η έλλειψη επενδυτικών σχεδίων γενικότερα (2%), ή η έλλειψη επαρκών γνώσεων σχετικά με τη χώρα (2%).

Οι απαντήσεις στα δύο τελευταία ερωτήματα της έρευνας οδηγούν στα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων που είναι ήδη εγκατεστημένες στην Ελλάδα είναι έτοιμες να ενισχύσουν την παρουσία τους, αν αντιμετωπισθούν ορισμένα πολύ συγκεκριμένα προβλήματα. Συνεπώς, μια σειρά από στοχευμένες μεταρρυθμίσεις μπορεί να οδηγήσει σε απτά αποτελέσματα σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα (quick wins).
2. Και μεταξύ της κατηγορίας των επιχειρήσεων που δεν έχουν παρουσία στη χώρα, σχεδόν μία στις δύο είναι διατεθειμένες να επενδύσουν στην Ελλάδα αν η εικόνα βελτιωθεί. Πρόκειται για ένα σημαντικό ποσοστό, το οποίο δείχνει μια δυναμική και μια προοπτική και το οποίο πρέπει να κινητοποιήσει την Πολιτεία. Εδώ, η απόδοση των μεταρρυθμίσεων μπορεί μεν να απαιτήσει περισσότερο χρόνο, όμως, το προσδοκώμενο όφελος είναι προφανώς πολύ μεγαλύτερο.
3. Ως προς το 27% των επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι δε θα επένδυαν στη χώρα, ακόμη και αν αντιμετωπίσει τα προβλήματα που καταγράφονται, η εικόνα είναι πιο σύνθετη. Για ορισμένες από αυτές τις επιχειρήσεις, η Ελλάδα δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον για λόγους απόλυτα (μέγεθος εγχώριας αγοράς) ή σχετικά (απόσταση από τις ευρωπαϊκές αγορές) αντικειμενικούς. Για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις, οι λόγοι που επικαλούνται συνδέονται με πρόσκαιρες, και, συνεπώς, αναστρέψιμες αδυναμίες της χώρας ή και με παγιωμένες αντιλήψεις που μπορούν, επίσης, να ανατραπούν. Για την τελευταία αυτή κατηγορία επιχειρήσεων, είναι απαραίτητη η συστηματική προβολή των συντελούμενων αλλαγών και μεταρρυθμίσεων και η ανάδειξη ενός νέου brand της χώρας που θα αντανάκλα μια ριζικά διαφορετική αντιμετώπιση προς τις επενδύσεις.

Το επενδυτικό τοπίο στην Ελλάδα το 2008 - τι άλλαξε τα χρόνια της κρίσης;

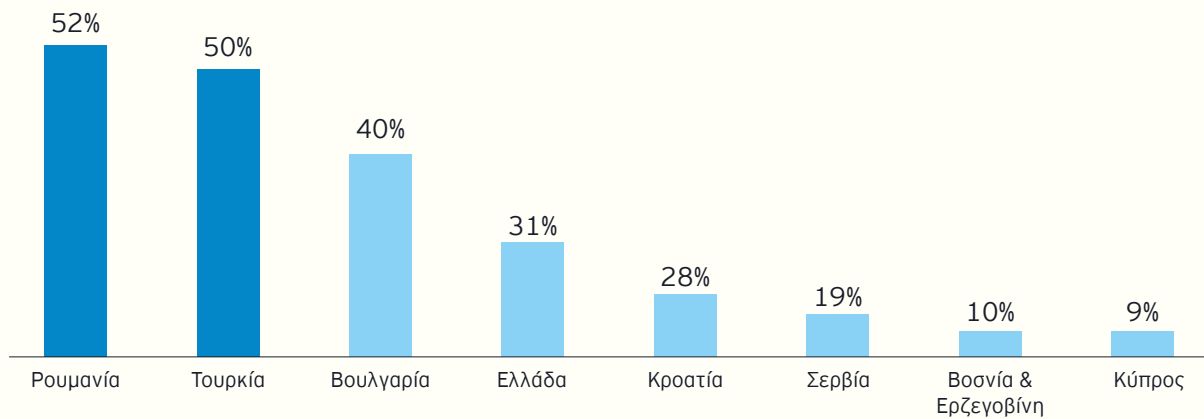
Το 2008, έναν χρόνο πριν εκδηλωθεί η κρίση στην ελληνική οικονομία, η ΕΥ είχε δημοσιεύσει μία έρευνα²⁵, η οποία ανέλυε την ελκυστικότητα χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Ελλάδα, Σερβία, Κροατία, Βοσνία & Ερζεγοβίνη, Ρουμανία, Βουλγαρία, Κύπρος και Τουρκία) ως επενδυτικών προορισμών, με βάση τις αντιλήψεις 216 στελεχών διεθνών επιχειρήσεων, με ή χωρίς επενδυτική παρουσία στην περιοχή.

Η έρευνα αυτή διατηρεί το ενδιαφέρον της μέχρι και σήμερα, καθώς αναδεικνύει τη διαχρονικότητα του προβλήματος της περιορισμένης ελκυστικότητας της χώρας για τους επενδυτές. Σε μια εποχή που το επίπεδο ανάπτυξης της Ελλάδας δε συγκρινόταν με αυτό των γειτονικών της χωρών, και η

Ελλάδα εθεωρείτο νησίδα οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής σταθερότητας στην περιοχή, οι επενδυτές στρέφονταν προς άλλες χώρες της ΝΑ Ευρώπης και διατύπωναν ήδη επιφυλάξεις για επιμέρους στοιχεία του επενδυτικού περιβάλλοντος στη χώρα μας. Σε μεγάλο βαθμό, οι επενδυτές το 2008, μέσω των επισημάνσεών τους για τις αδυναμίες της χώρας, έκρουαν τον κώδωνα του κινδύνου για όσα επρόκειτο να ακολουθήσουν.

Μεταξύ των οκτώ χωρών της έρευνας, η Ελλάδα κατατάσσεται στην τέταρτη θέση ως προς τη γενική ελκυστικότητα ως επενδυτικού προορισμού, με 31%, έναντι 52% της Ρουμανίας, 50% της Τουρκίας και 40% της Βουλγαρίας.

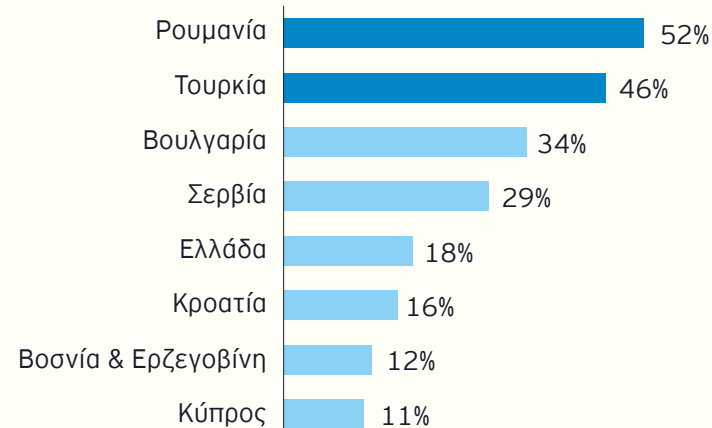
Ποια είναι η ελκυστικότητα των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης;

Ωστόσο, η Ελλάδα βρισκόταν στην πέμπτη θέση με 18%, με βάση την πρόθεση των επενδυτών να επενδύσουν στη χώρα, και στην προτελευταία θέση, ως προς τον αριθμό των ΑΞΕ που είχε προσελκύσει μεταξύ 2006-2007, με μόλις 11 επενδυτικά έργα, καταγράφοντας την ίδια δυσαρμονία μεταξύ της πραγματικότητας και της αντίληψης των επενδυτών που καταγράφεται και στην παρούσα έρευνα.

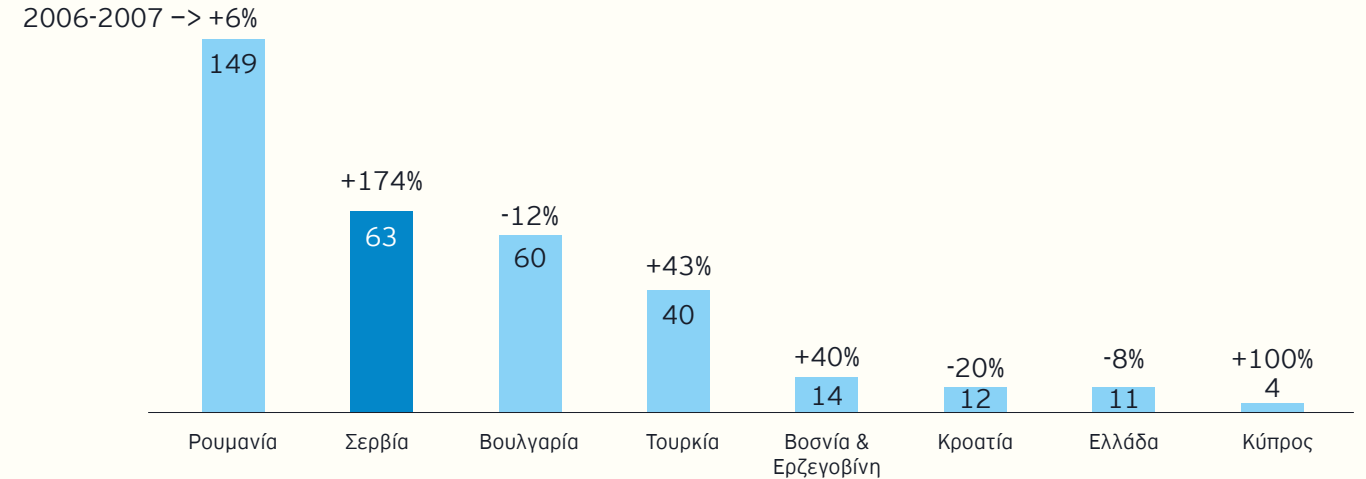
Ερωτώμενοι: 93 που ενδιαφέρονται να αναπτύξουν δραστηριότητα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.
Δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων

Σε ποια χώρα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης σκοπεύετε να αναπτύξετε δραστηριότητα;

25. Southeast Europe Attractiveness Survey 2008: Bridging the gap with Central Europe, EY, 2008

Αριθμός Άμεσων Ξένων Επενδύσεων 2006-2007

Η έρευνα κατέγραφε ως βασικά συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας, σε σχέση με τις γειτονικές της χώρες, την ποιότητα ζωής (39%), το κοινωνικό κλίμα (33%), τις τηλεπικοινωνιακές υποδομές (33%), τη σταθερότητα του πολιτικού και νομοθετικού περιβάλλοντος (30%) και τις υποδομές μεταφορών και logistics (27%). Σε όλες αυτές τις κατηγορίες, η Ελλάδα βρισκόταν στην πρώτη θέση μεταξύ των χωρών της περιοχής. Αντίθετα, βασικές αδυναμίες της χώρας αναδεικνύονταν το φορολογικό πλαίσιο (5%) και το κόστος εργασίας (3%).

Σύμφωνα με την έρευνα του 2008, οι επενδυτές θεωρούσαν ως βασικές προτεραιότητες, για να βελτιώσει η χώρα την εικόνα της ως επενδυτικού προορισμού, τη μείωση της φορολογίας (15%), την εισαγωγή ενός πιο ευέλικτου εργασιακού πλαισίου (14%), την απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών (13%) και τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών (11%). Οι αλλαγές αυτές παραμένουν ζητούμενο και σήμερα.

Τι μέτρα θα προτείνετε για τη βελτίωση της ελκυστικότητας της Ελλάδας ως επενδυτικού προορισμού;

Παρά το γεγονός ότι οι δύο έρευνες δεν ακολούθησαν ακριβώς την ίδια μεθοδολογία, από τη σύγκριση των ευρημάτων τους προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- ▶ Η ποιότητα ζωής παραμένει το ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας.
- ▶ Το κοινωνικό κλίμα και η σταθερότητα του πολιτικού και νομοθετικού περιβάλλοντος, που καταγράφονταν ως θετικά στοιχεία της χώρας το 2008, δεν αποτελούν σήμερα παράγοντα ελκυστικότητας της χώρας, καθώς επηρεάστη-

καν αρνητικά από το κλίμα που διαμορφώθηκε στα χρόνια της κρίσης.

- ▶ Οι δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και οι τηλεπικοινωνιακές υποδομές, εξακολουθούν να συγκαταλέγονται μεταξύ των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας.
- ▶ Ενώ το υψηλό κόστος εργασίας δεν εμφανίζεται πλέον μεταξύ των αρνητικών χαρακτηριστικών της Ελλάδας, το φορολογικό πλαίσιο εξακολουθεί να αποτελεί εμπόδιο για την προσέλκυση επενδύσεων.

5 Προτάσεις

Η ολοκλήρωση της δημοσιονομικής προσαρμογής, η ασφαλής πρόσδεση της χώρας στη ζώνη του ευρώ, η έξοδος της χώρας από το καθεστώς των μνημονίων, η μερική άρση των κεφαλαιακών ελέγχων και η αποκλιμάκωση των επιτοκίων δανεισμού, αλλά και η αποδοχή από τις κεντρικές πολιτικές δυνάμεις της χώρας της ανάγκης προσέλκυσης ΑΞΕ, οδηγούν σταδιακά σε μια σημαντική μεταστροφή του επενδυτικού κλίματος, η οποία αντικατοπτρίζεται με σαφήνεια στα ευρήματα της έρευνάς μας. Συγχρόνως, οι σημερινές εξαιρετικά χαμηλές αποτιμήσεις των επιχειρήσεων, αλλά και της ακίνητης περιουσίας, δημιουργούν μεγάλες ευκαιρίες για όσους επιλέξουν να τοποθετήσουν τα κεφάλαιά τους στη χώρα. Το τοπίο αυτό σηματοδοτεί μια μοναδική ευκαιρία για την Ελλάδα. Ωστόσο, η μεταστροφή του κλίματος δεν πρόκειται από μόνη της να οδηγήσει σε κύμα επενδύσεων της κλίμακας που απαιτείται για να απογειωθεί η ελληνική οικονομία.

Όπως προκύπτει από την πανευρωπαϊκή, αλλά και άλλες διεθνείς έρευνες της ΕΥ, ο ανταγωνισμός για την προσέλκυση επενδύσεων σε παγκόσμιο επίπεδο είναι σήμερα αδυσώπητος. Πέραν των ισχυρών ανεπτυγμένων χωρών, μια σειρά από αναδυόμενες οικονομίες στη Νοτιοανατολική Ασία, αλλά και σε άλλα σημεία του πλανήτη, εφαρμόζουν επιθετικές πολιτικές προσέλκυσης επενδύσεων, μεταβάλλοντας δραστικά τις παγκόσμιες οικονομικές ισορροπίες. Στην περιοχή μας, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης έχουν ήδη αρχίσει και συνεχίζουν να προχωρούν σε ριζικές μεταρρυθμίσεις, αυξάνοντας δραματικά την ελκυστικότητά τους ως επενδυτικών προορισμών.

Υπό τις συνθήκες αυτές, για να κερδίσει μία θέση στον παγκόσμιο επενδυτικό χάρτη η Ελλάδα, χρειάζεται μια δραστική αλλαγή της εικόνας της, ένα “restart”, ώστε να αρθούν οι πολλαπλές επιφυλάξεις που διατηρούν οι επενδυτές και να καταστεί η χώρα πραγματικός πόλος έλξης επενδύσεων.

Απαιτείται, δηλαδή, ο επανασχεδιασμός, από μηδενική βάση, της πολιτικής προσέλκυσης επενδύσεων με στόχο, όχι απλώς να μην αποθαρρύνονται, ή έστω να διευκολύνονται οι επενδυτές, αλλά να τους αναζητά η χώρα επιθετικά, να διερευνά σε βάθος τις ανάγκες και τις προσδοκίες τους και να τις ικανοποιεί προκαταβολικά.

Είναι, επίσης, απαραίτητο να δοθεί έμφαση σε επενδύσεις που δημιουργούν νέες εγκαταστάσεις και θέσεις εργασίας (greenfield projects). Οι εξαγορές και συγχωνεύσεις, οι αποκρατικοποιήσεις και οι επενδύσεις στο real estate είναι σημαντικές και έχουν και αυτές θετικό αντίκτυπο στην οικονομία, αλλά δεν αρκούν για να της εξασφαλίσουν συστηματικά υψηλά ποσοστά αύξησης του ΑΕΠ. Μετά από μια μακρά περίοδο ύφεσης, είναι σαφές ότι η Ελλάδα θα πρέπει τα επόμενα χρόνια να εξασφαλίσει συνεχόμενα υψηλές αυξήσεις του ΑΕΠ (σίγουρα διπλάσιες από αυτές του Ευρωπαϊκού μέσου όρου) για να μπορέσει να επιτύχει πραγματική ανάπτυξη και μια σειρά από βασικούς στόχους, όπως η αντιμετώπιση της ανεργίας, η σταδιακή αύξηση της αμοιβής της εργασίας, η μείωση της φορολογίας και η ενίσχυση του κοινωνικού κράτους.

Για να φέρει αποτελέσματα η νέα αυτή πολιτική, θα πρέπει να γίνει αποδεκτή από το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων της χώρας και των κοινωνικών εταίρων, αλλά και να καταστεί ιδιοκτησία και κορυφαία προτεραιότητα του συνόλου της κρατικής μηχανής. Η εμπειρία μάς διδάσκει ότι δεν αρκεί η ψήφιση νόμων, αν δεν εξασφαλίζεται η εφαρμογή τους στην πράξη και από τον τελευταίο δημόσιο λειτουργό. Χρειάζεται, δηλαδή, ο πολιτικός κόσμος της χώρας να δεσμευθεί στη σταθερή εφαρμογή της νέας πολιτικής για τις επενδύσεις σε μακροπρόθεσμη βάση και την αποφυγή κινήσεων ή δηλώσεων που εξυπηρετούν μικροπολιτικές σκοπιμότητες και εκπέμπουν διαφορετικά μηνύματα.

Χρειάζεται ουσιαστικά να οικοδομηθεί από το μηδέν ένα δραστικά διαφορετικό αφήγημα, το οποίο να επικοινωνηθεί στο πλαίσιο ενός ριζικού rebranding της χώρας, που θα αναδεικνύει το νέο ελληνικό επενδυτικό περιβάλλον, όπως αυτό θα διαμορφωθεί μέσα από τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις.

Οι αλλαγές που θα πρέπει να δρομολογηθούν, κινούνται σε οκτώ βασικούς άξονες:

1

Φορολογικό περιβάλλον

Η αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης, στο πλαίσιο του προγράμματος προσαρμογής των τελευταίων ετών, αποτέλεσε το βασικό εργαλείο για την επίτευξη των δημοσιονομικών πλεονασμάτων, λειτούργησε, όμως, και ως σημαντική τροχοπέδη για την ανάκαμψη της οικονομίας. Σήμερα, οι συντελεστές φορολογίας στην Ελλάδα (φορολογία των επιχειρήσεων και των μερισμάτων, φόρος προστιθέμενης αξίας και φορολογία εισοδήματος) εμφανίζονται ακόμη από τους υψηλότερους, όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο, λειτουργώντας αποτρεπτικά για την προσέλκυση επενδύσεων.

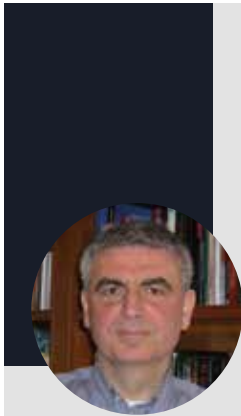
Η έρευνά μας επιβεβαιώνει ότι η μείωση των φορολογικών συντελεστών αποτελεί βασικό ζητούμενο για την επενδυτική κοινότητα, καθώς μία στις δύο επιχειρήσεις (49%) την αναδεικνύουν ως πρώτη προτεραιότητα.

Σήμερα, ένας μεγάλος αριθμός χωρών σε ολόκληρο τον κόσμο έχει επιδοθεί σε μια διαδικασία ανταγωνιστικής μείωσης της φορολογίας, προσπαθώντας να ενισχύσουν την ελκυστικότητά τους ως επενδυτικών προορισμών. Η τάση αυτή έχει ενταθεί σημαντικά μετά τη φορολογική μεταρρύθμιση στις ΗΠΑ. Είναι, συνεπώς, αυτονόητο ότι, εν μέσω αυτού του παγκόσμιου φορολογικού «αναβρασμού», η Ελλάδα δεν μπορεί και δεν πρέπει να εμμένει στην πολιτική της απουσίας ουσιαστικών κινήτρων για επενδύσεις και των υψηλών φόρων, η οποία λειτουργεί και ως κίνητρο για τη φοροδιαφυγή.

Ωστόσο, η πανευρωπαϊκή έρευνα της ΕΥ αναδεικνύει, επίσης, τη σημασία που αποδίδουν οι επενδυτές στη σταθερότητα και προβλεψιμότητα του φορολογικού συστήματος, με το 41% των επιχειρήσεων να την αναφέρουν ως καθοριστικά σημαντικό παράγοντα για την επιλογή του τόπου όπου θα επενδύσουν.

Για να αντιστραφεί αυτή η αρνητική εικόνα, η χώρα μας θα πρέπει να προχωρήσει στον σχεδιασμό και την εξαγγελία ενός προγράμματος, εν ανάγκη σταδιακών, αλλά οπωσδήποτε γενναίων, μειώσεων όλων των κρίσιμων φορολογικών συντελεστών, και να δεσμευτεί στην αυστηρή τήρηση του προγράμματος αυτού. Παράλληλα, θα πρέπει να δεσμευτεί σε ένα μορατόριουμ σε ό,τι αφορά νέες φορολογίες. Τέλος, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην εφαρμογή του σχετικά νέου νομοθετικού πλαισίου στην πράξη, αλλά και στην ψηφιοποίηση όλων των διαδικασιών, μειώνοντας στο ελάχιστο τα περιθώρια ερμηνείας των διατάξεων από τα στελέχη της φορολογικής διοίκησης.

Άποψη

Πάνος Τσακλόγλου
Καθηγητής,
Οικονομικό
Πανεπιστήμιο
Αθηνών

Πού, κατά τη γνώμη σας, θα πρέπει να εστιαστεί η φορολογική πολιτική, ώστε να γίνει η Ελλάδα πιο ελκυστικός προορισμός για ξένους επενδυτές;

Κατά την άποψή μου, τέσσερις είναι οι τομείς στους οποίους πρέπει να εστιαστεί κατά προτεραιότητα η φορολογική πολιτική, ώστε να καταστεί η Ελλάδα ελκυστικός προορισμός για ξένες επενδύσεις:

- ▶ Πρέπει να μειωθεί ο φορολογικός συντελεστής των επιχειρηματικών κερδών, ο οποίος είναι πολύ υψηλότερος από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, θα μειωθεί και η συνολική φορολογική επιβάρυνση του κεφαλαίου, η οποία, ναι μεν στη χώρα μας βρίσκεται κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο, είναι, όμως, υψηλότερη από ό,τι στους περισσότερους άμεσους ανταγωνιστές μας.
- ▶ Σταδιακά, πρέπει να μειωθούν οι ασφαλιστικές εισφορές. Το tax wedge στην Ελλάδα είναι ένα από τα υψηλότερα στην Ε.Ε., αποθαρρύνει τις επενδύσεις και την αύξηση της απασχόλησης.
- ▶ Πρέπει να μειωθεί το κόστος ενέργειας του επιχειρηματικού τομέα και, ιδίως, της βιομηχανίας, που είναι από τα υψηλότερα στην Ε.Ε., μέσω μείωσης της σχετικής φορολογίας (αλλά και της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας στην παραγωγή ενέργειας).
- ▶ Πρέπει να εφαρμοσθεί η τακτική των «επιταχυνόμενων αποσβέσεων» για δαπάνες οι οποίες έχουν μεγάλο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα και μπορούν να οδηγήσουν σε αυξημένη απασχόληση άνεργου εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, όπως οι δαπάνες για έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και καινοτομία.

2

Ανθρώπινο κεφάλαιο

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, οι επιχειρήσεις αναγνωρίζουν τις δεξιότητες του εγχώριου ανθρώπινου δυναμικού ως το δεύτερο σημαντικότερο πλεονέκτημα της Ελλάδας, μετά την ποιότητα ζωής. Συγχρόνως, όμως, οι επιχειρήσεις εκτιμούν ότι η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων θα έπρεπε να αποτελέσει τη δεύτερη σημαντικότερη προτεραιότητα της χώρας για τη βελτίωση της ελκυστικότητάς της.

Η χώρα μας διαθέτει, πράγματι, ένα καλά καταρτισμένο εργατικό δυναμικό, αλλά και ένα υψηλό ποσοστό πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, περιλαμβανομένων πολλών αποφοίτων ξένων πανεπιστημίων. Ωστόσο, στο σημερινό παγκόσμιο περιβάλλον που μεταβάλλεται με ραγδαίους ρυθμούς, με καταλύτη τις εξελίξεις της τεχνολογίας και την ψηφιακή επανάσταση, η χώρα δεν μπορεί να επαναπαυθεί στο υπάρχον επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού της. Η επέλαση της τεχνολογίας καταργεί θέσεις εργασίας, ενώ, συγχρόνως, δημιουργεί νέες με εντελώς διαφορετικές απαιτήσεις. Το 65% των παιδιών που ξεκινούν το σχολείο σήμερα θα καταλήξει σε θέσεις εργασίας που δεν υπάρχουν ακόμη²⁶.

Όπως επιβεβαιώνει και η πανευρωπαϊκή μας έρευνα, μία στις τέσσερις επιχειρήσεις (24%) εκτιμά ότι ο επανασχεδιασμός του εκπαιδευτικού συστήματος πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα για την Ευρώπη στο σύνολό της. Επιπλέον, η πρόσβαση σε καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό και, ειδικότερα, η διαθεσιμότητα προσωπικού με τεχνικές δεξιότητες, αποτελούν καθοριστικά σημαντικούς παράγοντες για την επιλογή του τόπου όπου θα πραγματοποιηθεί μια επένδυση.

Η χώρα μας πρέπει να κινηθεί σε τρεις βασικούς άξονες για να καλύψει το χάσμα δεξιοτήτων που τείνει να δημιουργηθεί:

1. Να ενθαρρύνει τον εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών και την ευθυγράμμισή τους με τις πραγματικές ανάγκες της σημερινής και της αυριανής αγοράς εργασίας. Το μίγμα των ειδικοτήτων που αποκτούν οι φοιτητές των ελληνικών πανεπιστημίων έχει ελάχιστα διαφοροποιηθεί τα τελευταία χρόνια, δίνοντας έμφαση σε τομείς που δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες και οδηγώντας

σε έναν φαινομενικά παράδοξο συνδυασμό υψηλής ανεργίας και ελλείψεων σε κρίσιμες ειδικότητες. Είναι ξεκάθαρο ότι πρέπει να υπάρξει στενότερη διασύνδεση των πανεπιστημίων με την αγορά εργασίας. Το ζήτημα αυτό έχει αναλύσει διεξοδικά η ΕΥ σε προηγούμενη έρευνά της²⁷.

2. Να ενισχύσει την επανακατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού της, με τη συνδρομή τόσο των κρατικών δομών, όσο και των ιδιωτικών επιχειρήσεων, ούτως ώστε οι σημερινοί εργαζόμενοι, ή άνεργοι, να αποκτήσουν τις δεξιότητες που απαιτεί το νέο διεθνές περιβάλλον. Αυτές δεν αφορούν μόνο στην ψηφιακή τεχνολογία και άλλες εξειδικευμένες δεξιότητες, αλλά και στα λεγόμενα soft skills, τον συνδυασμό, δηλαδή, των κοινωνικών και ανθρώπινων δεξιοτήτων, προσόντων και χαρακτηριστικών, που επιτρέπουν στους ανθρώπους να λειτουργούν αποτελεσματικά στο εργασιακό ή άλλο περιβάλλον τους, να συνεργάζονται με τους συναδέλφους τους και να πετυχαίνουν τους στόχους τους.
3. Να δώσει γενναία κίνητρα για την προσέλκυση ξένων επιστημόνων, αλλά, κυρίως, για τον επαναπατρισμό των νέων Ελλήνων που κατέφυγαν στο εξωτερικό τα τελευταία χρόνια, αναζητώντας εργασία. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της μείωσης της φορολογίας εισοδήματος και, ιδίως, των ασφαλιστικών εισφορών για τις ομάδες αυτές, ή ακόμη και της μερικής κάλυψης των εξόδων μετεγκατάστασης. Μια πολιτική αντιστροφής του brain drain, όπως αυτές που εφαρμόζονται με επιτυχία σε χώρες όπως η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Κύπρος, θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε σημαντική μεταφορά τεχνολογίας ιδιαίτερα σε κρίσιμους τομείς, όπως η ψηφιακή τεχνολογία, και να μετατρέψουν μακροπρόθεσμα το brain drain από πληγή σε συγκριτικό πλεονέκτημα.

26. The Future of Jobs Report 2016, World Economic Forum, 2016

27. Εκπαίδευση, επιχειρηματικότητα και απασχόληση: Ζητείται προσέγγιση, ΕΥ, Endeavor, ΟΠΑ, Ιούλιος 2017

3

Εξάλειψη των γραφειοκρατικών εμποδίων

Το γραφειοκρατικό και διοικητικό περιβάλλον βρίσκεται στην προτελευταία θέση μεταξύ των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας, και μάλιστα συγκέντρωσε τις περισσότερες αρνητικές απαντήσεις, γεγονός που επιβεβαιώνει την οδυνηρή πραγματικότητα που βιώνουν όλες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη χώρα, αλλά και οι επίδοξοι επενδυτές.

Κορυφαία προβλήματα σε αυτήν την κατηγορία είναι, μεταξύ άλλων, ο μεγάλος αριθμός εγκρίσεων που απαιτούνται για την έναρξη μιας δραστηριότητας, ή την υλοποίηση μιας επένδυσης, ο μεγάλος και απροσδιόριστος χρόνος αναμονής για τη λήψη της έγκρισης, η αλληλοεπικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ συναρμόδιων υπουργείων και κρατικών φορέων, οι δυσλειτουργίες του ρυθμιστικού πλαισίου, η πολυνομία και το πλήθος των ερμηνευτικών διατάξεων, τα συμπτώματα αδιαφάνειας και διαφθοράς, ο βραδύς χρόνος απονομής της δικαιοσύνης που δημιουργεί αίσθηση ανασφάλειας δικαίου, κ.α.

Όπως αναφέρεται και στο Κεφάλαιο 2, σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας²⁸, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 67^η θέση μεταξύ 190 χωρών.

Κατάταξη της Ελλάδας από την Παγκόσμια Τράπεζα μεταξύ 190 χωρών ως προς βασικά κριτήρια ευκολίας της επιχειρηματικής δραστηριότητας

Ευκολία επιχειρηματικής δραστηριότητας	67
Έναρξη λειτουργίας επιχείρησης	37
Αντιμετώπιση αδειών οικοδομής	58
Εξασφάλιση ηλεκτροδότησης	76
Καταχώρηση περιουσιακών δικαιωμάτων	145
Εξασφάλιση χρηματοδότησης	90
Προστασία επενδυτών μειοψηφίας	43
Πληρωμή φόρων	65
Διασυνοριακό εμπόριο	29
Εκτέλεση συμβάσεων	131
Διαχείριση πτώχευσης	57

28. Ease of Doing Business, Παγκόσμια Τράπεζα, 2018

Με βάση τα ευρήματα της έρευνας και την εικόνα που έχει σχηματίσει η ΕΥ από την καθημερινή της επαφή με την επενδυτική κοινότητα, τρεις κινήσεις θα μπορούσαν να λειτουργήσουν καταλυτικά για την αντιστροφή του σημερινού αρνητικού κλίματος:

1. Συγκέντρωση όλων των αρμοδιοτήτων για την προσέλκυση, διευκόλυνση και αδειοδότηση νέων επενδύσεων σε έναν επιτελικό φορέα - υπουργείο. Ο φορέας αυτός, θα λειτουργούσε ως ένα one-stop-shop και, πλην των άλλων, θα δρούσε πυροσβεστικά για την άμεση επίλυση προβλημάτων που ανακύπτουν στην πορεία υλοποίησης μιας επένδυσης.
2. Θέσπιση ανώτατου χρονικού ορίου για την εξέταση μιας αίτησης, μετά την πάροδο του οποίου η έγκριση θα θεωρείται ότι έχει χορηγηθεί.
3. Δυνατότητα προσωρινής νόμιμης λειτουργίας μιας επιχείρησης, ή υλοποίησης μιας επένδυσης, υπό την αίρεση της έγκρισής της σε εύλογο χρονικό διάστημα.

Είναι αυτονόητο ότι για τη βελτίωση της εικόνας σε μακροπρόθεσμη βάση, πρέπει, παράλληλα, να προχωρήσουμε στην απλούστευση της σχετικής νομοθεσίας, να ενισχύσουμε την ψηφιοποίηση και αυτοματοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών και να προχωρήσουμε στην επιμόρφωση των στελεχών της διοίκησης, με κύριο στόχο την εμπέδωση μιας πελατοκεντρικής νοοτροπίας. Παράλληλα, πρέπει να ληφθούν μέτρα για την επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης, μέσω της αποσυμφόρησης των δικαστηρίων από υποθέσεις που μπορούν να ρυθμιστούν εξωδικαστικά, της ψηφιοποίησης των διαδικασιών και της ενίσχυσης του θεσμού της διαιτησίας.

4

Στήριξη του τομέα της τεχνολογίας και καινοτομίας

Ο τομέας της ψηφιακής τεχνολογίας προσέλκυσε σχεδόν μία στις πέντε (19%) άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ευρώπη το 2018, και βρίσκεται στην κορυφή της κατάταξης τα τελευταία έξι χρόνια. Ο αριθμός των ΑΙΕ στην Ευρώπη έχει υπερδιπλασιασθεί από το 2013, ενώ τα επιχειρηματικά κεφάλαια που άντλησαν οι εταιρείες τεχνολογίας στο ίδιο διάστημα υπερτετραπλασιάστηκαν. Ο τομέας αναπτύσσεται με πενταπλάσιο ρυθμό από την υπόλοιπη οικονομία, ενώ οι εργαζόμενοι το 2018 αυξήθηκαν κατά 4%, έναντι 1,1% για το σύνολο της απασχόλησης.

Ωστόσο, ενώ το 39% όσων συμμετείχαν στην πανευρωπαϊκή έρευνα εκτιμούν ότι η ψηφιακή τεχνολογία θα αποτελέσει την κινητήριο δύναμη της ανάπτυξης στην Ευρώπη, το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα μας είναι μόλις 18%.

Η Ελλάδα δεν έχει την πολυτέλεια να απουσιάσει από το πεδίο όπου θα δοθεί η μάχη της ανάπτυξης τις επόμενες δεκαετίες. Μπορεί να προσελκύσει εταιρείες που θα επενδύσουν στην ανάπτυξη λογισμικού, κέντρα R&D, κέντρα αριστείας για την Τεχνητή Νοημοσύνη, τα data analytics και τη ρομποτική, service centers, υπηρεσίες cloud, κλπ. Για να αντιστραφεί, όμως, η αρνητική σημερινή εικόνα, απαιτούνται παρεμβάσεις σε πολλά διαφορετικά μέτωπα:

1. Ανάπτυξη ψηφιακών υποδομών

Ενώ η γρήγορη και αξιόπιστη συνδεσιμότητα αποτελεί την προφανή πρώτη προϋπόθεση για την ανάπτυξη επιχειρήσεων τεχνολογίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή²⁹ κατατάσσει την Ελλάδα, με την Κροατία και την Ιταλία, στις τρεις τελευταίες θέσεις με βάση το κριτήριο αυτό (ultrafast broadband). Η Ελλάδα βρίσκεται, επίσης, στην 22^η θέση ως προς την ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις και στην προτελευταία, 27^η, θέση ως προς τη διαθεσιμότητα και χρήση ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών. Είναι, επίσης, από τις χώρες με το ακριβότερο κόστος χρήσης του internet στην Ευρώπη, αλλά και στον κόσμο³⁰. Είναι προφανές ότι, αν η χώρα μας δεν προχωρήσει με άλματα σε αυτούς τους τομείς, δεν μπορεί να φιλοδοξεί με αξιώσεις να προσελκύσει επενδύσεις στον τομέα της τεχνολογίας.

2. Αξιοποίηση Τεχνητής Νοημοσύνης

Την ώρα που η Τεχνητή Νοημοσύνη (AI) αποτελεί πλέον σημαντικό εργαλείο για πολλές επιχειρήσεις, αλλά και κυβερνήσεις παγκοσμίως, η χώρα μας έχει πολύ δρόμο για να εντάξει και να αξιοποιήσει αποτελεσματικά την Τεχνητή Νοημοσύνη. Αξίζει να αναφερθεί πως η χώρα μας κατατάσσεται στην 49^η θέση (με βαθμολογία 5,760 στα 10) μεταξύ 194 χωρών, στον Δείκτη Κυβερνητικής Ετοιμότητας για την Τεχνητή Νοημοσύνη για το 2019³¹, πίσω από χώρες όπως η Βουλγαρία (47^η), η Βραζιλία (40^η), η Πολωνία (27^η) και η Ινδία (17^η). Καθώς η Τεχνητή Νοημοσύνη αναμένεται να προσθέσει 15 τρις δολάρια στην παγκόσμια οικονομία έως το 2030, με τα οφέλη να διαχέονται σε ολόκληρη την οικονομία, η Ελλάδα θα πρέπει να αναγάγει την ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης στην επιχειρηματική πρακτική σε βασική προτεραιότητα.

29. Digital Economy and Society Index Report 2019 (DESI): Country Report - Greece, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019

30. Worldwide mobile data pricing: The cost of 1GB of mobile data in 230 countries, Cable, Μάρτιος 2019

31. Government Artificial Intelligence Readiness Index 2019, Oxford Insights & International Development Research Centre, 2019

32. Gross domestic spending on R&D, Ο.Ο.Σ.Α., 2018

33. Digital Economy and Society Index Report 2019 (DESI): Country Report - Greece, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019

3. Ενίσχυση έρευνας και ανάπτυξης

Οι δαπάνες R&D στην Ελλάδα το 2017 αντιστοιχούσαν στο 1,13% του ΑΕΠ, έναντι 1,96% στην Ευρωπαϊκή Ένωση και 2,37% στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.³². Η υστέρηση αφορά τόσο στον δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Το πρόβλημα, ωστόσο, εντείνεται από την έλλειψη συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και επιχειρηματικού κόσμου. Η προσέγγιση των δύο αυτών χώρων πρέπει να ενθαρρυνθεί, ούτως ώστε το προϊόν της έρευνας να μπορεί να μετατραπεί σε διεθνώς εμπορεύσιμες εφαρμογές.

4. Στήριξη νεοφυών επιχειρήσεων

Η άνθιση των start-up επιχειρήσεων στην Ελλάδα προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ένα πολύ πιο θετικό φορολογικό πλαίσιο, απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, μείωση του διοικητικού και ρυθμιστικού βάρους και ανάπτυξη νέων ευέλικτων χρηματοδοτικών εργαλείων.

5. Ανθρώπινο δυναμικό

Τα προαναφερθέντα κίνητρα για την προσέλκυση ξένων επιστημόνων και τον επαναπατρισμό των Ελλήνων, αλλά και τα ζητήματα του επανασχεδιασμού των προγραμμάτων σπουδών και της επανακατάρτισης, αφορούν ιδιαίτερα και στον τομέα της τεχνολογίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μόνο το 46% των ατόμων ηλικίας 16 έως 74 είχαν το 2017 τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες (έναντι 57% στην Ε.Ε.), ενώ το ποσοστό των ειδικών Τεχνολογίας, Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), μεταξύ των εργαζομένων, δεν ξεπερνά το 1,4%, έναντι 3,7% στην Ε.Ε.³³

6. Αγροδιατροφικός τομέας

Η Ελλάδα διαθέτει μια μακρά παράδοση και όλες τις προϋποθέσεις για να πρωτοστατήσει στην επανάσταση που συντελείται στον αγροδιατροφικό τομέα. Η τεχνολογία βρίσκεται στο επίκεντρο της επανάστασης αυτής, υποσχόμενη να δώσει λύση στη διαρκώς αυξανόμενη παγκόσμια ζήτηση για τρόφιμα και στον ανταγωνισμό για τους περιορισμένους φυσικούς πόρους. Η προσέλκυση επενδύσεων τεχνολογίας μπορεί να μετατρέψει την Ελλάδα σε παγκόσμιο κέντρο αριστείας και έρευνας στον αγροδιατροφικό τομέα.

5

Υποδομές και δίκτυα Μεταφορών & Logistics

Παρόλο που ο κλάδος των Μεταφορών & Logistics προσελκύει μεγάλο μέρος ΑΞΕ στην Ελλάδα και ήδη παρουσιάζει μια καλύτερη εικόνα σήμερα, ωστόσο, με βάση την τελευταία σχετική έρευνα της ΕΥ Ελλάδος³⁴, υπάρχουν ακόμα αρκετές προκλήσεις, οι οποίες χρήζουν βελτίωσης.

Πιο συγκεκριμένα, οι υποδομές των λιμανιών απαιτούν:

- Καλύτερη συνεργασία μεταξύ των λιμανιών, προκειμένου να ανταλλάσσουν μεταξύ τους βέλτιστες πρακτικές.
- Προώθηση της ιδιωτικοποίησης των περιφερειακών λιμανιών, παρόμοιες με την περίπτωση του λιμανιού του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης.
- Δημιουργία υποδομών logistics ενδοχώρας (hinderland) πέριξ των λιμανιών.
- Συγχρονισμό όλων των υπηρεσιών, ώστε να λειτουργούν 24/7 (συμπεριλαμβανομένων των τελωνείων), προκειμένου να αποφεύγονται τα τέλη αποθηκών και να μειώνεται ο χρόνος παράδοσης.

Από την άλλη πλευρά, οι σιδηροδρομικές και οι οδικές υποδομές έχουν ανάγκη για:

- Καλύτερη σύνδεση μεταξύ του ελληνικού σιδηροδρομικού δικτύου και του δικτύου της Κεντρικής Ευρώπης.
- Επιτάχυνση των ιδιωτικών επενδύσεων στις λειτουργίες των σιδηροδρόμων.
- Ολοκληρωμένες σιδηροδρομικές εμπορευματικές και οδικές εμπορευματικές υπηρεσίες, προκειμένου να καλύπτονται μεγάλες πόλεις.
- Ανάπτυξη του δικτύου αυτοκινητοδρόμων, με την προώθηση των υπόλοιπων σημαντικών αξόνων (π.χ. ΒΟΑΚ, Ιόνια Οδός μέχρι την Κακαβιά, σύνδεση Ιονίας Οδού με λιμάνι Αστακού, κλπ.).

Οι υποδομές logistics ενδοχώρας (hinderland) και υπηρεσιών 3PL/4PL, απαιτούν:

- Δημιουργία 3-5 πάρκων logistics, κάποια από αυτά για εξειδικευμένους κλάδους (π.χ. agrilogistics centers).
- Κίνητρα για τη δημιουργία νέων και υψηλών προδιαγραφών κέντρων αποθήκευσης και διανομής, με χαμηλό περιβαλλοντικό αποτύπωμα και με τη λήψη ειδικών πιστοποιήσεων (π.χ. LEED, BREEAM compliant warehouses).

- Κίνητρα (π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις) για την αντικατάσταση του παλιού στόλου οχημάτων.

Τέλος, είναι σημαντικό οι τελωνειακές υποδομές να αναπτύξουν τις ψηφιακές τους λειτουργίες, εξαφανίζοντας ή μειώνοντας τη γραφειοκρατία και λειτουργώντας με λογική 24/7.

6

Η εργασία του μέλλοντος

Η παγκόσμια οικονομία κινείται σήμερα ολοταχώς προς ένα νέο μοντέλο εργασίας, με βασικούς καταλύτες την τεχνολογική επανάσταση, αλλά και τις προσδοκίες και απαιτήσεις, ιδιαίτερα των νεότερων εργαζομένων. Οι αλλαγές που επέρχονται αφορούν στο ωράριο, τον τόπο εργασίας, αλλά και τη σχέση εργαζομένου-επιχείρησης.

- Οι millennials, και ιδιαίτερα οι νέες γυναίκες, διεκδικούν ευέλικτα ωράρια εργασίας, αλλά και τη δυνατότητα να εργάζονται και από το σπίτι, για να μπορούν να συνδυάσουν με τον τρόπο που τους εξυπηρετεί καλύτερα τις επαγγελματικές με τις προσωπικές και οικογενειακές τους υποχρεώσεις.
- Η ψηφιακή επανάσταση αλλάζει δραστικά τα δεδομένα της εργασίας, δίνοντας σε πολλούς εργαζόμενους τη δυνατότητα να εργάζονται από μεγάλη απόσταση, ή ακόμα και από διαφορετική χώρα, σε σχέση με την έδρα της επιχείρησης.
- Καθώς σε ολόκληρο τον κόσμο αναπτύσσεται το φαινόμενο του gig economy, μια σειρά από εξειδικευμένες εργασίες ανατίθενται όλο και συχνότερα σε εξωτερικούς συνεργάτες (outsourcing), με το 48% των επιχειρήσεων να δηλώνουν ότι σκοπεύουν να χρησιμοποιήσουν εξωτερικούς συνεργάτες για συγκεκριμένες εξειδικευμένες εργασίες³⁵.
- Τέλος, τεχνολογικές αλλαγές, ιδιαίτερα η εξέλιξη της ρομποτικής και της Τεχνητής Νοημοσύνης, αλλάζουν δραστικά την ισορροπία μεταξύ ανθρώπων και μηχανών στον χώρο εργασίας, υποκαθιστώντας κυρίως επαναλαμβανόμενες εργασίες ρουτίνας και δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας με εντελώς διαφορετικές απαιτήσεις.

Για να μπορέσει η χώρα μας να σταθεί ανταγωνιστικά στο νέο αυτό περιβάλλον εργασίας, θα πρέπει το ανθρώπινο δυναμικό της να αναπτύξει νέες δεξιότητες που συνδέο-

νται κυρίως με ανθρώπινα χαρακτηριστικά, όπως η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη, η ικανότητα λήψης αποφάσεων και επίλυσης σύνθετων προβλημάτων, η καινοτομία, και η ενσυναίσθηση. Αυτό θα πρέπει να γίνει σε μικρό χρονικό διάστημα, καθώς η ταχύτητα των αλλαγών περιορίζει διαρκώς τον χρονικό ορίζοντα της απόκτησης νέων δεξιοτήτων.

Παράλληλα, η Ελλάδα θα πρέπει να προσαρμόσει στο νέο περιβάλλον το θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο σε ό,τι αφορά την εργασία. Η χώρα μας έχει κάνει, κατά τα τελευταία δέκα χρόνια, σημαντικά βήματα απομάκρυνσης από το αρτηριοσκληρωτικό μοντέλο εργασιακών σχέσεων που είχε επικρατήσει. Αυτά, όμως, επικεντρώθηκαν κυρίως σε ό,τι αφορά τους περιορισμούς στις δυνατότητες απόλυσης και λιγότερο σε όλες τις άλλες πτυχές της ζητούμενης ευελιξίας που συνδέονται με το πού, το πότε, αλλά και το πώς δουλεύει ένας εργαζόμενος. Αν η χώρα μας θέλει να προσελκύσει διεθνείς επιχειρήσεις, αλλά και αξιόλογο ανθρώπινο δυναμικό, ιδιαίτερα στους πιο δυναμικούς τομείς της τεχνολογίας και της καινοτομίας, θα πρέπει να προσαρμόσει την εργασιακή της νομοθεσία στα νέα δεδομένα, με την αυτόνομη προϋπόθεση της προστασίας των θεμελιωδών εργασιακών δικαιωμάτων.

7

Μεγέθυνση των ΜμΕ και τόνωση εξωστρέφειας

Οι επενδυτές που μετείχαν στην έρευνα της ΕΥ αναφέρουν την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ) ως έναν από τους βασικούς τομείς όπου πρέπει να επικεντρωθεί η προσπάθεια βελτίωσης της ελκυστικότητας της Ελλάδας. Όπως και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έτσι και στην Ελλάδα, οι ΜμΕ αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της παραγωγικής βάσης, απαρτίζοντας το 99,9% του συνόλου των επιχειρήσεων, απασχολώντας το 87% του εργατικού δυναμικού και συνεισφέροντας σε προστιθεμένη αξία το 22% επί συνόλου ελληνικής οικονομίας³⁶. Οι ελληνικές επιχειρήσεις, όμως, εμφανίζουν συγκριτικά υψηλό κατακερματισμό, χαμηλή παραγωγικότητα και χαμηλή εξωστρέφεια.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, το μέγεθος έχει αναδειχθεί ως η κύρια συνιστώσα της επίδοσης και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Θα πρέπει, συνεπώς, να εξεταστούν διαδρομές και βέλτιστες πρακτικές που θα μπορούσαν να οδηγή-

σουν σε μεγαλύτερες επιχειρήσεις (scale-up). Στον βαθμό που αποκτηθεί η κρίσιμη μάζα και ξεπεραστούν τα πρώτα εμπόδια που συναντούν οι ελληνικές επιχειρήσεις, με δεδομένη την περιορισμένη ζήτηση από την εσωτερική οικονομία, οι εξαγωγές καθίστανται ο κύριος μοχλός και διαδρομή μεγέθυνσης. Διαπιστώνεται, έτσι, μια ανατροφοδοτούμενη σχέση μεταξύ μεγέθους επιχείρησης και εξαγωγών.

Η επίτευξη μεγαλύτερων μεγεθών καθίσταται δυνατή μέσα από την εμπέδωση μιας κουλτούρας συνεργασιών και συγχωνεύσεων, τη διαμόρφωση του προϊόντος, τη βελτιστοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας. Επιπρόσθετα, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να υιοθετήσουν μια εξαγωγική κουλτούρα, να οργανώσουν τμήμα εξαγωγών, να αναπτύξουν το δίκτυο διανομής τους και, γενικά, να δημιουργήσουν όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την υποστήριξη του εγχειρήματος των εξαγωγών.

Παράλληλα, η δημιουργία μεγαλύτερων και περισσότερο αποδοτικών επιχειρηματικών σχημάτων, τα οποία θα είναι σε θέση να ανταγωνιστούν διεθνώς, καθιστά ευκολότερη την προσέλκυση επιχειρηματικών ή τραπεζικών κεφαλαίων.

Η Πολιτεία, από την πλευρά της, θα πρέπει να παρέχει τα ανάλογα κίνητρα στις επιχειρήσεις, π.χ. φορολογικά κίνητρα, μείωση της γραφειοκρατίας, κίνητρα για συγχωνεύσεις, βελτίωση του θεσμικού πλαισίου εξυγίανσης και των πτωχευτικών διαδικασιών αναφορικά με τις ΜμΕ, βελτίωση υποδομών, μείωση του κόστους ενέργειας, κτλ. Η δημιουργία ενός εθνικού brand θα έπρεπε να αποτελεί προτεραιότητα, δίνοντας έμφαση εκεί που έχουμε πραγματικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Εξέχουσας σημασίας είναι και η δημιουργία παρατηρητηρίων για τη μεγέθυνση των ΜμΕ (scale-up observatory) και τις εξαγωγές.

Συνεπώς, η λογική της γενικότερης διεθνοποίησης των ελληνικών επιχειρήσεων και της ενσωμάτωσης στις διεθνείς αλυσίδες αξίας, εστιάζοντας στην παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας και προστιθεμένης αξίας, με χαμηλό κόστος μέσω της επίτευξης οικονομικών κλίμακας, θα πρέπει να αποτελεί μια εθνική στρατηγική επιλογή για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

34. Αξιολογώντας την Ελλάδα ως Κόμβο Logistics, ΕΥ Ελλάδος και o.mind Creatives, Μάιος 2018

35. The Future of Jobs Report 2018, World Economic Forum, 2018

36. Οι μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, Μέρος Α: Συμβολή στην οικονομία, εξελίξεις και προκλήσεις, ΣΕΒ, ΕΥ, 2017

8

Πρόσβαση σε χρηματοδότηση

Είναι γνωστά τα προβλήματα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και η ουσιαστική αδυναμία παροχής ρευστότητας προς τις επιχειρήσεις. Η κατάσταση αυτή αναμένεται να βελτιωθεί σταδιακά, κυρίως μέσω της αντιμετώπισης του ζητήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Παράλληλα, όμως, πρέπει να ενθαρρυνθεί η δημιουργία νέων ευέλικτων μορφών χρηματοδότησης, μέσω προσέλκυσης, για παράδειγμα, ιδιωτικών επιχειρηματικών κεφαλαίων, τα οποία θα χρηματοδοτούν διαφορετικά στάδια του κύκλου ζωής μιας εταιρείας, και τα οποία εμπίπτουν σε διαφορετικά προφίλ κινδύνου (π.χ. Seed Capital, Angel Investors, Venture Capital, Private Equity, Crowdfunding, Microfinancing). Αυτό προϋποθέτει τη δημιουργία ενός οικοσυστήματος καινοτομίας, στα πρότυπα άλλων ευρωπαϊκών χωρών (π.χ. Ολλανδία), με τη συμβολή της εκάστοτε κυβέρνησης και της Πολιτείας, είτε μέσω της μείωσης της γραφειοκρατίας και της παροχής φορολογικών κινήτρων, είτε με τη συγχρηματοδότηση καινοτόμων επιχειρηματικών σχεδίων.

Οι τομές και μεταρρυθμίσεις που περιγράφονται στο κεφάλαιο αυτό, οι οποίες προκύπτουν από την ανάλυση των διαπιστώσεων της επενδυτικής κοινότητας, θα απαιτήσουν χρόνο, επιμονή και, κυρίως, ρήξεις με παγιωμένες αντιλήψεις και πρακτικές για να υλοποιηθούν. Η Ελλάδα, όμως, δεν έχει την πολυτέλεια να περιμένει χρόνια για την ολοκλήρωσή τους. Είναι, συνεπώς, σημαντικό να δώσει το στίγμα της νέας προσέγγισης με ορισμένες εμβληματικές κινήσεις, οι οποίες, εφόσον προβληθούν κατάλληλα, θα δώσουν το έναυσμα για την αντιστροφή της αρνητικής εικόνας της χώρας μας.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, η χώρα μας συγκεντρώνει σήμερα, για πρώτη φορά μετά από χρόνια, την προ-

σοχή της επενδυτικής κοινότητας, η οποία παρακολουθεί με προσοχή, αναμένοντας τις επόμενες κινήσεις της ελληνικής Πολιτείας. Από τις κινήσεις αυτές θα κριθεί αν το ενδιαφέρον των επενδυτών θα μετατραπεί σε συγκεκριμένα επενδυτικά έργα. Πρόκειται για ένα παράθυρο ευκαιρίας, που στο σημερινό, άκρως ανταγωνιστικό και ευμετάβλητο διεθνές περιβάλλον, δε θα παραμείνει ανοικτό για πολύ χρόνο.

Η κατεύθυνση στην οποία πρέπει να κινηθούμε είναι σαφής. Τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσουμε προκύπτουν και από την πορεία άλλων χωρών που βελτίωσαν εντυπωσιακά τις επιδόσεις τους. Είναι η ώρα για να περάσουμε από τις διακηρύξεις στην υλοποίηση.

Ταυτότητα της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων, από το CSA Institute, για λογαριασμό της EY, μεταξύ 3 και 24 Απριλίου 2019. Συνολικά, διεξήχθησαν 202 συνεντεύξεις, εκ των οποίων 99 στην Ελλάδα και 103 στο εξωτερικό. Καθώς από τη δεύτερη κατηγορία, 11 επιχειρήσεις έχουν ήδη παρουσία στην Ελλάδα, συνολικά το 55% των επιχειρήσεων του δείγματος (110) δραστηριοποιούνται στη χώρα μας.

Οι επιχειρήσεις προέρχονται (πλην της Ελλάδας) από 19 χώρες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις χώρες προέλευσης των σημερινών και δυνητικών ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα.

Συλλογή δεδομένων

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων σε επιχειρήσεις από **20** χώρες

Σε **4** γλώσσες (ελληνικά, γερμανικά, αγγλικά και γαλλικά)

Χρόνος διεξαγωγής έρευνας

Μεταξύ **3** και **24** Απριλίου 2019

Αντιπροσωπευτικό δείγμα

Οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα προέρχονται από χώρες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις χώρες προέλευσης των σημερινών και δυνητικών ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα

Συμμετείχαν 202 στελέχη από ξένες επιχειρήσεις:

99 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα

103 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εκτός Ελλάδας

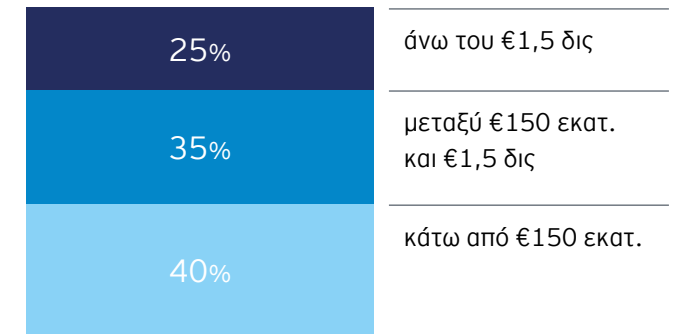
↳ **11** εκ των οποίων έχουν ήδη παρουσία στην Ελλάδα

Συνολικά, το 55% των επιχειρήσεων του δείγματος (n=110) δραστηριοποιούνται στη χώρα μας

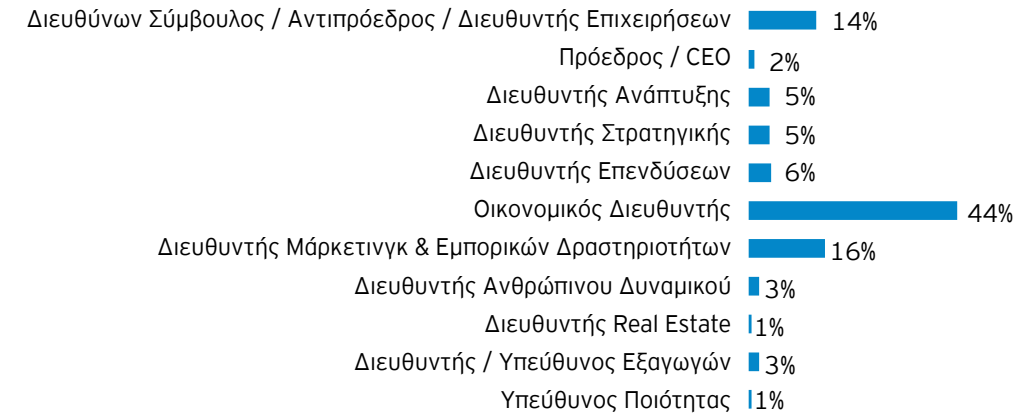
Το δείγμα κάλυπτε όλα τα μεγέθη επιχειρήσεων: το 40% πραγματοποιεί κύκλο εργασιών έως €150 εκατ., το 35% μεταξύ €150 εκατ. και €1,5 δις, και το 25% άνω των €1,5 δις.

Η έρευνα διενεργήθηκε σε μια ομάδα στελεχών με μεγάλο εύρος αρμοδιοτήτων και θέσεων στην ιεραρχία των επιχειρήσεων.

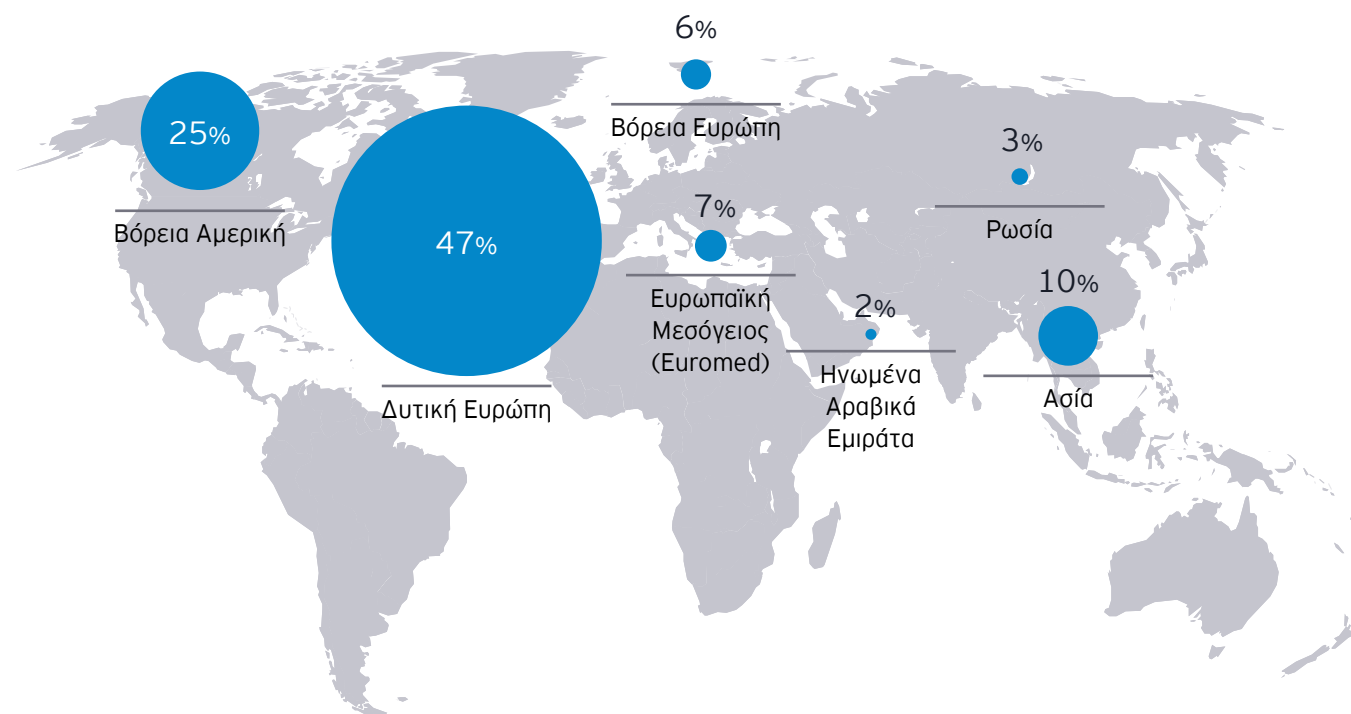
Μέγεθος εταιρειών (κύκλος εργασιών)

Επαγγελματική θέση ερωτηθέντων

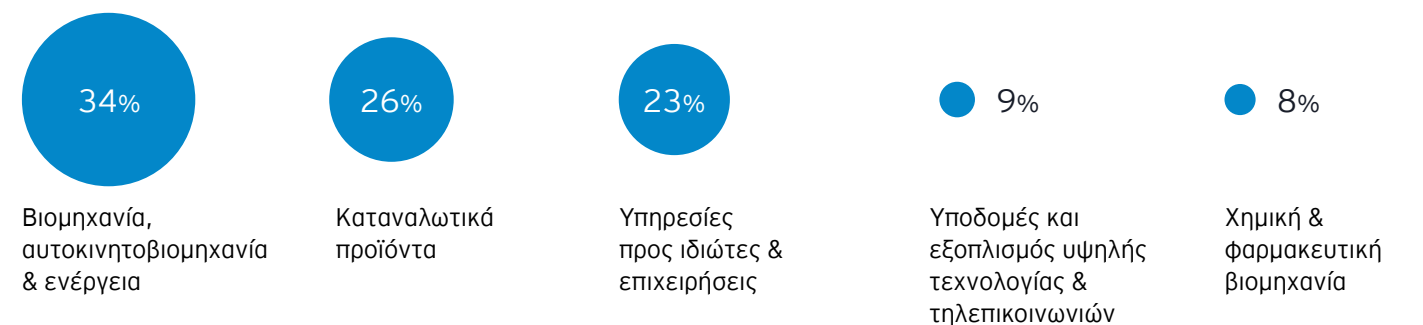
Χώρα προέλευσης επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα

Εξασφαλίστηκε, επίσης, η αντιπροσώπευση όλων των βασικών τομέων και κλάδων της οικονομίας: βιομηχανία, αυτοκινητοβιομηχανία και ενέργεια (34%), καταναλωτικά προϊόντα (26%), υπηρεσίες προς ιδιώτες και επιχειρήσεις (23%), υποδομές και εξοπλισμός υψηλής τεχνολογίας και τηλεπικοινωνιών (9%), και χημική και φαρμακευτική βιομηχανία (8%).

Δραστηριότητα κλάδου

Μεθοδολογία

Οι εκτιμήσεις για τις ΑΞΕ στην Ευρώπη βασίζονται στην ανάλυση της βάσης δεδομένων EY European Investment Monitor (EIM), η οποία αποτελεί προϊόν συνεργασίας μεταξύ της EY και της εταιρείας συμβουλευτικών υπηρεσιών σε θέματα επενδύσεων και διεθνούς εμπορίου, OCO. Αυτή η βάση δεδομένων καταγράφει τις ΑΞΕ που δημιουργούν νέες εγκαταστάσεις και νέες θέσεις εργασίας. Δεν περιλαμβάνει τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου και τις συγχωνεύσεις και εξαγορές (Σ&Ε), παρουσιάζοντας έτσι την εικόνα των επενδύσεων στις μεταποιητικές βιομηχανίες και στον κλάδο των υπηρεσιών από αλλοδαπές εταιρείες σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Τα δεδομένα των ΑΞΕ είναι ευρέως διαθέσιμα. Τα στοιχεία περιλαμβάνουν επενδύσεις σε εταιρείες, εάν ο ξένος επενδυτής αποκτήσει πάνω από το 10% των ιδίων κεφαλαίων της εταιρείας και αναλάβει κάποιο ρόλο στη διοίκησή της. Περιλαμβάνουν, επίσης, ίδια κεφάλαια, επανεπενδύσιμα κέρδη και ενδοεταιρικά δάνεια.

Παράλληλα, τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην έρευνά μας, περιλαμβάνουν επενδύσεις και σε φυσικά περιουσιακά στοιχεία, όπως ο εξοπλισμός, με αποτέλεσμα, αυτά τα δεδομένα να μας δίνουν πολύτιμη πληροφόρηση για:

- ▶ Τον τρόπο ανάθεσης των έργων ΑΞΕ
- ▶ Τις δραστηριότητες στις οποίες πραγματοποιούνται επενδύσεις
- ▶ Πού τοποθετούνται γεωγραφικά τα έργα
- ▶ Ποιος διεκπεραιώνει αυτά τα έργα

Το EY EIM είναι μια κορυφαία, διαδικτυακή βάση δεδομένων, που παρακολουθεί τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται εντός της Ευρώπης. Η EY EIM εστιάζει σε ανακοινώσεις επενδύσεων, στον αριθμό των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργούνται και στο σχετικό κεφάλαιο που έχει επενδυθεί, όπου αυτό είναι εφικτό. Η βάση δεδομένων παρακολουθεί περισσότερες από 10.000 ειδησεογραφικές πηγές, ενώ, για την επιβεβαίωση των δεδομένων που συλλέγει, η ερευνητική της ομάδα επικοινωνεί απευθείας με πάνω από το 70% των εταιρειών που πραγματοποιούν αυτές τις επενδύσεις.

Οι ακόλουθες κατηγορίες επενδύσεων δεν περιλαμβάνονται στη βάση δεδομένων EY European Investment Monitor:

- ▶ Σ&Ε και κοινοπραξίες (εκτός εάν οδηγούν σε επεκτάσεις με νέες εγκαταστάσεις ή νέες θέσεις εργασίας)
- ▶ Επενδύσεις χαρτοφυλακίου (συντάξεις, ασφαλιστικά και χρηματοοικονομικά κεφάλαια)
- ▶ Συμφωνίες για άδειες χρήσης
- ▶ Επενδύσεις αντικατάστασης εργοστασιακού και άλλου παραγωγικού εξοπλισμού (π.χ. αντικατάσταση παλαιών μηχανημάτων χωρίς δημιουργία νέας απασχόλησης)
- ▶ Εγκαταστάσεις λιανικής πώλησης και αναψυχής, ξενοδοχεία και real estate*
- ▶ Έργα κοινής ωφέλειας (δίκτυα τηλεπικοινωνίας, αεροδρόμια, λιμάνια και άλλες παρόμοιες εγκαταστάσεις)*
- ▶ Εξορυκτικές δραστηριότητες (μεταλλεύματα, ορυκτά και καύσιμα)
- ▶ Μη κερδοσκοπικές οργανώσεις (φιλανθρωπικά ιδρύματα, εμπορικοί σύλλογοι, κυβερνητικοί φορείς)

* Επενδυτικά έργα από εταιρείες που εμπίπτουν στις παραπάνω κατηγορίες, συμπεριλαμβάνονται στα δεδομένα μας μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις: π.χ. οι λεπτομέρειες μιας νέας ξενοδοχειακής επένδυσης ή μιας εγκατάστασης λιανικής πώλησης δε θα καταγράφονταν, αλλά εάν το ξενοδοχείο ή η εταιρεία λιανικής αποφάσιζε να εγκαταστήσει τα κεντρικά της γραφεία ή ένα κέντρο διανομής σε ευρωπαϊκή χώρα, τότε αυτή η επένδυση θα συμπεριληφθεί στη βάση δεδομένων μας.

Σχετικά με το πρόγραμμα EY Attractiveness

Οι έρευνες Attractiveness Surveys της EY αναγνωρίζονται ευρέως από πελάτες, μέσα μαζικής ενημέρωσης, κυβερνήσεις και σημαντικούς δημόσιους φορείς ως βασική πηγή γνώσης για τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Εστιάζοντας στην ελκυστικότητα μιας συγκεκριμένης περιοχής ή χώρας ως επενδυτικού προορισμού, οι έρευνες της EY αποσκοπούν στο να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις να λάβουν επενδυτικές αποφάσεις και τις κυβερνήσεις να αντιμετωπίσουν τους παράγοντες που λειτουργούν ως εμπόδια για την ανάπτυξη.

Οι έρευνες αναλύουν, παράλληλα, τόσο τα πραγματικά δεδομένα, όσο και τις αντιλήψεις ως προς τις ΑΞΕ σε μια

χώρα ή περιοχή. Τα ευρήματα βασίζονται στις απόψεις αντιπροσωπευτικών ομάδων διευθυντικών στελεχών εγχώριων, αλλά και διεθνών επιχειρήσεων.

Το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα έχει ιστορία 18 ετών και περιλαμβάνει εις βάθος μελέτες για την Ευρώπη, μεγάλο αριθμό ευρωπαϊκών χωρών, την Αφρική, την περιοχή της Μεσογείου, την Ινδία, την Ιαπωνία, τη Νότια Αμερική, την Τουρκία και το Καζακστάν.

Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα:

ey.com/attractiveness #EYAttract

Πληροφορίες για την EY

Η EY κατέχει ηγετική θέση παγκοσμίως στον χώρο των ελεγκτικών, φορολογικών, χρηματοοικονομικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών. Η βαθιά γνώση και η ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχουμε συμβάλλουν στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης στις κεφαλαιαγορές και τις οικονομίες σε ολόκληρο τον κόσμο. Δημιουργούμε ηγετικά στελέχη που συνεργάζονται για να τηρήσουν τις υποσχέσεις μας προς όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Με τον τρόπο αυτό συμβάλλουμε σημαντικά στη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου για τους ανθρώπους μας, για τους πελάτες μας και για τις κοινωνίες μας.

Το λογότυπο EY αναφέρεται στον παγκόσμιο οργανισμό, και μπορεί να αναφέρεται σε μία ή περισσότερες, από τις εταιρείες μέλη της Ernst & Young Global Limited, καθεμία από τις οποίες αποτελεί ξεχωριστή νομική οντότητα. Η Ernst & Young Global Limited, μια βρετανική εταιρεία περιορισμένης ευθύνης δια εγγυήσεως, δεν παρέχει υπηρεσίες σε πελάτες. Πληροφορίες αναφορικά με τον τρόπο που η EY συγκεντρώνει και χρησιμοποιεί τυχόν προσωπικά δεδομένα καθώς και περιγραφή των δικαιωμάτων των υποκειμένων σύμφωνα με τη νομοθεσία περί προσωπικών δεδομένων είναι διαθέσιμα στο σύνδεσμο ey.com/privacy. Για περισσότερες πληροφορίες για τον οργανισμό μας, παρακαλούμε επισκεφθείτε το ey.com

© 2019 EY

All Rights Reserved.

ey.com

EY

@EY_Greece

EY Greece

eygreece

EY Greece

EY contacts

Παναγιώτης Ι. Κ. Παπάζογλου

Διευθύνων Σύμβουλος

T +30 210 2886 417

E panos.papazoglou@gr.ey.com

Βασίλειος Καμινάρης

Επικεφαλής Τμήματος Εξωτερικού Ελέγχου και Υπηρεσιών Διασφάλισης

T +30 210 6171 388

E vassilios.kaminaris@gr.ey.com

Στέφανος Μήτσιος

Επικεφαλής Τμήματος Φορολογικών Συμβουλευτικών Υπηρεσιών

T +30 210 2886 363

E stefanos.mitsios@gr.ey.com

Τάσος Ιωσηφίδης

Επικεφαλής Υπηρεσιών Χρηματοοικονομικού Συμβούλου & Υποστήριξης Συναλλαγών

T +30 210 2886 423

E tassos.iossiphides@gr.ey.com

Αλέξανδρος Χρηστίδης

Επικεφαλής Τμήματος Συμβουλευτικών Υπηρεσιών

T +30 210 2886 112

E alexandros.christidis@gr.ey.com